

"TIERS ÉTAT" NEDİR?

Yazan: Emmanuel Sieyès

Çeviren: Prof. Süheyy Derbil

Çevirenin önsözü: Sieyès (Emmanuel - Joseph) Fransız ihtilâlinin patlak vermesinde ve gelişmesinde pek büyük rol oynamıştır. 3 Mayıs 1748 de Fréjus'te doğmuş ve 20 Haziran 1836 da Paris'te ölmüş bulunan Sieyès 1788 - 1789 yılları arasında "Ayrıcalıklar üzerine deneme" ve "Tiers état nedir?" başlıklı eserlerini yayınlamıştı. 1789 da baş gösteren Fransız ihtilâlini körükliyen bu iki eser - ki birbirini bütünleyici mahiyettedir-büyük bir ilgi uyandırmış, ilk ağızda otuz bin nüsha satılmış, tekrar tekrar basılmış, Almançaya ve İngilizceye çevrilmiş ve sahibine büyük bir ün kazandırmıştır. 1789 da sayılab seçilen Sieyès'in müteakip seçimlerin birinde 8 ilden bir başkasında 19 ilden sayılab seçilmesi, Millet Meclisi Başkanlığına, Direktuvar'a, Konsül'lüğe yükselmesi bunu gösterir.

Fransız devriminin davasını keskin bir ışıkla aydınlatan bu iki eser okunmadıkça ne Fransız ihtilâlinin, ne de kamu hukukunun gereği gibi anlaşılmasına imkân yoktur. Köklü bir kavrayış ve büyük bir özenle yazılmış olan bu iki eser bu düşünce ile türkçeye çevirilmştir. Aydınlarımızın gözünde, büyük değeriyle ve bütün canlılığı ile kamu hukukunun ve demokrasinin prensiplerini ışıklandırabilirse ne mutlu.

"Ayrıcalıklar üzerine deneme" ve "Tiers état nedir?" in bibliyografyası :

- 1 — Essai sur les privilèges, (1788) 48 s.
 - 2 — Essai sur les privilèges, Yeni Bası (1789) 54 s.
 - 3 — Qu'est-ce que le tiers état? (1789) 127 s.
 - 4 — Qu'est-ce que le tiers état? düzeltilmiş 2. bası, 114 s.
 - 5 — Qu'est-ce que le tiers état? düzeltilmiş 2 nci bası, 1789, 130 s.
 - 6 — Qu'est-ce que le tiers états? 3 ncü bası 1789, 180 s.
 - 7 — Qu'est-ce que le tiers états? Précédé de 'Essai sur les privilèges, yeni bası, 23 not ilâvesiyle, abbé Morelle tarafından. Paris, Corréard, 1822, 22 s.
 - 8 — Qu'est-ce que le tiers état? 1789 da Sieyès tarafından yayınlanmış eser, müellif hakkında sayılab M. Chapuys-Montlaville'in bir incelemesi ve müellifin bir resmi ile süslü olarak, Paris, Pagnerre, 1839, 192 s.
- Bu iki eser Türkçeye "Société de l'Histoire de la Révolution Française" in "Comité d'études pour la préparative historique du Centenaire de 1789" tarafından derlenip 1888 de Paris'de bastırıldığı nüshasından çevrilmiştir.

Görülyüyor ki "Essai sur les privilèges" in iki basısı ve "Qu'est-ce que le tiers état?" nin ilk üç basısı adsız olarak yayımlanmıştır.

"Qu'est-ce que le tiers état?" nin 3 notü bdesinin başlığında yalnız şu not vardır: "1788 de Parisin çağırılması üzerine düzenlenmiş olan bu eser, 1788 Ocak ayının ilk günlerinde yayımlanmıştır. Ayrıcalıklar üzerine denemenin maba'dı olabilir". Morelle başısında Ayrıcalıklar üzerine denemenin başlığında şu not vardır: "Bu eserin ilk basısı 1788 Kasım ayında yayımlanmıştır."

Y. S. Ersch tarafından 1798 de Hamburg'da bastırılan üç ciltlik "France littéraire" başlıklı eserde Siyès maddeinde şu satırlar okunmaktadır:

"Bu iki eserin (Ayrıcalıklar üzerine deneme ve Tiers état nedir?) başka basıları da vardır. K. F. Cramer tarafından Almancaya çevrilmiş ve 1794 de Altona tarafından yayımlanmıştır. 1791 de İngilizceye de çevrilmiştir."

"Fransız İhtilâli Tarihi Derneği" bu eserlerin ne başka basılarını ne de almanca ve ingilizce tercümelerini bulamamıştır.

Almanca tercümesinin 1796 tarihli basısından yapıldığı Ersch'in sözü geçen eserinde açıklanmış ise de Dernek, bu basıyı da elde etmek için yaptığı araştırmalardan müsbet bir netice alamamıştır.

Bununla beraber 1796 da Paris'te basılmış almanca nüsha şu başlığı taşımaktadır:

Emmanuel Siyès, Politische Schriften vollständig gesammelt von dem deutschen Uebersetzer nebst Vorreden über Siyès Lebensgeschichte, seine politische Rolle; seinen characte, seine Schriften, s. 1, 1796, 2 vol. in. 8.

AYRICALIKLAR ÜZERİNE DENEME

Ayrıcalık (a) elde eden için bağımsızlık ötekileri için yalınmaktır denmiştir. Eğer böyle ise kabul ediniz ki ayrıcalık zavallı bir icattır. Elden geldiği kadar iyi kurulumus ve mutlu bir topluluk tasarlıyalım, bunu tamamen ahîst etmek için topluluk üyelerinden bir takımını bağımsız tutarak bir takımını yalınlığa düşürmenin kâfi geleceği meydana değil mi?

Ayrıcalıkların kaynaklarını, niteliklerini ve etkilerini incelemek isterdim. Fakat tamamen metodik olan bu sınıflama, beni sık sık aynı düşüncelere dönmeğe zorlayabilir. Kaynaklar konusunda olayların incelemesini yapmağa, yani sonu gelmez tartışmalara gürmeğe mecbur olacağım. Çünkü yapılan araştırmalarda olduğu gibi araştırmalar yapılsa olaylar da ne bulunmaz? Buna, ayrıcalıkların en temiz kaynaktan geldiğini farz ve kabul etmeği tercih ederim. Ayrıcalık taraflıları, yeni ayrıcalıktan faydalananlardan hiç kimse bundan fazlasını isteyemez.

Ayrıtsız bütün ayrıcalıkların konusu şüphesizki ya kanunla yfklou-miş bir ödevden bağımsız tutmak veya kanunla yasak edilmemiş bir şey

(a) Ayrıcalık kelimesi fransızca (privilege) kelimesine karşılık olarak Avrupa saında kullanılan manada kullanılmıştır. İmtiyaz kelimesi (concession) manasına geldiği için (privilege) manasına da kullanmayı uygun görmedim (ceviren)

üzerinde inhisar hakkı vermektir. Ayrıcalığın esası umumî hukukun dışında olmağa dayanır, umumî hukukun dışına da bu iki şekilden biri ile çıkılabilir. Bütün ayrıcalıkları aynı zamanda bu iki bakımdan inceliyeceğiz.

İlk önce kanunun konusunu araştıralım: hiç şüphesiz kanunun konusu bir kimsenin hürriyetine veya malına dokunulmasını önlemektir. Keyf için kanun yapılmaz. Vatandaşların hürriyetlerini yersiz olarak sıkıştırmaktan başka bir netice vermiyen kanunlar her türlü topluluğun amacına aykırı düşer; bunları kaldırmakta acele etmelidir.

Bir ana kanun vardır ve bütün kanunlar bundan çıkarılmalıdır: **Başkasına hiç zarar verme.** Yasaman bu büyük tabii kanunun ayrıntılarını ve topluluğun iyi düzenliği için çeşitli tatbikatını belirtir; bütün positif kanunlar bundan çıkar. Başkalarına kötülük yapılmasına engel olabilen kanunlar iyidir; ne doğrudan doğruya, ne de dolayısıyla bu amaca yararı olmayan kanunlar zarurî olarak kötüdür; çünkü hürriyeti sıkıştırır ve hakikî iyi kanunlara aykırıdır.

Zihinleri ezen uzun baskı en acıklı peşin yargılar doğurmuştur. Halk iyi niyete yakın bir inanışla zannediyorki ancak kanunların açıkça müsaade ettiği şeyleri yapmağa hakkı vardır. Hürriyetin her topluluktan her yasamandan önce geldiğini; insanların ancak haklarını kötülerin saldırılarına karşı korumak ve bu güvenliğe dayanarak manevî ve fizik kabiliyetlerini daha geniş, daha tesirli ve fayda bakımından daha verimli surette geliştirmeye koyulmak için toplanmış olduklarını bilmiyor gibi görünüyorlar. Yasaman bize hak bağışlamak için değil haklarımızı korumak içindir. Yasaman hürriyetimizi sınırlarsa bu, topluluğa zararlı olacak hareketleri önlemek içindir. Bundan dolayı medenî hürriyet, kanunun yasak etmediği her şeye şamildir. (1)

(1) "Ayrıcalıklar üzerine deneme" ilk önce 1788 basılmıştır. 1789 da çıkan ikinci basısında Sieyès - düşüncelerini daha iyi ve daha açık olarak belirtmek için - birçok değişiklikler yapmıştır. Türkçeye çevrilen metin ilk metin olmakla beraber ikinci basıdaki açıklamalar da göz önüne alınmıştır. Değişikliklerin ikinci metinleri de ayrıca (Değ) sembolü ile tahsiye edilmiştir. İkinci basıda yukarıki cümlelere Sieyès tarafından şu şekil verilmiştir. Değ. "Kötü niyetle yapılmamış olsalar bile, böyle kanunlar kötüdür. Çünkü, önce, hürriyeti sıkıştırırlar, sonra hakikî iyi kanunların yerini tutarlar veya hiç olmazsa bütün kuvvetleriyle iyi kanunları geri atarlar. Kanun dışında her şey serbesttir: Bir kimseye kanunla sağlanmış olandan başka her şey herkese aittir. Bununla beraber, zihinlerin uzun müddet baskı altında ezilmesinin acıklı sonucu şu olmuştur ki, milletler, hakikî sosyal durumlarını kavramaktan uzak olarak, hatta kötü kanunları kaldırmak hakları olduğunu hissetmekten uzaktalarak, iyi veya kötü kanunların kendilerine tanımak lutfunda bulduklarından başka hiç bir şeyin kendilerine ait olmadığına inanmak derecesine gelmişlerdir.

Bu basit prensiplerin yardımıyla ayrıcalıkları yargıyabiliriz. Konusu kanundan başışık tutmak olan ayrıcalıklar savunulamaz; gördüğümüz gibi, her kanun doğrudan doğruya veya dolayısıyla: "Başkasma zarar verme" der; bu, ayrıcalıkla: "başkasma zarar vermek için size izin var" demek olur. Böyle bir insanda bulunmağa hiç bir kuvvetin hakkı olamaz. Eğer kanun iyi ise herkesi bağlamalıdır; kötü ise kaldırılmalıdır: Kötü kanun hürriyete karşı bir tecavüzdür.

Aynı suretle, kimseye kanunla yasak edilmemiş herhangi birşey üzerinde inhisar hakkı vermemelidir; (çünkü) bu, vatandaşların ellerinden hürriyetlerinin bir kısmını almak olur. Gene görmüş olduğumuz gibi, kanunla yasak edilmemiş olan herşey medenî hürriyet sınırı içindedir ve herkese aittir. Herkese ait olan bir şeyi bir kimseye münhasır bir ayrıcalık olarak başışlamak, bir kişi için herkese kötülük etmek olur. Bu hal hem haksızlığı, hem de en saçma akılsızlığı temsil eder.

Eşyanın tabiatı iktizası, bütün ayrıcalık'lar haksız, iğrenç ve siyasî topluluğun yüce amacı ile çelişiktir.

Onursal ayrıcalıklar umumî hükmün dışına çıkarılamaz çünkü belirttiğimiz karakterlerden birini haizdir. Bu da kanunun yasak etmediği bir şeyi inhisar yolu ile bir kimseye vermektir. Bundan başka, onursal ayrıcalık gibi müraice bir ünvanla verilemeyecek hemen hiç bir para menfaati sağlıyan ayrıcalık kalmaz. Ancak, iyi düşünenler arasında bile bu çeşit ayrıcalık taraflısı olduklarını bildirenler veya hiç olmazsa bu çeşit ayrıcalıkların da mahkûm edilmemesini isteyenler bulunduğundan bunların ötekilerden hakikaten daha müsamahalı karşılanmasının uygun olup olmadığını dikkatle incelemek iyi olur.

Bana gelince, açıkça söyleyeyimki, onlarda bir kusur daha buluyorum, ve bu kusur bana çok büyük görünüyor. Bunlar büyük vatandaş kütlesini alçaltmağa mütemayildir ve şüphesiz ki insanları alçaltmak on-

Hürriyetin ve mülkiyetin herşeyden üstün olduğunu, insanların topluluklar halinde birleşmekten maksatları kötülerin saldırılarına karşı haklarını korumaktan başka bir şey olmadığını ve bu güvenlik içinde manevî ve fizik kabilyetlerini daha geniş, daha tesirli ve faydalanma bakımından, daha verimli surette geliştirmeğe koyulmak için toplandıklarını; ve böylece sosyal durumda her hangi bir endustrinin getirebileceği mallarla artan mülkiyet haklarının şüphesiz kendilerine ait olduğunu ve hiç bir zaman yabancı bir kudretin ihsanı gibi telâkki edilemeyeceğini, mevcut egemenliğin kendileri tarafından kurulmuş bulunduğunu, egemenliğin rolü kendilerine ait olan hakları vermek değil, bu hakları korumak olduğunu ve nihayet ayırtsız her vatandaşın kanunların izin verdiği şeylere değil - kanunların izin vermesi gereken hiç bir şey yoktur - fakat kanunların yasak etmedikleri her şeyi yapmağa el uzatılmaz hakları olduğunu bilmiyor gibi görünüyorlar."

lara az kötülük yapmak demek olmaz. Güllünc bir surette üç yüz bin kişiyi pohpohlamak için yirmi beş milyon yedi yüz bin kişinin böylece horlanmak istenilmesine nasıl muvafakat edildiğini anlamak kolay değildir. Burada genel menfaata uygun bir şey bulunmadığı şüphesizdir. (2)

Bir onursal ayrıcalık verilmesine en uygun sebep olarak vatana, yani vatandaşların heyeti mecmuasından başka bir şey olmayan millete, büyük bir hizmette bulunmuş olması ileri sürülebilir. Pek alâ! kurula hizmet eden üyeyi mükafatlandırınız; fakat üyeye karşı kurulu alçaltmak çılgınlığına düşmeyiniz. Vatandaşlar kütlesi (3) daima esas unsurdur, hizmet edilen unsurdur. Kendisine hizmet ettiği için hizmetinin ücreti ödenmesi gereken hizmetkârına milletin feda edilmesi hiç gerekebilir mi?

Bu kadar göze çarpan bir çelişikliğin hissedilmesi gerekirdi. Ne gezer; belki de bizim fikrimiz yeni veya hiç olmazsa çok garip görünecektir. Bu konuda aklı durduran ve şüphe edilmesine bile tahammül etmiyen kökleşmiş bir vâhime içimizde yaşamaktadır. Bazı vahşi milletler güllünc biçimsizliklerden hoşlanırlar ve tabii güzelliklere gösterilen saygıyı bu biçimsizliklere ibzal ederler. Kuzeyli milletlerde ise çok daha biçimsiz ve bilhassa sosyal bünyeyi kurduğu (4) için ayrıca daha da zararlı olan siyasi çıkıntılara karşı ahmakça saygılar ibzal edilmektedir. Fakat vâhime sona eriyor ve seviyesini düşürdüğü heyet bütün kuvveti ile, bütün tabii güzelliği ile ışılıyor.

Ne! denilecek, siz Devlete yapılan hizmetleri tanımak istemiyormusunuz? Af buyurun, fakat Devlet mükafatının haksız ve kötüleştireci mahiyette olmasını istemiyorum. Çünkü bir kimseyi başkalarının (4) zararına mükafatlandırmamalıdır. Ayrıcalık ile mükâfat gibi birbirinden ayrı olan iki şeyi birbirine hiç karıştırmamalıyız.

Alelâde hizmetlerden mi bahsetmek istiyorsunuz? Bunların karşılıklarını ödemek için alelâde ücretler, (maaşlar) ve aynı mahiyette terfiler vardır. Önemli bir hizmet veya parlak bir başarıyı bahis konusudur? Çabuk elden terfi ettiriniz veya mükâfatlandıracağınız kimsenin meziyetleriyle mütenasip mümtaz bir vazife veriniz. Hatta, gerekiyorsa bunlara maaş bağlamayı da ilâve ediniz. Fakat bunu çok mahdut hallerde, ihtiyarlık, yaralanmak ve saire gibi sebepler dolayısıyla yeter derecede başka bir mükâfatlandırma imkânı bulunamadığı takdirde yapınız.

Bunlar kâfi değil gözle görünür temayüzlerde lâzımdır; kanunun saygısını ve takdirini de sağlamak istiyoruz diyeceksiniz.

(2) Değ iki yüz bin kişinin güllünc bir surette pohpohlanması için yirmibeş milyon sekizyüz kişinin böylece horlanmasına muvafakat edildiği hiç anlaşılabilir mi?

(3) Değ. heyeti.

(4) Değ. Kemirdiği ve yaktığı.

Buna karşılık olarak sadece şunu söyleyeceğim ki gerçek seçkinlik Vatana, insanlığa yaptığımız hizmettedir ve bu çeşit fazilete karşı kanunun saygısı ve takdiri eksik olmaz.

Bırakınız, bırakınız halk serbestce takdirini izhar etsin. Felsefi görüşünüzde bu takdiri, tesiri büyük manevî bir para telâkki etmekte haklısınız; fakat bu takdiri dağıtmak hakkını prensin eline almasını isterseniz düşünce yolunuzu şaşırmaş olursunuz.

Takdir kamunun hakkıdır, bu milletin son malıdır; ve sizden daha filozof olan tabiat saygı hissini yalnız milletin minnettarlığı ile ilgilendirmiştir. Vatan bunda, yalnız bunda meknuzdur. Hakiki ihtiyaçlar, hükümetlerin hor gördükleri fakat faziletin ve dehanın ebediyen tebtil edeceği kutsal ihtiyaçlar bunda mündemiğdir. Ah! milletin borcunu ödemek için bağrında tabii mükâfatların serbest akışına dokunmayınız. Büyük adamlar tarafından milletlere yapılan hizmetlere karşılık büyük adamlara milletin saygı vergisi ödemesile tecelli eden bu yüksek alış veriş hiç bozmayınız. Tabii ve serbest münasebetlerden doğduğu müddetce bu alış veriş nezihdir, hakikîdir, saadet ve faziletle doludur (5). Fa-

(4) Değ ve bilhassa hemen, hemen diğer herkesin zararına.

(5) Değ. Sizden daha filozof olan tabiat, hakiki saygı kaynağını milli duygular içine koymuştur. Çünkü hakiki ihtiyaçlar millettir; üstün adamların meziyetlerini tahsis etmeleri gereken vatan millettir. Bundan dolayı üstün adamların tamah edebilecekleri mükâfat hazineleri de millette olmak lazımdır. Kôr olaylar, bunlardan daha kör olan kötü kanunlar halk aleyhine iş birliği etmişlerdir. Halk mağdur (désherite) ve her şeyden mahrum edilmiştir. Halkın elinde kendine hizmet edenleri takdirkarlığı ile tevkir etmek kudreti kalmıştır. Kendisine hizmet etmek liyakatini haiz olan insanları teşvik etmek için bundan başka bir çaresi kalmamıştır. Bu son malını, bu son ihtiyatını da elinden almak... saadetini yarayabilecek olan bu en tabii hakkından da onu mahrum etmek mi istiyorsunuz? Bayağı idareciler, büyük vatandaşlar kütlesini berbad ettikten ve zillete düşürdükten sonra halkı ihmal etmeğe kolayca alışıyorlar. Ancak işledikleri cinayetler yüzünden hakir bir duruma düşen bir başka türlü böyle bir duruma düşmesine imkân olmayan bir milleti hemen hemen iyi niyetle hor ve hakir görüyorlar. Milletle meşgul olmağa devam ediyorlarsa bu hatalarını cezalandırmak içindir, Millete karşı hiddetleri ayaktadır, iltifatları yalnız ayrıcalıklılara aittir. Buna rağmen fazilet ve daha tabii vazifelerini yerine getirmeğe çalışıyor. Dinç ve temiz ruhların derinliklerinde gizli bir ses durmadan zaiflerin yardımına çağırıyor. Evet, milletin kutsal ihtiyaçları ebediyen bağmsız filozofların tapındıkları bir düşünce konusu, faziletli vatandaşların gizli veya açık özenlerinin ve fedakarlıklarının amacı olacaktır. Zavalı, hakikatte iyilik edenlerine yalnız dua ile mukabele edebiliyor; fakat bu mükâfat iktidarın bütün lütuflarından üstündür: Ah! Kamu saygısı mükâfatının milletin bağrında serbestçe akararak dehaya ve fazilete karşı borcunu ödemesine engel olmayınız, tabiat tarafından kalplerimizin derinliklerine özenle nakşedilen insanlık münasebetlerini bozmaktan sakınalım. İhtiyaçları karşılanan minnettar millet-

kat, saray el koyarsa bunu bozar, öldürür (6). Kanunun takdiri entrikanın, iltimasın veya caniyane suç ortaklığının zehirli kanallarında yolunu şaşırmağa başlar. Fazilet ve deha mükâfatsız kalır ve bir yandan da bir sürü alâmetler çeşitli, alacalı nişanlar halkı bayahğa, alçaklığa ve ahlaksızlığa karşı hürmet ve itibar göstermeğe zorlar. Nihayet rütbelere şerefi boğar ve ruhlar alçalır.

Şunu kabul ederim ki, bizzat faziletli olan siz, mükâfata lâyık olanla cezalandırılması gerekeni asla birbirine karıştırmazsınız. Fakat hiç olmazsa şunu kabul etmezmişiniz ki, takdir nişanınıza mazhar olan kimse soysuzlaşarsa, nişanınız alçak bir adamı, belki de bir vatan hainini şereflelendirmekten başka bir şeye yaramıyacaktır. Kamu saygısının bir parçasını, bir daha dönmek üzere böyle bir kimseye bağlamış oldunuz.

Bilâkis, milletlerden fıskıran takdir; zarurî olarak serbest olduğundan, liyakat zail olduğu anda geri çekilir.

Faziletli vatandaşın ruhuna daima uygun düşen, iyi hareketlere sev-

lerde basit bir minnettarlık mükafatı sayesinde hizmetlerinin bedeli bol bol ödenen büyük adamlar arasında, dünyanın tesellisi için, teessüs eden bu güzel hizmet ve hürmet alış verişini alkışlayalım. Tabii ve serbest akışına dokunulmazsa, bu alış veriş her bakımdan temizdir, fazilet bakımından verimlidir, saadet bakımından tesirlidir.

(6) Değ. Fakat, eğer saray el koyarsa, kamu takdirinde artık liyakatsiz bir tekelin dalavereleri ile bozulmuş sahte paradan başka bir şey göremem. Kısa bir zamanda, yapılan suiistimaller yüzünden her sınıf vatandaş arasında en cüretli ahlaksızlık hüküm sürmeğe başlar. Saygı çekmek için kullanılan nişanlar yerinde verilmez ve hisleri şaşırır. Ayırt etmeksizin, her nişan sahibine saygı göstermeğe zorlanmak yüzünden bir çok kimselerde bu his bozulmağa başlar. Bağlanmak alışkanlığına tutulduğu kötülüklerin zehirinden nasıl kurtulabilir? Çok az sayıda aydınlar, kendilerine oynatılmak istenilen çirkin rol dolayısıyla gücenerek saygılarını gönüllüğünün derinliklerine çekerler. Böylece gerçek saygıdan eser kalmadığı halde topluluk içinde saygı sözü, saygı davranışları devam eder ve entrikacıları, gözde-leri, çok kere de en suçlu insanları yalancı bir saygı davranışı kaplar.

Ahlâkın bu düzensizliği içinde, dehaya işkence edilir; fazilet gültünç hale sokulur; ve bunların yanında bir sürü alâmetler ve çeşitli alacalı nişanlar halkı bayahğılığa alçaklığa ve cinayete karşı hürmet ve itibar göstermeğe zorlar. Nasıl olur da rütbelere ve mansıplar şerefi boğmaz, fikirleri bulandırmaz ve bütün ruhları alçaltmaz?

Bizzat faziletli olduğunuz için becerikli şarlatan veya alçak kurtizanı, kamunun mükâfatına hak kazanan iyi hizmet edenlerden ayırd edebileceğinizi boş yere iddia etmiş olacaksınız. Tecrübe bu hususta çok kere hataya düşüldüğünü göstermiştir. Bundan başka, hiç olmazsa şunu kabul etmezmişiniz ki, garip şeref şahadetnamelerinizi verdiğiniz kimselerin duyguları ve davranışları soysuzlaşabilir? Buna rağmen, bu gibiler halkın saygısını çekmeğe ve istemeğe devam edeceklerdir. Böylece liyakatsiz vatandaşlar için, haklı nefretimizi çekmiş kimseler için kamu saygısını dönmek üzere bağlamış olacaksınız.

ketmeğe elverişli olan, övünme ve gurur iştihasını tahrik etmiyen, entrikaya ve alçaklığa düşmeden istenmesi ve elde edilmesi mümkün olan biricik mükafat budur (7).

Tekrar edelim vatandaşların duygularını açıklamalarına ve sanki ilhamla ifade ettikleri göğüs kabartıcı, cesaret verici hareketlerine engel olmayınız. Bu takdirde bütün dinç ruhların hür iş birliği etmesinin, her türlü iyilik için sürekli gayretler sarfetmesinin ne olduğunu görecek ve kamu saygısının sosyal ilerleme için ne büyük bir âmil olduğunu anlayacaksınız ().

Fakat sizin tembelliğiniz ve gururunuz ayrıcalıklarla daha iyi bağdaşıyor. Görüyorum ki vatandaşlarınız tarafından ayırdedilmekten çok vatandaşlarınızdan ayırdedilmek istiyorsunuz (9). Eğer böyle ise, ne birine ne de ötekine hak kazanmamışsınız demektir ve liyakate verilecek mükafatla uğraşıkça vakit artık siz bahis konusu olamazsınız (10).

(7) Değ. Milletten fıskıran saygı böyle değildir. Bizzarure serbest olduğundan liyakat zail olunca geri çekilir. Esasında daha temiz, hareketlerinde daha tabii, yürüyüşü daha tereddütsüz olduğu için tesirleri de daha faydalıdır.

(8) Hür olan veya hürriyete kavuşacak olan bir milletten bahsediyorum. Hiç şüphesiz ki millî şereflerin izafesi hiç bir zaman köle bir millete ait olamaz. Köle bir millette, manevî akça, dağıtan el ne olursa olsun, daima kalptir (ikinci bası notu).

(9) Dikkatsiz zihinler için pek korkunç mahiyet alan bu kelimenin değeri bilinmeden bu yazı, biraz metafizik olmakla itham edilmek istenirse, derim ki *den ayırdetmek* ancak *farık* anlamına gelebilir: bu anlam aynı zamanda her iki terime de aittir; çünkü, A. eğer B. den ayırdedilmiş ise, açıktır ki, aynı sebeple B. de A. dan ayırdedilmiş olacaktır. Böylece A. ve B. aralarında, oyundaki iki kişi gibidir. Her ferdin, her varlığın birbirinden farklı olması zaruridir. Bunda gururlanacak bir şey yoktur, burada herkesin hakkı aynıdır. Tabiatla üstünlük veya aşağılık hukukî bir şey değildir, fakat fiilî bir şeydir: Ötekine üstün gelen üstün olur. Hakikatate bu fiilî üstünlük, bir tarafta kuvvetin ötekinden fazla olmasından ileri gelir: fakat bu noktaya avdet edilirse, üstünlük hangi taraftadır? Kuvvet fazlalığı hangi taraftadır: vatandaşlar kütesindemi, yoksa ayrıcalıklarda mı?

Bilâkis,... tarafından ayırdedilme, iyi hareketler, iyi adetler v.s. bakımından en verimli bir sosyal prensiptir, fakat bunun yeri ayrıcalıklar dağıtmak iddiasında olan kimsenin elinde değil, *ayırdedenlerin* ruhundadır; bu onların bir duygusudur ve gerçek olmakla beraber duygudan başka bir şey olamaz. Şunu da söylemelidir ki bu duygunun özü hüurdür ve buna rağmen benim takdirime ve saygıma tasarruf etmeğe kalkışmak, kimin tarafından olursa olsun, son derecede çılgınlık olur (ikinci bası notu).

(10) Değ. Kamu menfaati görünüştü altında saklamağa çalıştığımız bu gizli duygunuz, bu insanıyetsiz, gururla dolu olmakla beraber yüz karası isteğiniz işte meydana çıktı. Emeliniz hemcinsinizin takdirini veya sevgisini kazanmak değildir. Bilâkis, eşitliği sizi inciten insanlara karşı düşman kesilen bir gururun tahriklerine kapılmış bulunuyorsunuz. Vatandaşlarınıza yalnız size hizmet etmeğe ayrılmış aşağılık kimseler olarak sıralamadığı için tabiata kalbinizin derinliklerinden hitab ediyorsu-

Onursal ayrıcalıklar hakkındaki bu genel düşüncelerden sonra, ayrıcalıkların gerek genel menfaatle, gerekse bizzat ayrıcalıkların menfaatleriyle ilişkin neticelerine inelim (11).

Prens (12) bir vatandaşa ayrıcalıklı (damgasını) vurduğu dakikada bu vatandaşın ruhunu bir özel menfaata açar ve azçok müşterek menfaat ilhamlarına kapar. Vatan fikri onun için daralır; kabul olunduğu sınıf içine kapanır. Eskiden millî varlık hizmetine sarfettiği bütün verimli gayretleri millî varlık aleyhine döner. Onu daha iyi yapmağa teşvik etmek istenilmmişti; ancak onu bozmağa muvaffakiyet elverdi.

Şimdi onun ruhunda (13) bir nevi üste çıkmak ihtiyacı doymak bilmeyen tahakküm isteği doğmuştur. Ne yazık ki insan yapısına çok benzeyen bu istek bir hakikî antisosyal hastalıktır; bunu bir kere hissetmemiş kimse yoktur, ve özü bakımından (14) bu isteğin daima zararlı olması gerekirse, efkârın ve kanunun bu isteğe kuvvetli bir destek getirdiği vakit tahribatının ne olacağını bir düşünmeli.

Bir ayrıcalıklının yeni duygularına bir an nüfuz ediniz. O kendisini hemsınıfları ile birlikte ayrı bir takım, millet içinde seçkin bir millet teşkil ediyor telâkki eder. Önce hemsınıfları ile ilgilenmek gerektiğini ve eğer başkaları ile ilgilenmeğe devam ederse, bunların hakikatte başkaları olduğunu, artık kendininkiler olmadığını düşünür. Bu artık kendisinin üye olduğu heyet değildir. Bu halktan başka birşey değildir, halk ki kalbinde olduğu gibi elinde de hiçten kimseler topluluğundan, bilhassa hizmet etmek için yaratılmış bir insan sınıfından başka birşey değildir. Halbuki kendisi emretmek ve zevk sürmek için yaratılmıştır.

Evet, ayrıcalıklılar kendilerine gerçekten başka cins insanlar gözü ile bakmağa başlarlar (15). Görünüşte bu kadar mübalâgalı olan ve ayrıcalık kavramı (16) ile uzlaşmaz görünen bu düşünce, farkına varılmaksızın ayrıcalığın tabii bir neticesi imiş gibi görünmeğe ve bütün zihinlere

nuz. Niçin herkes beni dolduran öfkeyi paylaşmıyor? Şüphesiz, sizi bizi uğraştıran mesele ile şahsi bir ilgi beslemekten uzaktınız. Konumuz iyakate verilecek mükâfata ilişkindir, yoksa medeni bir Devlette, sosyal mutluluğun en hain düşmanlarına verilmesi gereken cezalar değildir.

(11) Değ. Şimdi inelim. (12) Değ. Bakanlar... (13) Değ. kalbinde.

(14) Değ. antisosyal hastalıktır, ve özü bakımından...

(15) Mübalâğa etmekle suçlandırılmak istemediğim için 1614 Meclisinde asilzadeler sınıfının tutanağından çıkardığım resmî ve meraklı (a) parçayı eserin sonunda okuyunuz.

(16) Değ. ayrıcalıkta mündemiç kavram ile...

(17) Değ. Tahkiramız...

(18) Değ. Yanında olmak için, yarışmak için, veya.

(a) Değ. Resmî parçayı.

yerleşmek yolunu tutar. Doğru özlü ve doğru sözlü her ayrıcalıkhya - şüphesiz böylesi varsa - soruyorum: kendisini himaye ettirmek için gelmemiş olan bir halk adamını yanlarında gördükleri vakit, çok kere en küçük bir bahane ile sert sözler veya kalp kırıcı (17) davranışlarla açığa vurulmağa hazır gayrı iradı bir tiksinti duymazlar mı?

Ayrıcalıklar sahte şahsî üstünlük duygusuna o kadar değer verirler ki diğer vatandaşlarla olan bütün münasebetlerine bunu teşmil etmek isterler. **Karıştırmak için, yan çizilmek için, birlikte bulunmak (18) için v.s. yaratılmamışlardır. Münakaşa etmek, haksız olduğu vakit haksız görünmek esaslî surette kendini saymamak; haklı çıkmak bile kendini lekelemektir v.s. v.s.**

Mağrur bir avareliğin sinesinde bu duygunun nasıl beslendiğini ve şiştiğini bilhassa uzak köylerde ve eski şatolarda görmeli. Oralarda kendini saymak, rabıtalı adamın değerini takdir etmek, başkalarını kıyasıya hor görmek vardır! Oralarda kendi yüksek asaletlerini inançla okşarlar, göklere çıkarırlar ve her ne kadar böyle bir vâhimenin doğurduğu bütün gayretler böyle gülünç bir yanlışlığa en küçük bir gerçeklik vermez ise de, ne zararı var, ayrıcalıklı buna, Pire çılgınının kendi kuruntusuna inandığı gibi bütün sevgisi ile, bütün kanaatı ile inanır (19).

(19) Değ. Fakat bu bakımdan başkentten uzak köylerde görünen manzara kadar mşaraklı birşey yoktur. Orada kendi üstünlüğünün asıl duygusu, akıldan ve şehirlilerin ihtiraslarından uzak olarak, beslenir ve şişer. Eski şatolarda, ayrıcalıklı kendini daha iyi sayar, atalarının portreleri karşısında daha çok zaman vecd içinde durabilir ve on üçüncü ve on dördüncü asırlarda yaşamış insanların gönlünden gelmek şerefiyle daha geniş ölçüde mest olabilir; çünkü böyle bir şerefin bütün aileler için müşterek olabileceğini aklına bile getirmez. Fikrimce bu, bazı sülalelerin özel bir karakteridir.

Temaşası kendisinde ekseriya en tatlı hülyalar uyandıran bu atalar silsilesini, mümkün olan bütün nezaketi ile, ekseriya yabancıların saygısına arzeder. Fakat babasının veya büyük babasının üstünde az durur (ayrıcalıklı bir dilde bu kelimelelerin bilinmez bir dokunurluğu vardır). En gerideki ataları en iyileridir, sevgisine ve gururuna daha yakındırlar.

Atalar resimlerinin bu uzun galerilerini gördüm. Bu galeriler ressamın sanatı bakımından, hattâ, itiraf etmeli ki, akrabahk sevgisi bakımından kıymetli değildir, fakat o güzelim féodalite zamanının hatıraları ve âdetleri bakımından ne yüksektir!

Sık dallı ve uzun saphı nesep ağacının tesiri, güzel sanatların hissedilmesi gerektiği gibi, heyecanla şatolarda hissedilir. Bir rabıtalı adamın bütün değeri ve herkesin yerleştirilmesi gereken sıra, en küçük fırsatlarda bile hiçbir tarafı unutulmak üzere, orada öğrenilir.

Bu yüksek temaşalardan sonra, şehir halkının meşgaleleri ne kadar küçük ve hakir görünür! Hakiki adını dile almak caiz olsaydı şu sorulabilirdi: İyi bir ayrıcalıklının yanında bir burjuva nedir? Ayrıcalıklının gözleri daima o asıl geçmiş za-

Umumiyetle ferdî olan ve tecerrüt etmekten hoşlanan gurur, burada azgın bir cemaat zihniyetine inkılâp eder.

Hor gördüğü sınıftan en küçük bir müşkülâta uğradığını hisseden ayrıcalıklı önce kızar; imtiyazlarına tecavüz edildiği hissine kapılır; kendi malının mülkünün içinde olduğunu sanır; ve derhal bütün ortak ayrıcalıkları tahrik eder, kızıştırır ve menfur imtiyazını muhafaza etmek, sonra da genişletmek için her şeyi feda etmeğe hazır korkunç bir birlik teşkil etmeğe muvaffak olur.

Böylece politik düzenlik tersine döner ve iğrenç bir asılzadelikten başka birşey görünmez olur.

Bununla beraber, ayrıcalıksızlarla, başkaları ile olduğu gibi, nazik davrandıkları söylenecek. Fransız nezaketini ilk önce belirten ben değilim. Fransız ayrıcalıklısı, başkalarına karşı mecbur olduğu (20) için değil, kendisine karşı mecbur olduğunu (21) sandığı için naziktir. Saydığı başkalarının hakkı değil kendisidir, kendi rütbesidir. Davranışları ile (22) kötü cemaat adı verilenlere hiç karıştırılmak istemez. Ne diyeyim Nezaketi, muhatabı gibi ayrıcalıksız telâkki edilmesinden korktuğundandır.

Riyakâr ve aldatıcı görünüşün cazibesine kapılmaktan kendimizi koruyalım; onu olduğu gibi görmek ve nefret ettiğimiz ayrıcalığın bir gurur alâmeti olduğunu anlamak sağ duygusunu gösterelim (23).

Ayrıcalık kazanmak hususundaki şidetli arzuyu izah etmek için, hiç olmazsa şu düşünülebilir ki; kamunun mutluluğu pahasına olarak ayrıcalıklar lehine küçük saydakilerin zevkini sürdükleri, büyük saydakilerin hasretini çektikleri ve diğerlerinin ise kıskançlık veya hınc kaynak-

man üzerindedir. O arada bütün unvanlarını, bütün kuvvetini görüyor, atalarıyla yaşıyor. Burjuva ise, bilâkis, gözlerini daima necabetsiz hale ve ehemmiyetsiz istikbale diker, marifetinin kaynakları ile birincisini savunmağa, ötekini hazırlamağa uğraşır. Geçmişte olacağı yerde şimdidedir; emek sarfeder, ve, daha kötüsü, bütün zekâsını ve bütün kuvvetini şimdiki ihtiyaçlarımızı karşılamak için kullanmaktan ve herkese gerekli çalışması ile geçinmekten utanmaz. Ah! Ayrıcalıklı unvanlarından, büyüklüklerinden faydalanmak üzere niçin mazkiye gidemez, ve bir ahmak millete bütün kabalıkları ile hali bırakmaz! İyi bir ayrıcalıklı başkalarını hor gördüğü kadar kendini beğenir. Ciddi olarak asaletini okşar; göklere çıkarır; ve hernekadar böyle bir vahimenin doğurduğu bütün gayretler böyle gülünç bir yanlışlığa en küçük bir gerçeklik veremez ise de, bu vahimeler bütün ruhunun bütün kabiliyetlerini doldurmaktan geri kalmaz; ayrıcalıklı buna, Pire çığınının kendi kuruntusuna inandığı gibi, bütün aşkı ile kendini verir.

(20) Değ. olduğunu sandığı için... (21) Kendine borçlu' olduğunu sandığı için (22) Değ. Amiyane davranışları ile. (23) Değ. Ah! Sakınınız..... gösteriniz.

lariyle öç almak durumunda kaldıkları üstünlüğün baş döndürücü füsunu içinde bir çeşit hususî saadet teşekkül etmiştir.

Tabiatın aslâ tesirsiz ve manasız kanunlar belirtmeği ve insanlara saadeti ancak eşitlik içinde nasip ettiği unutulacak mı? Gerçek mutluluğun unsurlarını teşkil eden çeşitli tabii duyguların, gururdan doğan duygularla değiştirmekteki hainlik meçhul mü kalacak?

Bu konuda kendi tecrübemizi dinleyelim (24), illerde üstünlüğün sözümlü ona zevkini tatmak durumunda olan büyük ayrıcalıklılara, büyük makam sahiplerine bakalım. Bu üstünlük onlara herşeyi sağlar; bununla beraber yalnız kalırlar, can sıkıntısı ruhlarını yorar ve tabii haklarını öcünü alır. Eşitlerini aramak için ne sabırsız bir tehallükle başkente döndüklerine bakınız. Gurur yosununda ve can sıkıntısı haşhaşından başka birşey toplanamadığına göre mütemediyen azamet etmek ne kadar manasız.

İdare edenlerle idare edilenler arasındaki kanunî üstünlükle ayrıcalıkların eseri olan bu saçma ve hayali üstünlüğü asla birbirine karıştırmıyoruz. Kanunî üstünlük gerçektir. Gereklidir. Bu üstünlük bazalarına gurur vererek diğerlerini incitmez: Bu bir memuriyet üstünlüğüdür, şahsî üstünlük değildir; şimdi bu üstünlük bile eşitliğin tatlılığını telâfi edemez ise, basit ayrıcalıkların otlandıkları vâhime hakkında ne düşünmeli?

Ah! eğer insanlar menfaatlerini idrak etmek isteseler; saadetleri için harekete geçmesini bilseler! Manasız hizmet ayrıcalığı için hür vatandaşlar haklarını uzun zamandaⁿberi hor görmekteki hain ihtiyatsızlık

(24) Talihin aralıksız çalışmağa mahkûm etmediği herkes için topluluk hoş zevklerin en temiz ve en verimli kaynağıdır. (a): Bu hissedilir ve kendisinin en medeni olduğunu zanneden millet ve iyi topluluğu olduğu ile de övünür. İyi (b) topluluk nerede olabilir? Şüphesiz ki birbirleriyle en iyi uyuşan insanların birbirine serbestçe yaklaşabildiği ve birbirleriyle uyuşamayanların engelsiz birbirlerinden uzaklaşabildikleri yerde. Öyle yerlerde ki, belirli sayıdaki insanlar arasında topluluk kabiliyetini ve zekâsını haiz olanlar çok olur ve toplanacak kimseler arasında seçim, toplanmakla takip edilen amaca aykırı hiçbir düşünce ile kösteklenmez. Bu kadar basit bir tertibe durum ön yargılarının her suretle engel olmadığı söylenebilir mi? Ne kadar ev sahibesi, canlarını sıkıca yüksele ayrıcalıklılara saygı göstermek için kendilerini en çok ilgilendiren adamları uzaklaştırmak zorunda kalırlar! Bâkadar övülen ve bu kadar seçme olan topluluklarınızda, mutlak zaruretini hissetmekten kendinizi alamıyacağınız eşitliğin istediğiniz kadar taklidini yapınız. Eşitlik bazı dakikalarda oynanan bir oyun olacak yerde bütün hayatın gerçekliği olduğu takdirde insanların birbirlerine karşı durumları ne olacak ise öyle imiş gibi birkaç geçici dakikadaki davranış insanlara dahilen zihniyet değiştirmez. Bu bahsin sonu gelmez: Ben birkaç görtüş belirtiyorum.

(a) Değ. Temiz ve verimli kaynağıdır. (b) En iyi.

üzerine gözlerini açmağa muvafakat etseler, çocukluklarındanberi eğitildikleri bir sürü boş gururları reddetmekte nasıl tehalük gösterirler! İstibdatla çok iyi bağdaşan bir düzenliğe karışı ne kadar itimatsızlık gösterirler! Vatandaş hakları herşeye şamildir; ayrıcalıklar herşeyi bozar ve hiçbirşeyi telâfi edemez (25).

Şimdiye kadar bütün ayrıcalıkları birbirine karıştırdım ve irsi olanları ile bizat elde edilenleri ayırt etmedim. Bu onların sosyal durum içinde aynı derecede zararlı, aynı derecede tehlikeli olduğundan değildir. Eğer kötülük ve saçmalık düzeninde yerler varsa şüphesiz ki irsi ayrıcalıklar bunlar arasında birinci yeri işgal etmelidir. Bu kadar açık bir hakikatı isbatlamak için kafamı yormağa tenezzül etmiyeceğim. Bir ayrıcalığı devri kabil bir mülk haline getirmek, ayrıcalık verilmesini haklı gösterebilmek için ileri sürülebilecek cılız bahaneleri bile ortadan kaldırmak istemek; bütün prensipleri, bütün akıl ve muhakemeyi altüst etmek demektir.

Başka görüşler ayrıcalıkların meş'um tesirleri üzerine yeni ışıklar serpecektir. İlk önce genel bir hakikatı belirtelim. Yanlış bir düşünce şahsî menfaat şaikasıyla beslenir ve birkaç asırlık misallerle desteklenirse sonunda bütün iz'anı bozmağa kâfi gelir. Farkına varılmadan ve ön yargıdan ön yargıya geçerek, öyle bir doktrin kitlesine ulaşılır ki sapıncın kusvâsını temsil eder ve insanı en çok isyana sevkeden şey şudur ki, halkın uzun ve vâhimeli safdillliğini sarsmağa hiç başarı elde edilemez (26).

Böylece gözlerimizin önünde birçok ayrıcalıklı serpintilerinin yükseldiğini ve milletin, şikâyeti bile aklına getirmeden, onların yalnız doğmuş olmalarıyla ve sâdece mevcudiyetleriyle saygılara ve halkın vergi bir paya bir nevi müktesep hakları olduğuna dinî(27) bir kanaat getirdiğini görüyoruz.

Gerçekte, ayrıcalıklılar kendilerine başka cins insanlar gözü ile bakmakla yetinmiş değillerdir; onlar kamu işleri memurları olmadıkları halde, kendilerinin ve fûrularının halk için bir ihtiyâç olduğu kanaatine mütevaziyane bir surette ve hemen hemen iyi niyetle ulaşmışlardır; bu bakımdan kendilerini, hangi sınıftan tâyin edilirse edilsin, kamusal temsil

(25) Değ. Esirlerde olduğundan baka hiçbirşeyi telâfi etmez.

(26) Değ. Öyle bir doktrin kitlesine düşülür ki sapıncın kusvasını temsil eder ve insanı en çok isyana sevkeden şey şudur ki, halkın uzun ve vahimeli safdillığı bu yüzden sarsılmaz.

(27) Değ. Doğuşları ile saygılara ve sadece yaşamağa devam ettikleri için halkın vergilerinden bir paya müktesep hakları olduğuna kuvetli ve hemen hemen dini bir kanaat görüyoruz. Bu onlar için kâfi bir sebeptir.

cilere benzediklerini, onlar gibi evrensel olduklarını sanırlar. Bir ayrıcalıklılar kitlesi teşkil etmek bakımından, Krallık rejiminde yaşayan her topluluk için zarurî olduklarını tahayyül ederler. Hükümet başkanlarına veya bizzat Krala hitabettikleri vakit kendilerini taç ve tahtın dayanağı ve halka karşı tabii müdafii gibi gösterirler. Eğer, bilâkis, millete hitabettikleri vakit halkın hakikî müdafileri kesilirler, halk onlarsız istiptat (28) tarafından çabucak ezilebilir.

Biraz aydınlanırsa, hükümet görecektir ki bir topluluk içinde kanunun himayesi altında yaşayan ve hareket eden vatandaşlarla nezaret ve himaye etmekle ödevli bir otoriteden başka bir şeye lüzum yoktur. Gerekli olan biricik hiyerarşi, söylemiş olduğumuz gibi, egemenliğin ajanları arasında teessüs eder; yetkileri derecelemeğe burada ihtiyaç vardır, hakikî üstünlük ve aşağılık münasebetleri burada bulunur, çünkü kamu makinesi ancak bu tekabül sayesinde işleyebilir.

Bunun dışında, kanun karşısında eşit vatandaşlar vardır ki hepsi, birbirlerine değil, bu lüzumsuz bir kulluk olur, fakat kendilerini koruyan, yargılayan, savunan v . s . otoriteye bağlı bulunur. Enbüyük mülklerden faydalanırlar, günlük ücretinden faydalananlardan fazla bir şey değildir. Eğer zengin daha çok vergi veriyorsa, zenginin korunacak malı da daha çoktur. Fakat yoksulun parası daha az mı değerlidir, hakkı daha az mı saygıya lâyıktır, Emniyeti (29) hiç olmazsa eşit bir korunmaya dayanmamalıdır?

Bu basit kavramları birbirine karıştırmak suretiyle ayrıcalıklılar durumundan bir tabiiyetin (30) zaruretinden söz açıyorlar. Askerî zihniyet medenî münasebetleri yargılamak istiyor ve bir milleti büyük bir kışla gibi görüyor. Yeni bir risale de bir yandan erle subay öbür yandan ayrıcalıklı ile ayrıcalıksız arasında kıyaslama yapmağa kalkışmıştı! (31) Askerî zihniyetle sıkı münasebetleri bulunan ruhbanlık zihniyetini yoklarsanız, kendi sayısız mazlumlarını baskı altında tutan nizamla tâbi tutulmadıkça bir millete düzenlik olamayacağı cevabını verir (32) . Daha az kötülenmiş bir unvan taşıyan ruhbanlık zihniyeti aramızda sanıldığından çok bir itibar muhafaza etmektedir.

Bütün bu görüşler (33) insanları sosyal duruma bağlayan hakikî münasebetlerden bir şey anlamıyan kimselerden başkasına ait olamaz. Bir vatandaş, kim olursa olsun otoritenin temsilcisi değilse, durumu iyi-

(28) Değ. Kırallık.

(29) Değ. Şahsı (30) Kanun hükümetinin bizi bağlı tuttuğu tabiiyete yabancı bir tabiiyetin (31) Değ. Kalkışmamış mıydı? (32) Olamayacağı söyler. (33) Tamamen söyleyelim: Bu kadar miskin ve sefil görüşler.

leştirmeye çalışmaktan ve başkalarının haklarını zedelemiyerek, yâni kanuna saygısızlık göstermiyerek kendi haklarından faydalanmaktan başka birşeyle uğraşmamakta tamamiyle serbesttir. Vatandaşlar arasındaki bütün münasebetler hür münasebetlerdir. Biri vaktini veya malını verir, öbürü karşılık olarak parasını verir; burada hiçbir tabiiyet yoktur, fakat sürüp giden bir değiş tokuş vardır (34) . Eğer dar politikanızda, hükû-

(34) Görüşmeyi kolaylaştırmak için, sözünü ettiğimiz iyi hiyerarşiyi gerçek ve yalancı hiyerarşi adları altında ayırt etmeği önemli buluyorum. İdare edenlerin derecelenmeleriyle, idare edilenlerin(a) itaatı, bütün topluluklarda gerekli olan gerçek hiyerarşiyi teşkileder. İdare edilenler arasındaki hiyerarşi artık gerçek hiçbir şeye dayanmayan feodal düşüncesinin biçimsiz döküntüsünden ibarettir, yalancı, faydasız, çirkin bir hiyerarşidir. İdare edilenler arasında bir tabiiyet (b) tasarlamak için silâhlı bir birliğin bir memleketi zaptettiğini, mallara ve müülklere el koyduğunu ve müsterek savunma için askeri disiplin münasebetlerini (c) muhafaza ettiğini farzetmek lâzımgelir. Burada hükûmet medeni hal içinde erimiştir (d) . Ondandır ayırt edilmiş değildir. Bizde, bilâkis, kamu erkinin muhtelifkolları ayrıca mevcuttur, ve büyük bir ordu da dahil olduğu halde, alelade vatandaşlardan kamu giderlerini ödemek için vergiden başka birşey istemeyecek surette teşkilâtlanmıştır. Ayrıcalıklıların bu kadar gürültü ile ileri sürdükleri tabiiyet, bağlılık v . s . gibi kelimelere aldanmamalıdır, onları harekete geçiren gerçek tabiiyet değildir, yalancı tabiiyettir. Bu yalancı tabiiyeti onlar gerçeğinin yıkıntıları üzerine kurmak isterler. Hükûmetin alelade memurlarından bahsederlerken onlara kulak veriniz, iyi bir ayrıcalıklıların onları nasıl bir istihkar ile mütalâa etmek gerektiği düşüncesinde olduğunu görürsünüz. Bir polis komiser yardımcısını nasıl telâkki ederler? Halkı korkutmak için tayin edilmiş pek az önemli veya önemsiz bir adam (e) . Fakat onlar bu memurdan gelen bir emri ne kadar istihkar ederler! Bu fikir üstünde duruyorum. İyi niyetle söylensin, kendisini polis komiser yardımcısının dönünde (f) sanan birtek ayrıcalıklı varmıdır? Yalnız askeri hiyerarşide bulunanlar (g) istisna edilirse, yürütme erkinin çeşitli kollarındaki memurları ve temsilcileri nasıl telâkki ederler? "Bakana tâbi olmak bana göre değil; eğer kral bana emir vermek, şerefini bahşederse, ne saadet(h) v . s ." gibi sözlerin işitilmesi okadar nadirdir? Bu konuyu okurun hayaline (i) bırakıyorum. Tabiiyetin ve gerçek hiyerarşinin hakiki düşmanlarının, yalancı hiyerarşiye tabiiyet öğütlerini bu kadar hararetle veren bu insanlar olduğunu belirtmek faydalı olmuştur.

(a) Değ. Muhtelif kanunî erklere karşı, (b) Değ. Tabiiyetin imkânını, (c) Değ. Mutad münasebetlerini, (d) Değ. Bu bir millet değil, bir ordudur, (e) Değ. Ki *rabıtalâh* insanların işine karışmak hadidne düşmemiştir. Zikrettiğim bu misali herkes görebilir, (f) Değ. Polis komiser yardımcısına tâbi sana, (g) Değ. Yalnız askeri şefler, memurları ve temsilcileri nasıl telâkki ederler? "Başkana tâbi olmak bana göre değil; eğer kural bana emir vermek, şerefini bahşederse, ne saadet (h)

metle halk arasına konulacak bir vatandaşlar heyetini tasarlıyorsanız, ya bu heyet hükümet görevlerini paylaşacaktır ve bu takdirde sözünü ettiğimiz ayrıcalıklı sınıf olmayacaktır, veya kamusal erkin esaslı görevlerine dahil olmayacaktır. Bu takdirde böyle bir mutavassıt heyetin gerek idare edenlerle idare edilenlerin arasına girmek, gerek kamu makinesinin zemberekleri üzerine baskı yapmak ve nihayet Büyük vatandaşlar heyetinden kendilerini ayırt eden bütün ayrıcalıkları dolayısıyla topluluk için munzam bir yük olmak bakımından yabancı ve zararlı bir kitleden başka bir şey değilse ne olabileceği açıklanmalıdır.

Her sınıf vatandaşların görevleri, kendilerine göre işi gücü vardır ki tümü topluluğun genel hareketini teşkil eder. Eğer bu genel kanundan sıyrılmak iddiasında olan bir sınıf olursa bunun faydasız kalmakla yetinmediği, ötekilere zarurî olarak yük olması gerektiği iyice görülür.

Topluluğun iki büyük muharriki (35) para ve şereftir. Bunlardan birine de ötekine de ihtiyaç okduğu için bunlar birbirini destekler ve ahlâkın değerini bilen bir millette bu ihtiyaçlardan biri ötekisiz hissedilmez. Her meslekte mevcut olan kamunun takdirine liyakat kazanmak isteği, zenginlik hürsına karşı gerekli bir frendir. Ayrıcalıklı sınıfta bu iki duygunun nasıl değişmesi gerektiğini (36) görmek lâzımdır.

Şeref konusu, onun için müemmindir; bu onun söz götürmez malı ve nasibidir. Ne mutlu ki, başka vatandaşlar için şeref, hareketin mükâfatıdır. Ayrıcalıklılara gelince (37) onlara doğmuş olmak kâfi gelmiştir. Onun kazanmak ihtiyacını hissetmiyeceklerdir (38) ve ona lâıyk olmayı sağlayacak herşeyden önceden vazgeçebilirler(39).

Paraya gelince, ayrıcalıkların buna şiddetle ihtiyaç hissetmeleri lâımgeldiği doğrudur. Hattâ onlar, bu ateşli ihtirasın telkinlerine kendilerini kaptırmağa daha mütemayildirler. (40),çünkü üstünlükleri hakkındaki ön yargı onları durmadan masraflarını arttırmağa sevkeder ve çünkü onlar buna kapılırlarsa, başkaları gibi, bütün şereflerini, bütün şöhretlerini kaybetmek tehlikesine mâruz değillerdir.

v. s. " gibi sözlerin ısıtılması o kadar nadirdir? Bu konuyu okurun hayaline (i) bırakıyorum. Tabiiyetin ve gerçek hiyerarşinin hakiki düşmanlarının, *yalancı* hiyerarşiye tabiiyet öğütlerini bu kadar hararetle veren bu insanlar olduğunu belirtmek faydalı olmuştur.

(35) Değ. İki büyük muharrik nedir? (36) Değ. Nasıl değiştiğini.....

(h) Değ. Emir. (i) Hayaline veya daha ziyade tecrübesine.

(35) Değ. İki büyük muharrik nedir?

(36) Değ. Nasıl değiştiğini

(37) Değ. Fakat ayrıcalıklılara (38) Değ. İhtiyacını hissetmek onlar için değildir. (39) Okur görüyorki (a) burada şerefle onunun tazminatı (b) olduğu sanılan

Fakat tuhaf bir çelişiklikle, durumunun ön yargısı ayrıcalığı durmadan servetini tahrip etmeğe sevkettiği halde ona servetini tâmir etmeğe muvaffak olabileceği hemen bütün yolları giddetle meneder.

Kendilerine başkalarından fazla tahakküm eden bu para aşkını tatmin etmek için hangi vasıta kalacaktır? **Entrika** ve **dilencilik**. Bu iki meşgale (41) bu sınıf vatandaşların özel **endüstrisi** olur. Münhasıran buna bağlandıkları için, bu endüstride fevkâlade muvaffak olurlar ve nerede bu iki kaabiliyetin (42) faydalı surette tatbiklerine imkân varsa orada, ayrıcalıksız olanların her türlü rekabetlerini bertaraf edecek surete, yerleşirler (43).

Sarayı doldururlar, Bakanlıkları kuşatırlar, bütün mükâfatları, bütün maaşları, bütün menfaatları kapışırlar, Entrika Kliseye, Cübbeye ve Küiica evrensel (44) bir nazar atfeder. Sayısız çeşitli mevkilerde önemli bir gelir, veya bunu sağlayacak bir kudret görür (45) ve bu paralı mevkiilerin, liyakate mütevakkıf görevlerin yerine getirilmesi için değil, fakat ayrıcalıklı ailelere uygun bir durum sağlamak için ihdas edilmiş olduklarını kabul ettirmeğe muvaffak olur.

Entrika sanatındaki derin maharetleriyle mutmain olmazlar, ve Bakanlığı arasına (46) yalnız kamu menfaati kaygısının hükmü altına almasından korkuyorlarmış gibi, bazı idarecilerin beceriksizliğinden veya ihanetinden sırasında faydalanırlar, nihayet buyruklarla veya bir Tekel kanununa muadil bir idare rejimi ile inhisarlarını teyit ettirirler.

Devletin bütün kamu ekonomisinin en yıkıcı prensiplere bağlanması böyle olur. Kamu ekonomisi istediği kadar, herşeyde en becerikli ve en az pahalı hizmetkârların tercih edilmesini emreder: Tekel en pahalısının ve bizzarure en az beceriklisinin seçilmesini emreder; çünkü tekelin bilinen tesiri, serbest rekabette gelişme gösterebilecek kimselerin gayretlerini durdurmaktadır.

Ayrıcalıklı dilencilğin kamu işleri için mahzurları daha azdır. Bu aç gözlü bir daldırki elinden geldiği kadar kurutur; fakat hiç olmazsa faydalı kolların yerine geçmek iddiasında değildir. Esası, bütün dilenciliklerde olduğu gibi, merhameti tahrik etmeğe çalışarak avuç açmak ve parasız

şerefli hareketi birbirine karıştırmıyoruz. (40) Değ. maruzdurlar. (41) Değ. Entrika ve dilencilik bu sınıf vatandaşlar için özel bir endüstri olur; böylece bu iki meslek topluluğun işleri arasında sanki bir yer alır. (42) Değ. Bu çifte kaabiliyet.

(43) Emin olunuzki yerleşirler. (44) Değ. Gasıp bir nazar atfederler. (45) Değ. Keşfeder (46) Değ. Bu becerikli insanlar, sanki kamu menfaati aşkının dağınık zamanlarında avdet etmesinden korkuyorlarmış gibi, entrika sanatındaki üstünlükle-riyle mutmain olmazlar.

almaktır; yalnız duruş daha az haysiyet kırıcıdır ve, gerektiği vakit, yardım yalvarmaktan ziyade bir vazife tebliğ eder gibi görünür.

Esasen incelediğimiz entrikanın ve dilencilikğin zihinlerde şerefli ve takdire lâyık bir mahiyet alması için, özel surette ayrıcalıklı sınıfa tefviz edilmiş olması kâfi gelmiştir. Her birinin bu çeşit başarılarıyla göğüslerini kabartarak öğünmeleri iyi karşılanır, şevk uyandırır, asla istirkarla karşılanmaz.

Bu çeşit dilencilik başlıca sayarda yapılır. Orada en kuvvetli ve en zengin insanlar en önce ve en büyük partileri kendilerine çekerler.

Bu verimli misâl, oradan illerin en hücre köşelerine kadar, halkın sırtından aylıklık içinde geçinmek şerefli iddiasını canlandırır.

Ayrıcalıklılar krallığın, kıyas kabul etmeyecek derecede, en zengin tabakası olmasına ve hemen bütün toprakların ve büyük servetlerin bu sınıf üyelerine ait olmasına rağmen para harcamak zevki ve kendini harap etmek hazza her servete üstün gelmektedir(47).

Ayrıcalıklı kelimesiyle yoksul kelimesinin birleştirildiği işitilir işitilmez bir nevi infial âvâzesi yükselir (48) Bir ayrıcalıklının adını, vakarını (49) muhafaza edemeyecek durumda olması, şüphesiz millet için bir utançtır! Bu kamusal düzensizliğe bir çâre bulmak için acele etmelidir. Her ne kadar bunun için vergilerin arttırılması açıkça istenilmez ise de, kamusal gelirin her kullanılışının bundan başka bir menşei olmadığı pek barizdir.

İdarenin ayrıcalıklardan mürekkep olması boşuna değildir. İdare onların bütün menfaatlerine bir baba şefkati ile göz kulak olur. Burada, sanıldığı gibi, bütün Avrupanın övdüğü, tantanalı müesseseler vardır ki kız veya erkek yoksul ayrıcalıkların eğitimleri için kurulmuştur. Tesadüfün müesseselerimizden daha akıllı davranması ve ihtiyacı olanları, yaşamak için çalışmak müşterek kanununun hükmü altına getirmek istemesi beyhudedir. İyi düzenliğe bu dönüşte siz ancak talin bir suçunu görürsünüz ve öğrencinize, müntesibini geçindirmeğe elverişli bir meslek (50) alışkanlığının vermekten çekinirsiniz.

Takdire şayan tasavvurlarınızda, onlara bu kadar erkekden halka bir yük olmak dolayısıyla bir nevi gurur telkin etmeğe kadar ileri gidersiniz. Sanki herhangi bir durumda sadakaya muhtaç olmak ondan vazgeçmekten daha (51) şerefli olabilirmiş gibi!

(47) Değ. Gelmektedir ve yoksul ayrıcalıklıların da bulunması lâzımdır. (48) Değ. Yoksul kelimesinin ayrıcalıklı kelimesiyle birleştirildiği duyulur duyulmaz her yerden bir âvâze yükselir. (49) Değ. Sırasını.

(50) Değ. Bir çalışma mesleği.

(51) Değ. Sanki sadaka kabul etmek sadakaya ihtiyacı olmamaktan daha şerefli imiş gibi.

Sevginizin bu ilk nişanesini lütfen kabul buyurdukları (52) için onları para yardımlarıyla, maaşlarla, kordonlarla mükâfatlandırırız.

Çocukluktan çıkar çıkmaz, genç ayrıcalıkların mevkileri ve maaşları olur ve bunların mütevazı oluşlarına acımağa kalkışılır! Aynı yaştaki ayrıcalıksızlara bakınız! Bunlar kabiliyet ve inceleme isteyen mesleklere hazırlanmaktadırlar. Bunların içlerinde birtek kimse var mıdır ki, cidden güç işlere bağlandıkları hüllere, uzun çalışmalarından geçinmek ve zarurî olanı kazanmak taliine ulaşmak için ailelerine uzun müddet büyük masraflara mal olmamış bulunsun!

Ayrıcalıkların isteklerine bütün kapılar açıktır. Görümleri kâfidir; herkes onların ilerlemeleriyle ilgilenmeği şeref bilir. Onların işleriyle, onların servetleriyle hararetili surette iştilal edilir. Bizzat Devlet bile, evet, kamu idaresi çok kereler onların aile münasebetlerini düzeltmeğe, evlenme pazarlıklarını yapmağa, iktisap işlerini uygulamaya ve ilâh... mecbur olmuştur (53).

En az iltimaslı (54) ayrıcalıklı her yerde (55) mebzul kaynaklar bulurlar. Kadınları veya erkekleri için bir sürü meclisler, konusu olmayan veya konuları haksız veya tehlikeli olan askerî rütbelere, onlara dirlikler, "prébendes" kumandanlıklar, maaşlar ve daima nişanlar sağlıyorlar ve sanki babalarımızın hataları kâfi gelmiyormuş gibi, epeyce zamandanberi, bu parlak faydasızlık (56) maaşlarının sayısı hararetle (57) çoğaltılmağa çalışmaktadır.

(52) Değ. Tatmağa maruz kaldıkları için.

(53) Değ. Kamu idaresi bin kere onların allevi anlaşmalarına gizlice hizmet etmiştir. İdare özel evlenme pazarlıklarına karıştırılmıştır. İdare makamlar ihdas etmiş, yıkım derecesinde zararlı alış verişler yapmış, hattâ Devlet hazinesi belirleni ödemeğe icbar edilen iktisaplar ve ilâh... yapılmıştır.

(54) Değ. Bu yüksek mazharîyetlere ulaşamayan ayrıcalıklılar...

(55) Değ. Başka yerlerde.

(56) Hükümetin hareketinde tuhaf bir çelişiklik (a) göze çarpıyor. Bir taraftan, ibadete vakfedilmiş mallar aleyhine ölçsüz hücumlara yardım ediyor -ki bunlar hiç olmazsa milli hazineyi bu kısım kamu hizmeti için masraftan kurtarmaktadır- bir taraftan da kendi mallarında ve başkalarından elinden geldiği kadarını memuriyetsiz ayrıcalıklı sınıfın mal etmek yollarını arıyor (b).

(57) Değ. Bir hararet yenilemesiyle...

(a) Değ. Garip çelişiklik.

(b) Değ. (İkinci basıda ilâve) Erkek ve kadın ayrıcalıklılar için yeni ihdas edilmiş veya çeşitlendirilmiş meclislerin listesini okumak meraklıdır. Dini vakıfların hakiki ruhuna uymayan ve değiştirilmesi gerekiyorsa hakikaten milli bir sebeple ve yalnız millet tarafından değiştirilebilecek olan esasların utanmadan ihmal edilmesinin gizli sebeplerini öğrenmek daha meraklıdır.

Ayrıcalıklı dilencilikğin küçük fırsatların veya küçük yardımları istihkar ettiğini sanmak bir hata olur. Kıralın sadakalarına tahsis edilen sadakaların büyük bir kısmı onlar tarafından yutulur; ve ayrıcalıklılar tabakasında yoksulum demek için tabiatın böyle yapmasını beklemeğe lüzum yoktur, gururunu çığnemek kâfidir. Böylece her sınıf vatandaşların hakiki yoksulları azamet ihtiyacına feda edilmektedir (58).

Uzun zamandanberi (59) mahalli meclisler (60) yoksul ayrıcalıklı sınıfına bağlanacak aylıklarla uğraşmaktadır. İ idareleri çoktanberi bu asil izleri takip etmekte ve henüz yalnız ayrıcalıklılardan mürekkep olduğu için üç sınıf birlikte (61) olduğu halde yoksul ayrıcalıklı sınıfını tehvine medar olabilecek her mütalâayı hürmetkâr bir tasvip ile dinlemektedir. Valiler bu maksat için özel ödenekler sağlamış bulunuyorlar; valiler için bir başarı vasıtası yoksul ayrıcalıklı sınıfının hazin kaderine karşı kesin bir ilgi göstermektedir. Nihayet kitaplarda, kürsülerde, akademik nutuklarda, konuşmalarda ve her yerde dinleyicilerinizi derhal ilgilendirmek ister misiniz? Yoksul ayrıcalıklı sınıftan bahsederseniz zihinlerin bu umumî temayülüne ve her şeye muktedir olan vahimenin sayısız vasıtalarıyla yoksul ayrıcalıklılara yardım için düzenlemiş olduğu tertiplere bakarak, eğer henüz yoksa, Kilise kapılarına şimdiye kadar ni-

(58) Tarihin biraz ilerilerine çıkılırsa, ayrıcalıklıların işlerine gelebilecek her şeyi yapmak ve benimsemek faaliyetleri görülür. Cezalandırılmıyacağından emin olan zulum ve gasp şüphesiz ki dilencilikten vazgeçebilirdi; böylece ayrıcalıklı dilencilik kamu düzenliğinin ilk ışıklarıyla başlamış olmalarıdır; halkın dilenciliklerinden çok farklı olması da bunu isbat etmektedir. Halk dilenciligi hükümetin bozulması nisbetinde, ayrıcalık dilenciligi hükümetin iyileşmesi nisbetinde göze çarpar bir kaç ilerleme hamlesi daha yaparsa hükümetin her iki sosyal hastalığı da aynı zamanda sona erdireceği doğrudur. Fakat, bu şüphesizki, dilenciligi besleyerek ve hele ikisinden en az mazur olanı şereflendirerek elde edilecek değildir.

Artık zaafdan koparılmıyanı merhametten çalmanın ve bazan zalimin cür'etinden, bazan da mazlumun merhametinden faydalanmanın harika derecesinde bir maharet eseri olduğu inkâr edilemez. Bu bakımdan ayrıcalıklı sınıf her iki tarz, da da temayülz etmiştir. Zorla alamamağa başlayınca derhal ve her fırsatta kıralın ve milletin cömertliğine başvurumağa başlamıştır. Eski meclislerin ve eski asıladeler meclisinin kayıtları yoksul ayrıcalıklı sınıfının iltimas ricalarıyla doludur.

(59) Değ. Uzun zamandanberi ve daima yeni bir özenle, bağlamağa muvafak oldukları maaşları çoğaltabilecek her şeyle uğraşmaktadır.

(60) Eskiden Fransada mahalli meclisler seçmeğe yetkili illere (les pays d'Etats) denirdi. Burada mahalli meclisten maksat budur (çeviren).

(61) Asıladeler, rahipler ve halk temsilcileri eski Fransada ayrı ayrı toplarıdır. Bu illerde halk temsilcileri de asıladelerden seçtikleri için üç sınıfın bir arada toplandığı anlaşılıyor (çeviren).

çin yoksul ayrıcalıklı sınıf için bir sadaka sandığı ilâve edilmediğini (62) kendi kendime izah edemiyorum.

Ayrıcalıklılara sonsuz zenginlikler sağlayan başka çeşit bir ticareti de zikretmek lâzımdır (63). Bu ticaret bir taraftan asalet unvanları hırafesine, bir taraftan da zenginlik tamahkârlığına dayanır (64). Küfüvsüz evlenme (65) adı verilmeğe cür'et edilen işden bahsediyorum. Bu tabir, kendilerine hakaret ettirmek için büyük masraflara giren akılsız vatandaşların cesaretlerini kuramamaktadır. Avam tabakasından bir kimse çalışması ve marifeti sayesinde imrenilmeğe lâyık bir servet toplayınca; veya maliye memurları, daha kolay vasıtalarla, hazineler toplamağa muvaffak olunca bütün bu zenginlikler ayrıcalıklılar tarafından yutulur. Bedbaht milletimiz ayrıcalıklılar sınıfı için durmadan çalışmağa ve yoksullaşmağa mahkûm edilmiş gibi görünüyor.

Tarım, fabrika'lar, ticaret ve bütün sanatlar tutunmak, büyümek ve kamunun refahını sağlamak için teşekkülüne yaradıkları muazzam sermayelerin bir kısmını faydasız yere talep ediyorlar: Ayrıcalıklılar sermayeleri de, insanları da yutuyorlar; herşey bir daha dönmek üzere ayrıcalıklı kısırlığın pençesine geçiyor (66).

Ayrıcalıklar konusunun, ayrıcalıkları tutan peşin yargılar gibi sonu gelmez. Fakat bu konuyu bırakalım ve bu konunun bize telkin ettiği düşüncelerden kendimizi kurtaralım. Birgün gelecek ki hemşirezadelerimiz tarihimizi okurken nefret edecekler ve hakaret içinde kalarak en akıl almaz bunaklığa hak ettiği isimleri vereceklerdir. Gençliğimizde

(62) Bugün genel adalet prensiplerinin daha yaygın olduğu ve bayilik meclislerinin (bir çeşit mahkemedir) büyük işlerle yüklü bulunduğu düşünülürse zabıtlarını, eskiden dilenci şarkısı adı verilebilen şeylerle kirletmeyecekleri şüphesiz ki umulabilir.

(63) Ticaret sözünün yakışıksız bulunacağını tahmin ediyorum. Böyle de olmalıdır: Böyle bahanelerle doğru ve yerinde ifadeleri (a) red ve teeziye etmek kudreti de ayrıcalıklıların bir hakkıdır.

(64) Deg. Bir taraftan da azametten daha kuvvetli olan bir aç gözlülüğe dayanır.

(65) Budalalığın zengin ih-sanlarını benimsemek (b) sanatını ifade etmek ve küfüvsüz evlenmenin hangi tarafında olduğunu açıkça belirtmek için, hiç değilse lisanda vuzuh bakımından, başka bir kelime kullanmak lâzım gelecektir.

(66) Söylendiği gibi, eğer şeref kırallık prensibi ise, Fransanın prensip bakımından kuvvetlenmek hususunda uzun zamandanberi dehşetli fedakârlıklar yaptığını kabul etmek lâzımdır.. (İkinci basının notu).

(a) Deg. Yerinde ve çok keredede kuvvetli (b) Deg. Budalalığın zengin ih-sanlarına el uzatmak hareketini belirtmek için..

ediplerin cesaret göstererek kuvvetli olduğu kadar insanlık için zararlı fikirlere hücum ettiklerini görmüştük. Bugün onlar artık mevcut olmayan peşin yargılara karşı sözlerinde ve yazılarında eski düşüncülerini tekrarlamakla yetinmiyorlar. Ayrıcalık (68) belkide yer yüzünde görünen peşin yargıların en tehlikelidir; Sosyal teşkilâta daha sıkı bağlanmıştır; daha derin surette ifsat etmektedir; daha çok menfaatler onu savunmakla meşguldür. Hakikî vatanperverlerin gayretlerini arttırmak ve ediplerin (69) gayretlerini soğutmak için işte birçok sebepler (70).

Denemeye ilişkin not

1614 meclisinde, asalet meclisinin salı 25 Kasım tarihli tutanağın-
dan çıkarılmış parça: "M. de Senecey (1) huzura kabul edilmiş olmakla
kral'a şöyle söyledi:

"Haşmetmeap, Krallarımızın iyiliği her zaman asaletlerine her tür-
lü vesilelerle kendilerine müracaat etmek hürriyetini bağışlamış, sıfat-
larının yüksekliği onları şahıslarına yalaştırmış ve onlar kralı icraatın
daima başlıca uygulayıcıları olmuşlardır.

"Bu sınıfa doğumun verdiği yükseklikler, milletin geri kalan kıs-
miyle farkının mahiyeti, hiçbir zaman ve hiçbir suretle mukayese edil-
meğe tahammül edemediği hakkında eski zamanın bize bütün öğrettik-
lerini Majestenize aslâ nakletmiyeceğim. Haşmetmeap, bu nutkumu ge-
nişletebilirim; fakat bu kadar açık bir hakikatın herkes tarafından bi-
linmesinden daha emin bir şahadete ihtiyacı yoktur....; bundan başka
huzurunda konuştuğum kralı, şevketine iştirâkimizi muhafaza dahi kıs-
kânc bulacağımızı umduğumuz için bunu elde etmeği niyaz ederken top-
lanmamızın sebebi olan pek mütevazı istirhamlar yerine fevkalâde bir
yeniliğin bize ağzımızı şikâyet için açtığına pek müteessir bulunmak-
tayız.

"Haşmetmeap, Majesteniz Krallığınızın üç sınıfını, görevleri ve sa-
natları bakımından ayrı ve tahsis edilmiş sınıflarını (ihtiva eden) *Etats -*
Cénéraux'yu çağırmağı hoş bulmaktadır. Tanrının hizmetine ve ruhların
rejimine kendini vermiş olan Kilise orada birinci sırayı tutuyor; biz
Prélats'lar ve Bakanlar onları babalarımız gibi ve Tanrı ile barışmamızın
mutavassıtları olmak sıfatiyle taziz ederiz.

(67) Değ. Bugün onların muakkipleri tekrar etmekten başka birşey bilmi-
yorlar.

(68) Değ. Ayrıcalıkları tutan peşin yargılar en meşumüdür.

(69) Değ. Çağdaşımız olan ediplerin.

(70) Değ. Ne kadar sebep var.

(1) Baron de Senecey asalet meclisinin başkanı idi.

"Haşmetmeap, asalet orada ikinci sırayı tutuyor. O adaletinizin sağ kolu, tacınızın ve Devletin yenilmez kuvvetlerinin dayanağıdır.

"Kralların mesut irşatları ve değerli hareketleri altında, kanları pahasına ve muzaffer silâhlarının kullanılması sayesinde kamusal dîrginlik yerleşmiş, ve onların meşakkatleri ve çalışmalarıyla (tiers - état) avam, barışın kendilerine getirdiği rahatlıktan faydalanarak yaşamaktadır.

"Bu sınıf ki, Haşmetmeap, bu mecliste sonuncu sırayı tutar, bu sınıf ki şehirler ve kırlar halkından tereküp eder, kırlar halkının hemen hepsini ilk iki sınıfın emirlerine ve adaletine bağlıdır; şehirler halkı ise burjuvalardan, tüccarlardan, esnaftan ve bir kaç subaydan ibarettir. İşte bunlar, durumlarını tanımlayarak ve her türlü vazifelerini unutarak, temsil ettikleri kimselerin tasvibi olmadan, kendilerini bizimle kıyaslamak istiyorlar.

"Haşmetmeap, bizi yeni rencide eden terimleri size söylemekten utanmıyorum. Devletinizi üç kardeşten mürekkep bir aileye kıyas ediyorlar. Ruhban sınıfının büyük kardeş, bizim ortanca kardeş ve kendilerinin küçük kardeş olduğunu söylüyorlar (2).

"Bu söz hakiki ise, ne sefil vaziyete düşmüş oluyoruz. Bayağı insanlarla en sıkı topluluk bağı demek olan kardeşlik derecesine düşmesi için asaletin uzak geçmişteki bunca hizmetleri, çalışma ve sadakatleriyle hak edilmiş ve miras olarak intikal etmiş bunca şerefleri ve itibarları kendilerini yükselteceği yerde ne kadar alçaltmış olmalıdır. Kendilerini kardeş saymakla da yetinmiyerek, Devletin takviyesini kendilerine mal ediyorlar ki, Fransa'nın bildiği gibi, buna hiç bir surette iştirakleri olmamıştır ve gene herkes bilirki onlar hiçbir veçhile kendilerini bizimle mukayese edemezler ve bu kadar esassız bir teşebbüs tahammülü fersa olacaktır.

"Haşmetmeap, adaletle dolu bir hükümlerle onları vazifelerine bağlatınız, ve bizim ne olduğumuzu ve ne fark bulunduğunu tanıtırız. Majestenezden bunu, burada temsilcisi olduğumuz Fransa asaleti adına pek

(2) Asalet tarafından intikamının alınması istenilen hakaret budur. Bir gün önce kaymakam (a) Savaron, bir tiers etat temsilcilerinin başında olduğu halde şunu söylemeğe cesaret etmişti : "Bize küçük kardeşleriniz gibi muamele ediniz; ve bizde sizi onurlar ve severiz." Bütün bu çekişme, buna vesile olan başkan Savaronu'nun nutkundan başlayarak doğrudan doğruya tutanaktan okunmalıdır. Baron de Senecey'nin tiers etat temsilcilerine verdiği 24 Kasım tarihli, cevabında Kirala hitaben irat ettiği nutku dolduranlardan daha hakaretimiz ifadeler vardır(bu haşyenin son iki cümlesi yalnız ikinci basıda bulunmaktadır).

(a) Değ. Mülki kaymakam Savaron.

mütevazane istirahat ediyoruz; taki üstünlükleri muhafaza edilmiş olmak suretiyle, asalet, her zaman olduğu gibi, Majestezimin hizmetine şerefini ve hayatını vakfetsin”.

“*Equid sentilis in quanto contemptu vivatis? Lucis vobis hujus partem, si licet, adimant. Duod spiratis. quod vocem mittitis, quod formas hominimum habetis, indignantur (3)*”

Liv. lib. 4, C. 56.

Tiers état nedir?

(Hakikatin sınırlarını hiç aşmadıkça, filozofu çok ileri gitmekle itham etmeyiniz. Onun görevi hedefi belirtmektedir, bunun için oraya ulaşması gerektir. Eğer, yolda kaldığı halde işaret vermeğe kalkışırsa bu işaret aldatıcı olabilir. İdarecinin vazifesi ise, bilâkis, müşkilatın mahiyetine göre yürüyüşünü ayârlamaktır... Eğer filozof hedefte değilse, nerede olduğunu bilmez; Eğer idareci hedefi görmezse nereye gittiğini bilmez.)

Bu yazının plânı oldukça basittir. Kendimize tevcih edecek üç sorumuz var.

- 1 — Tiers état nedir? Herşey.
- 2 — Siyasî düzenlikte şimdiye kadar ne idi? Hiç.
- 3 — Ne istiyor? Orada (I) birşey olmak.

Cevapların doğru olup olmadığı görülecektir. Bunu müteakip Tier état nın gerçekten birşey olması için tecrübe edilen ve alınması lâzım gelen tedbirleri inceliyeceğiz. Böylece diyeceğiz ki:

4 — Onun lehinde Bakanlar ne yapmak istediler, bizzat ayrıcalıklar ne teklif ediyorlar.

5 — Ne yapılması icap ederdi.

6 — Nihayet, hakkı olduğu yeri alması için Tiers'e yapılacak ne kalmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Tiers état bütün bir millettir

Bir milletin varlığı ve refahı için ne lâzımdır? Özel çalışmalar ve kamusal görevler.

(3) Bu lâtince metin yalnız ikinci basıda vardır. Türkçeye şöyle çevrilebilir: “Sizi nasıl küçümsediklerinizi hiç hissettiniz mi? Bu aydınlık üzerindeki payınızı caiz olsa gasbedeceklerdi. Aldığınız nefese, çıkardığınız sese, taşıdığınız insan şekline bile kızyorlar”.

(I) Değ birşey olmak.

Bütün özel çalışmalar dört sınıfta toplanabilir: 1 — Toprak ve su insan ihtiyaçlarının ham maddelerini verdiği için, tarih işlerine bağlı bütün aileler, fikirler sırasıyla birinci sınıfı teşkil ederler. 2 — Maddelerin birinci satışından istihlaklerine veya veya istimallerine kadar, yeni bir el emeği az çok çeşitlenmiş olduğu halde bu maddelere az çok bileşik ikinci bir değer katar. İnsan endüstrisi böylece tabiatın lütuflarını tekâmül etirmeğe ve ham maddelerin değerlerini iki misline, üç misline, yüz misline çıkarmağa muvafak olur. İkinci sınıfın çalışmaları bunlardır. 3 — İstihsal ile istihlak arasında, muhtelif derecelerdeki istihsal arasında olduğu gibi, bir sürü mütevassıtlar yer alırki, müstahsillere olduğu kadar müstehliklere de faydalı olan bu kimseler, büyük tüccarlar ve tacirlerdir. Büyük tüccarlar durmadan yerlerin ve zamanların ihtiyaçlarını kıyaslarlar ve nakil veya muhafaza etmenin kazançlarını tesaplarlar. Tacirler netice itibariyle gerek toptan, gerekse perakende satışlarla meşgul olurlar. Bu çeşit faydalar üçüncü sınıfı gösterir. 4 — İstihlak veya istimali yarayan maddenin kedisıyla uğraşan bu üç sınıf çalışkan ve faydalı vatandaşlardan başka bir toplulukta insanlara doğrudan doğruya faydalı ve latif bir çok özel serbest mesleklerden en az takdir edilen hizmetçilik işlerine kadar şamildir. Topluluğu tutan çalışmalar bunlardır. Bunları kim yüklenir? Tiers état.

Aynı veçhile, şimdiki halde bütün kamusal görevlerde, bilinen dört isim altında toplanabilir : Kılıç, Cübbe, Kilise, ve İdare.

Tiers état nın bunun her tarafında yirmide ondokuzunu teşkil ettiğini göstermek için bunları teferruatiyle gözden geçirmek lüzumsuz olacaktır. Şu farklıki; o, hakikaten nekadar zahmetli işler varsa onlarla, ayrıcalıklı sınıfın yapmaktan imtina ettiği işlerle görevlendirilmiştir. Burada yalnız kârlı ve şerefli yerler ayrıcalıklı sınıfın üyeleri tarafından tutulmuştur. Bu hal onun meziyetindenmi ileri gelmiştir, diyeceksiniz? Bunun için bu yerleri işgal etmeği reddetmiş olmalıdır veya bu görevleri yapmağa daha az elverişli durumda bulunmalıdır. Durumun ne olduğu bilinmektedir; Bununla beraber tiers sınıfına bu yasak edilmek cüreti gösterilmiştir; Ona denilmiştir ki: (Hizmetlerin ne olursa olsun, ehliyetin ne olursa olsun, sen şuraya kadar gideceksin; sen bunu aşmıyacaksın, senin şerefli olman iyi değildir.) Bazı nadir istisnalar (2), gereği gibi hssedilmiş olan, istihzaldan başka bir şey değildir; ve bu nadir fırsatlarda (3) söylemeğe cüret edilen nutuklar (4) muazzam

(2) Değ. Nâdir istisnalar.

(3) Değ. Bu fırsatlarda.

(4) Değ. Kullanmağa cüret edilen ağız.

bir hakaret teşkil etmektedir. Eğer bu yasak ve ihraç tiers état ya karşı sosyal bir suç ise, hiç olmazsa kamuya faydalı olduğu söylene bilirmi? Ya! Tekelin tesirleri bilinmiyormu? Uzaklaştırdıklarını bildirirse faydalandırdıklarında beceriksiz kıldığı malûm değilmi? Bilinmiyormuki serbest rekabetten uzaklaştırılan her iş daha pahalı ve daha kötü yapılır?

Herhangi bir görev vatandaşlar arasında belirli bir sınıfa tahsis edildiği takdirde, dikkat edilmişmidirki artık yalnız çalışan adama değil fakat aynı sınıfta olan ve görevlendirilmiş bulunan her kese, hatta görevlendirilenlerin ve görevlendirilmeyenlerin bütün ailelerine ücret vermek lâzımdır? Dikkat edilmişmidirki bizde alçakça gözetilen bu usul, bize eski Mısır tarihinde ve Büyük - Hindistanın seyyahat münasebetlerinde hakir ve hicap âver görünmektedir?.. Fakat meseleyi büyütme ve belkide aydınlatmakla beraber yürüyüşümüzü yavaşlatacak olan düşünceleri bir tarafa bırakalım (5).

Bir ayrıcalıklı sınıfın kamu hizmetleri için faydalı olduğu iddiasının bir vehimden başka bir şey olmadığını, kamu hizmetlerinde meşakkatli olan bütün işlerin onsuz olarak tiers tarafından yapıldığını, onsuz olursa yüksek mevkilerin sonsuz derecede iyi doldurulacağını; Yüksek mevkilerin ehliyenin ve tanınmış hizmetlerin hakkı ve mükâfatı olmasının tabii olduğunu ve eğer ayrıcalıklılar bütün kazançlı ve şerefli memuriyetleri gasbetmeğe nail olmuşlarsa bunun aynı zamanda hem vatandaşların heyyeti mecmuasına karşı iğrenç bir haksızlık, hemde kamu menfaatine hainlik olduğunu hissettirmiş olmak kâfidir.

Tam bir millet teşkil etmek için Tiers état nın gerekli bütün unsurları ihtiva etmediğini söylemeğe kim cesaret edebilir? O, henüz bir kolu zincirlenmiş olan kuvvetli ve sağlam adamdır. Ayrıcalıklı sınıf kadırlırsa, millet daha az birşey değil, daha çok birşey olacaktır. Böylece, tiers nedir? Herşey, fakat kösteklenmiş ve ezilmiş herşey. Ayrıcalıklı sınıfsız ne olacaktır? Herşey, fakat hürve müreffeh herşey. Onsuz hiç bir iş yürümez, ötekilersiz her iş sonsuz derecede daha iyi yürüyecektir.

(5) Yalnız bir taraftan milletin şefi için yaratılmış olmadığı şaşaa ile iddia ediliren, öbür taraftan onun bazı üyeleri için yaratılmış olmasını istemenin nekadar tamamıyla saçma olduğunu belirtmemize müsaade edilsin.

a) Bu üyeleri diğer vatandaşlara faydalı işlere ve kamusal görevlerden bütün yorucu olanlarına katılmağı mütekebbirane bir surette reddetmektedir. Şüphesiz, böyle bir insan sınıfı millete yükletilmiş ağır bir yükür! Kamusal düzenlikte sayısız suistimaller, yirmi beş milyon insanın sefaleti, yığınğını ve zilleti bunun müskit fiili delilleridir.

a) Düzeltilmiş ikinci basıda haşiye burada kesilmiştir.

Ayrıcalıkların, millete faydalı olmaktan uzak bulunduğunu ve milleti zayıflatmak, millete zarar vermekten başka birşey yapamayacağını göstermek kâfi değildir; Şunuda isbat etmelidir ki asıl sınıf (6) sosyal teşkilâta girmez; millet için pek âlâ bir yük olabilir, fakat milletin bir kısmı olamaz. Evvelâ, bir milletin organik bütün kısımları içinde, asiller kastını yerleştirecek bir yer bulmak mümkün değildir. Bilmiyorumki, çok büyük sayıda bir takım kimseleri sakatlıklar, kabiliyetsizlik, islâhı bir tenbellik veya kötü ahlâkın seli topluluğun çalışmalarına yabancı kılar. İstisna ve her yerde ve bilhassa büyük bir ülkede kaidenin yanındadır. Fakat hiç olmazsa kabul etmelidir ki bu lar her ne kadar az olursa devlet okadar düzenli sayılır. Hepsinin en kötü düzenlisi sudurki orada yalnız biribirisinden ayrı fertler değil, fakat bütün bir vatandaş sınıfı, umumî faaliyet arasında hareketsiz kalmayı şeref sayar ve elde edilmesine hiç iştirâk etmeden istihsalin en iyi kısmını istihlâk etmesini becerir böyle bir sınıf muhakkak ki, **avarelîği** ile yabancıdır.

Asil sınıf aramızda **medenî** ve **kamusal** yetkileri de daha az yabancı değildir.

Bir millet nedir? Bir **müşterek** kanun altında yaşayan ve aynı **yasa-man** tarafından temsil edilen bir ortaklar hey'etidir.

Asil sınıfın ayrıcalıkları, bağışıklıkları olduğu, hatta büyük vatandaşlar kütlesinin haklarından yarı hakları bulunduğu çok aşikâr değildir?

(6) Rahiplikten hiç bahsetmiyorum. Fikrimce bu bir sınıf değildir, fakat bir kamu hizmeti ile görevli bir meslektir (b) Burada ayrıcalıklı olan şahıs değil, görevdirki bu çok farklıdır. Eğer Kilise'de işsiz kazançlar varsa bu bir suistimaldir. Bütün rahipler ya kamusal öğretime veya ibadet merasimlerine faydalı olmalıdır. Rahipliğe kabul edilmeden önce uzun bir imtihanlar sîsilesi geçirmek lâzımdır. Bu hal bu hey'eti ayrı bir kast -Caste- teşkil ediyormuş gibi telâkki etmek için bir sebep değildir. Bu kelime ile ancak görevsiz olduğu kadar faydasız olduğu halde, ve mevcut olmaları sebebiyle şahıslarına bağlı ayrıcalıklardan faydalanan bir insan sınıfı anlaşılır. Doğru olan bu görüşe göre yalnız bir sınıf vardır ki oda **asalet** sınıfıdır. Bu gerekten; başka bir millettir, fakat sahte bir millettirki faydalı organlardan mahrum olduğu için kendi kendine varlığını idame ettiremediğinden, yordukları ve kurdukları nebatların üsaretiyle yaşayan nebatî tufeyliler gibi, gerçek bir millet bağlanır. Rahiplik, Cübbe, Kılıç, ve idare her yerde zaruri olan dört sınıf kamusal temsilcileri teşkil ederler. Bunlar Fransada niçin aristokratlıkla itham ediliyorlar? Çünkü asil kast bütün iyi yerlerini gasbetmiştir; Bu yerleri mirasla intikal eden bir mal haline getirmiştir; Bundan dolayı da bu yerleri sosyal kanununun ruhuna uygun olarak değil, kendi özel menfaatine göre işletmektedir.

b) İşte bilhassa bunun içindirki rahiplik aramızda bir şeydir. Eğer rahiplik bir sınıftan başka birşey olmasaydı, gerçek hiç birşey olmayacaktı Siyasî bir toplulukta özel mesleklerde kamusal mesleklerden başka birşey yoktur. Bunun dışındakiler boş lakırdılarla tehlikeli vahimelerden ibarettir.

Bununla bu sınıf müsterek düzenliğin, müsterek kanununı dışına çıkmaktadır. Böylece, medeni hakları dolayısıyla büyük millet içinde ayrı bir halk teşkil ediyor. Bu gerçekten devlet içinde imperium in imperio dur.

Siyasi haklarına gelince: Onları da ayrıca kullanır. Onun kendi temsilcileri vardır ki milletlerin seçimleriyle hiç görevlendirilmiş değildir. Saylavları hey'et halinde ayrı toplanır ve eğer basit vatandaşların saylavlarıyla aynı salon içinde toplanacak olursa kendi temsilcileri esashi surette ayırdedilmiştir ve ayrıdır. Esas itibariyle o millete yabancısıdır, çünkü görevi millettten gelmemektedir; Konusu bakımından da o millete yabancısıdır, çünkü görevi genel menfaati değil, özel menfaati savunmaktır.

İmdi, tiers millete ait olan herşeyi kaplar; ve tiers olmıyan hiç varlık kendisine milletttenmiş göziyle bakamaz. Tiers nedir? Herşey.

BÖLÜM II

Tiers état şimdiye kadar ne idi? Hiç

Milleti uzun müddet inleyen esaret halini hiç incelemeyeceğiz, şimdi içinde bulunduğu baskı ve hakaret durumuna da temas etmiyeceğiz. Medeni durumu değiştirmiştir; daha da değişmelidir. Tiers hür olmadıkça, hey'et halinde milletin, hatta ayrıca herhangi bir sınıfın hür olmasına imkân yoktur. Hürriyet ayrıcalıklarla değil, fakat herkese ait olan haklarla sağlanır.

Eğer aristokratlar, lâyıık olmadıklarını göstermiş olacakları bu hürriyet bahasına, milleti zulüm ve istibdat altında tutmağa kalkıştırlarsa kendilerine (Ne sıfatla?) diye sorulabilir. Eğer (Fatih sıfatiyle) diye cevap verirse kabul etmelidir ki bu biraz yukarı çıkmağa yeltenmek olur. Fakat tiers eski zamanlara yükselmekten korkmamalıdır.

Tiers fethi tekaddüm eden yıla yükselecektir; ve mademki bugün kendini feth edilmekten koruyacak kadar kuvvetlidir, mukavemeti de şüphesiz daha müessir olacaktır. Fatihler ırkından geldiklerini ve fatihlerin haklarına tevarus ettiklerini çılınca iddiada ısrar eden bütün bu aileleri tiers niçin Franconie ormanlarına göndermesin?

Böylece temizlenecek olan millet, artık yalnız Gallilerin ve romalıların torunlarından ibaret kaldığına inanmakla avunabilir sanırım. Soy-lar arasında gerçekten ayurt gözetmek istenilecek olursa Gallilerin ve Romalıların soyundan gelmiş olmanın hiç olmazsa eski Cermanya'nın

ormanlarından ve göllerinden (7) çıkmış olan Sicambre'lar Vels'ler gibi vahşilerin soylarından gelmiş olmak kadar değer taşıdığı zavallı vatandaşlarımıza anlatılamazmı? Evet, fakat fetih bütün münasebetleri değiştirdi ve soy asaleti fatihlerin tarafına geçti denilecek. O halde, asaleti tekrar öbür tarafa geçirmek lâzımdır, tiers're Fatih olarak tekrar asil olacaktır.

Eğer hakikat olduğu gibi görülür ve daima tiers düşmanı olan ayrıcalıklı sınıfın aynı tiers'in çocukları olduğu anlaşılırsa, onların birer baba katili cüretiyle kardeşlerine huç beslemelerine, hakaret ve zulüm etmelerine ne demeli? (8) Konumuzu takip edelim. Tiers état sözünden müşterek düzenliğin malı olan vatandaşlar hey'etini anlamak lâzımdır. Her ne surette olursa olsun, kanunla ayrıcalıklı olan herkesi müşterek düzenlikten çıkar, müşterek kanuna istisna teşkil eder, binnetice tiers état'ya hiç taallük etmez. Söylediğimiz gibi, bir müşterek kanun, bir müşterek temsil, bir milleti, millet yapan işte budur. Yalnız müşterek kanunların himayesini haiz olanların Fransada birer hiç oldukları; bir kaç ayrıcalığı olmayanların her türlü istihkara, hakarete ve haksızlığa katlanmak durumunda buldukları çok doğrudur. Büsbütün ezilmekten kurtulmak için, zavallı ayrıcalıksıza her türlü alçaklıklarla bir büyüğe bağlanmaktan başka çare kalmaz; Bu alçaklıklar pahasına, sırasında bir zata intisabını ileri sürmek imkânını satın alır.

Tiers état'ın medeni durumundan ziyade ana yasa ile münasebetlerini burada gözden geçirmeliyiz. Etat généraux'da onun ne olduğunu görelim.

Tiers'in sözüm ona temsilcileri kimler olmuştur? Vadeli asilleştirilenler veya ayrıcalıklılar. Bu sahte sayımlar daima halk seçiminin serbest eseri bile olmamıştır. Etat généraux'da (9) bazan état provinciaux'lada (10) hemen her yerde halk, halk temsilciliğine bazan memuriyetlerin veya ofislerin bir hakkı göziyle bakılmaktadır.

(7) Değ. Batakhklardan.

(8) Değ. Fakat, eğer ırklar karışmış ise, eğer ayrılmaması daha uygun olan Frank kanı Galli kanı ile karışmış akıyorsa, eğer tiers état'ın ataları bütün milletin babaları ise, bir sınıfın bütün ötekiler aleyhine hengün irtikap etmekle şeref duyduğu bu uzun baba katiliğinin bir gün durduğunu görmek umulamazmı? Niçin akıl ve adalet bir gün gurur kadar kuvvetlenerek daha gerçek ve daha sosyal olan yeni bir menfaat saikasıyla ayrıcalıkları bizzat tiers sınıfına kabul edilmelerini istemesi sevk etmesin?

(9) Fransızlar eskiden Rahibler, Asiller, ve Halk kamaralarını ihtiva eden millet meclislerine bu adı vermişlerdi. (Çeviren)

(10) Buna dilimizde "11 meclisi" denilebilir. (Çeviren)

Eski asalet yeni asillere tahammül edemez; ve onlara, söylendiği gibi dört göbeği ve yüz yılı isbatlayamadıkça kendisiyle birlikte toplanmağa izin vermez. Böylece onları artık ait olmadıkları tiers sınıfına iter. Halbuki kanun nazarında ister dünkü olsun, menşeyini veya gasbını iyi veya kötü gizliyebilsin, bütün asiller eşittir. Hepsinin aynı ayrıcalıkları vardır. Onları yalnız umumî efkâr ayırdeder. Fakat eğer Tiers kanunla teyit edilmiş bir peşin yargıya tahammül etmeğe mecbur ise, onun kanun metnine aykırı olan bir peşin yargıya tabi olması için bir sebep yoktur.

Yeni asilleri ne yaparlarsa yapsınlar. Bir vatandaşın müşterek hukuka aykırı ayrıcalıklar kazandığı dakikadan itibaren artık müşterek düzenlik içinde olmadığı muhakkaktır. Onun yeni menfaati genel menfaata zıttır; O millet için oy vermekte beceriksizdir.

Bu söz götürmez prensip, basit vadeli ayrıcalıklarında aynı veçhile tiers sınıfının temsilciliğinden uzaklaştırılmasını âmirdir. Bunlarında menfaatleri az çok genel menfaatin düşmanıdır. Her ne kadar umumî efkâr bunları tiers état'ın içine alır ve kanuda haklarında sakit kalırsa da, kanundan ve umumî efkârdan daha kuvvetli olan tabiatı eşya bunları müşterek düzenliğin dışına çıkarır.

Tiers état'dan yalnız irsi ayrıcalıkları değil, ayrıcalıklardan ancak vadeli olarak faydalananları da çıkarmağa kalkışmak, en aydın, en cesaretli ve en çok takdir edilmiş üyelerinden mahrum etmek suretiyle, hiç üzüntü duymadan, bu sınıfı zayıflatmak istemek demektirmi denilecek?

Tiers état'ın kuvvetini veya şerefini azaltmak isteği benden çok uzaktır; çünkü o benim zihnimde bir millet fikriyle karışmaktadır. Fakat bizi sevk eden sebep ne olursa olsun hakikatin hakikat olmamasını sağhya bilirmiyiz? En iyi birliklerinin kaçtığını görmek felâketine uğrayan bir orduda cephenin savunması bu kaçaklarımı emanet edilmelidir. Yine tekrar etmelidir ki her ayrıcalık müşterek hukuka zıddır: Bundan dolayı bütün ayrıcalıklar, istisnasız olarak, tiers état dan farklı ve ona zıt bir sınıf teşkil ederler. Aynı zamanda, şunuda belirtmek isterimki, bu hakikat halk dostlarını telaşlandıracak bir nokta ihtiva edemez. Bilâkis, tiers état'ı parçalayan ve bu sınıfı, kaderini düşmanlarının eline tevdi etmeğe mahkûm bir durumda gösteren vâdeli ayrıcalıkları (11) derhal ortadan kaldırmak zaruretini kuvvetle hissettirmek su-

(11) Bazı gehir yangıçları, Rennes yargıtayına bağlı savcılar vesaire... kendilerini millettten ayırdeden bütün muafiyetlerden ve ayrıcalıklardan vaz geçerek güzel örnek vermiş bulunuyorlar.

retiyile, büyük millî menfaate sevk ve imale eder. Bundan başka, yukarıdaki düşüncemizi şundan hiç ayırmamalıdır: Ayrıcalıkların kaldırılması bazı tiers üyelerinin faydalandıkları muafiyetlerin elden gitmesi demek değildir. Bu muafiyetler müsterek hukuktan başka birşey değildir. Halkın umumiyetini bundan mahrum bırakmak tamamiyle haksız olmuştur. Böylece bir hakkın kaldırılmasını değil iadesini istiyorum: Ve eğer bana edilerek bu ayrıcalıkların bazıları, meselâ kur'a çekmemek (12) gibi olanları, herkeze teşmil edilirse sosyal ihtiyacı karşılamak imkânı kalmaz. Denilirse şu cevabı veririmki bütün kamusal ihtiyaçların yükü, vatandaşların özel bir sınıfına değil, herkeze yüklenmelidir, ve istenilen askeri durumu tamamlamak ve muhafaza etmek üzere daha millî bir çare bulamamak için insanın hertürlü düşünmeye ve her türlü hakkaniyete yabancı olması lâzımdır (13)

Üçüzlü bir Kilise, Kılıç ve Cüppe aristokrassinden şikâyet edenlerin hayretle karşılandığı oluyor. Bu şikâyet lâf olsun diye söylenmiş telâkki edilmek isteniyor; fakat bu ifade ciddi telâkki edilmelidir. Etat généraux genel iradenin tercümanı ise ve bu sıfatla yasama erkini haiz ise, Etat généraux'nun Rahiplerden, Asillerden ve Hukukculardan mürekkep bir meclis mahiyeti alması halinde hakikî bir aristokrasinin varlığı şüphesiz değildir?

Bu korkunç hakikate şunuda ilâve edinizki: Yürütme erkinin bütün kolları dahi, şu veya bu şekilde, Kilise, Cübbe, ve Kılıcın yetiştirdiği Kastın eline düşmüş bulunmaktadır. Bir nevi meslekdaşlık zihniyeti, asillerin kendi aralarında ve herşeyde birbirlerini, milletin geri kalan kısmına tercih etmelerini sağlar. Gasp tamamdır; Onlar gerçekten saltanat sürmektedirler.

Bu iddianın olaylara uygun veya aykırı olduğunu incelemek düşüncesiyle tarih gözden geçirilsin; tercümesini yaptığım veçhile kanaat ge-

(12) Asillerin askerlik kur'ası çekmekten muaf tutulduklarını görmekte hayretimi izhardan kendimi alamıyorum! Bu, zamanı geçmiş bunca iddiaları desteklemek için kullanılan biricik bahaneyi pek açık surette istihkar etmektedir. **Kral için dökülmüş kandan** başka neyin mülkâfaatını istiyecekler? M. C. Bu ebedî nakarat ile durumun gültünlüğünü unutulmaz surette belirtmiştir: "Milletin kanı sumu idi?".

a) Bu fıkra Cerutti tarafından "Fransız milleti için muhtıra" başlığı altında 1788 de çıkarılan eserin 26. sahifesinden alınmıştır. (Matbaacının notu)

(13) Değ. Ve ilâve: Böylece Etat générauk'da şimdiye kadar görülen sözde tiers sayılabları, gerek hiç seçim yapılmamış olması, gerek kendilerini temsil ettirmek hakkını haiz olan şehir ve köylerdeki, tiers üyelerinin umumiyeti tarafından seçilmiş olmaması, gerekse ayrıcalıklı oldukları için seçilme hakkını haiz bulunmaması dolayısıyla halkın hakikî vekâletini haiz bulunmuyorlardı.

tirilecektir ki Fransa'nın krallık rejimine tabi olduğunu zannetmek bir büyük hatadır.

Tarihimizden tamamiyle saf bir istibdatdan başka bir şey göstermeyen Louis XI in, Richelieu'nun bir kaç yıl ile Louis XIV ün bir kaç zamanını çıkarırsanız bir divanı aristokrasi tarihi okuduğunuzu zannedersiniz. Hükümdar değil, saray saltanat sürmüştür. Yapan ve bozan, Bakanları getiren ve gönderen, mahkemeler ihdas ve tevzi eden hep saraydır. Saray Fransanın her kısmını kaphyan, üyeleri ile herşeye el uzatan, kamusal işlerin bütün esaslı kısımlarında nüfuzunu geçiren bu cesim aristokrasinin başı değilse nedir? Bunun içindirki, halk sızlanmalarında hükümdarı iktidarı mahreklerinden ayırmağı itiyat edinmiştir. O daima Krala aldatıldığı hiç şüphesiz olan ve mutlak kudreti haiz ve müessir sarayın ortasında son derece müdafaasız kalan bir adam nazariyle bakmıştı ki kralın adına kendisine yapılan bütün kötülükler dolayısıyla Krala güvenmeğı hiç düşünmemiştir.

Özetliyelim: Tiers état nın şimdiye kadar Etat généraux'da hakiki temsilcileri bulunmamıştır. Bunun için siyasi hakları hiçtir.

BÖLÜM III

Tiers état ne istiyor? Birşey olmak.

Tiers état istekleri hakkında, insan hakları konusunda az çok bilgisi olan müelliflerin müteferrik düşünceleriyle asla hüküm vermemelidir. Tiers état sınıfı (14) bu bakımdan çok geridedir; yalnız sosyal düzenliği inceliyenlerin elde ettikleri ışıkların yetersizliği bakımından değil, umumî efkârı teşkil eden müşterek düşünceler kütlesi bakımından da bunu böyle kabul ediyorum. Bu sınıfın hakiki istekleri, krallığın büyük belediyeleri tarafından hükümete gönderilen resmî dilekçelerden anlaşılır. Bunlarda ne görülüyor? Halkın birşey olmak istediğı, doğrusu mümkün olandanda az istediğı görülüyor. Etat généraux'da hakiki mümessillere malik olmak istiyor yani kendi sınıfından seçilmiş, dileklerine tercüman olmakta becerikli ve menfaatlerini savunan sayılabılır istiyor. Eğer kendi menfaatine zat menfaat üstün olursa Etat généraux'da bulunmak onun nesine yarar! Huzuriyle ebediyen mazlumu olacağı baskıyı teyit etmekden başka bir şey yapmış olmayacaktır. Böylece eğer Etat généraux'da hiç olmazsa ayrıcalıkların tesirine eşit bir tesir ve nüfuz sahibi olmayacaksa oy vermek için Etat généraux'ya gelmi-

(14) Değ. Tiers état.

yeceği hiç şüphesiz olduğundan, temsilcilerinin sayısının diğer iki sınıfın temsilcileri sayısıyla eşit olmasını istiyor (15). Nihayet, eğer her kamaranın oyları ayrı olacaksa, bu temsil tamamiyle aldatıcı olacaktır. Bunun için tiers orada oylarının sınıf başına değil adam başına alınmasını istiyor. İşte dilekçeler bunlara müncer oluyor. Ayrıcalıklar bu dilekçelerden telâşa düşmüş göründüler, çünkü yalnız bunlarla suistimalerin ıslâhatı zaruret kesbedecek zannettiler. Tiers état'nın hakiki niyeti Etat généraux'da ayrıcalıklar gene eşit bir nüfuza sahip olmaktır. Tekrar ediyorum, daha az istiyebilirmi? Eğer orada nüfuzu eşitliğin altında olursa, aşikâr değilmidirki onun siyasi hiçliğinden çıkması ve birşey olması umulamaz. Fakat ciddîden müessif olan cihet şudurki, tiers'in dileğini teşkil eden bu üç madde, hakikaten vaz geçemeyeceği nüfuz eşitliğini sağlamağa kâfi değildir. Kendi sınıfından seçilmiş eşit sayıda temsilciyi boş yere elde etmiş olacaktır: Ayrıcalıkların nüfuzu tiers'in arasına girecek ve ona tahakküm edecektir. Tercih edilecek makamlar, memuriyetler, kazançlar nerededir? Kayırılmak ihtiyacı hangi taraftadır? Kayırmak kudreti hangi taraftadır?

Mezîyetleriyle sınıflarının menfaatlerini savunmağa en kabiliyetli-görünen ayrıcalıksız, asalete karşı batıl veya zarurî bir saygı içinde büyütülmüş değiller midir? İnsanların kendilerine faydalı olabilecek bütün alışkanlıklara umumiyetle ne kadar kolaylıkla katlandıkları malûmdur. Daima kaderlerini iyileştirmeye düşünürler; ve şahsî marifet doğru yollardan ilerliyemez olursa, eğri yollara sapar. Bilmem hangi eski çağ milleti, çocuklarını sert ve mahirane idmanlara alıştırmak için, ancak bu sahada başarı gösterildikten veya gayret sarfedildikten sonra çocuklara yiyecek verirlenmiş (16). Aynı veçhile, bizde de, tiers état'nın en becerikli sınıfını, hacetini elde etmek için, nüfuzlu adamların iradesine bağlanmağa mecbur olmuşlardır. Milletin bu kısmı (17), sanki büyük bir usakodasına toplanmış gibi, efendilerinin yaptıklarıyla ve söyledikleriyle meşgul olurlar ve hoşâ gitmek saadetinin vadettiği meyvelere herşeyi feda etmeğe daima hazır ve mü-

(15) Bu ikinci isteği kabul edilmiş isede, üçüncü istek üzerine anlaşma olmamış ve birinci istek açıkça reddedilmiştir. Bunlardan birinin öteki olmadan yürüyemeyeceği meydanda değildir? Bunlar bir küll teşkil eder. Bunlardan birini yıkmak, üçtünde hiçe indirmektir. Anayasaya temas eden hususlar hakkında karar vermenin kime ait olduğunu aşağıda söyleyeceğiz.

(16) Değ. Eski bir millette, çocuklara, sert ve mahirane idmanlar yapmadıkça, yiyecek verilmezmiş. Bu, onları buna alıştırmak ve bu sahada parlak başarılar göstermelerini sağlamak çaresi imiş.

(17) Değ. Böylece milletin bu bedbaht kısmı,

heyya bulunurlar. Böyle âdetleri gördükten sonra, millî menfaati savunmağa en liyakatli meziyetlerin peşin yargılara karşı zelil olacağından nasılkorkulmaz? Aristokrasinin en cür'etli müdafileri tiers sınıfından çıkacak ve bunlar zekâsı çok ruhu az olarak doğmuş olduklarından iktidara (18) ve büyüklerin iltifatlarına ne kadar haris iseler hürriyetin değerini hissetmekte okadar kabiliyetsiz olanlar arasında bulunacaktır.

Fransada her şeye tasarruf eden aristokrasinin hükmünden ve zihinlerin çoğunu değerden düşürmekte devam eden şu feodal vahimeden başka mülkiyetin nüfuzu vardır: Bu nüfuz tabiidir, bu onu hiç yermem; fakat kabul edilmelidir ki bu nüfuz ayrıcalıkların lehindedir, ve ellerinde tiers'in aleyhine kuvvetli bir destek olmasından korkulabilir.

Ayrıcalıkların tesirinden masum kalmak için halk temsilciliğinden ayrıcalıklıları uzaklaştırmanın kâfi geleceğine belediyeler çok kolay inanmış bulunuyorlar, köylerde ve her yerde biraz tanınmış hangi asilzade, istese, gayrı muayyen bir sürü halk adamını kendi emrine almaz? Bu ilk tesirin âkibetlerini hesap ediniz ve ilk meclislerden çok farklı olmakla beraber aynı unsurların kombinezonundan başka bir şey olmıyan böyle bir meclisten elde edilecek neticelere, elinizden gelirse emniyetle bakınız.

Konu ne kadar incelenirse tiers isteklerinin kifayetsizliği o kadar göze çarpar fakat nihayet, bu halilede, onlara kuvvetle hücum edilmiştir: Bu muhalefetin bahanelerini gözden geçirelim.

§ 1

BİRİNCİ İSTEK

Tiers'in temsilcileri ancak gerçekten tiers'in malı olan vatandaşlardan seçilsin

İzah etmiş idik ki, gerçekten tiers'in geçtikten sonra malı olmak için, hiç bir surette hiç bir ayrıcalıkla lekelenmemiş olmamalıdır.

Asalete ulaştıkları kapıyı geçtikten sonra, bilinemez niçin, arkalarına kapamak kararı (19) vermiş olan Cübbeliler bütün kuvvetleriyle Etat généraux'da olmak istiyorlar. Şöyle düşünmüşler: Asalet bizi istemiyor, biz tiers'i istemiyoruz; bizim ayrı bir sınıf teşkil etmemiş mümkün olsa çok güzel olacak; fakat bu elimizden gelmez. Ne yapmalı? Bizim için tiers'in asilleri seçmelerine yol açan eski kötülüğün idamesin-

(18) Servete, iktidara.

den başka çare kalmıyor; bu sayede iddialarımızdan vaz geçmeden arzularımızı tatmin edeceğiz. Bütün yeni asiller, menşe'leri ne olursa olsun, aynı düşünceyi tekrarlamağa müsaraat ettiler: Tiers'in asilleri seçebilmesini gerekli gösterdiler. Asaletin iyisi olduğunu iddia eden eski asalet, hernekadar bu kötülüğün muhafazasında aynı menfaati haiz değılsede hesabını bilmektedir. Eski asalet şöyle düşünüyor: Çocuklarımızı avam kamarasına koyarız; ve her bakımdan tiers'i temsil etmekle görevlenmemiz çok güzel bir fikirdir.

İrade bir kere kararını verince, sebepler, bilindiği gibi, hiç eksik olmaz. Eski usulü muhafaza etmeli deniliyor, mükemmel usulki tiers'i temsil etmek için, şimdiye kadar bil fiil tiers'i temsilden hariç bıraktı! Tiers sınıfının medeni hakları olduğu gibi, siyasi hakları da vardır; tiers bunları da ötekileri de bizzat kullanmalıdır. Sınıfları, iki sınıfın istifadesi ve üçüncü sınıfın felâketi için ayırdetmek ve gene iki sınıfa faydalı ve millete zararlı olduğu andan itibaren sınıfları karıştırmak nasıl bir fikirdir!. Rahiplerin ve asillerin tiers meclisini istilâ etmesini imkân veren usul idame edilecek bir usul müdür? Onların seylâvlıklarını ters istilâ edebilse, iyi niyetle, sınıflarının temsil edildiğine inanacaklarımızdır?

Bir prensibin kusurlarını göstermek için, neticelerini gidebilecekleri yere kadar yürütmek caizdir. Bu vasıtayı kullanır ve derimki: Eğer, üç sınıfın adamları, ayırtsız olarak istediklerine temsilcilik verebilirlerse, mecliste yalnız bir sınıfın üyelerinden başka kimse bulunmaması mümkündür. Meselâ yalnız başına Rahiplerin bütün milleti temsil edebileceği kabul edilecekmidir? Bir az daha ileri gideceğim. Üç sınıfın itimadını bir sınıfa yükledikten sonra, bütün vatandaşların vekâletini bir tek fert üzerinde topluyalım: Bir tek kişinin Etat généraux'nun yerine geçebileceği iddia edilebilir mi? Saçma neticelere müncer olan bir prensip kötüdür.

Seçmenlerin intihaplarını tahdit etmek zarar vermektir diye ilâve ediliyor. Bu sözüm ona müşkilâta verilecek iki cevabım var. Birincisi bu iddianın kötü niyetle ileri sürüldüğüdür ve bunu isbat ederim. Asillerin Çiftçiler ve Köylerin diğer ahali üzerinde tahakkümleri malûmdur; Adaletlerinin memurları da dahil olduğu halde müteaddit adamlarının mutat ve mümkün manevralarında malûmdur. Böylece, seçime tesir etmek isteyen her asil, seçim bölgesinden (baillage) kendini saylav seçtirebileceğinden emin olabilir; velevki istekli asiller arasında veya bunlardan en samimî itimadını haiz olanlar arasında bir seçim meselesi çıkmış olsun, halkın hürriyeti için mi, onun elinden itimadını gasbetmek için tertipler alıyorsunuz? Hürriyetin ona en aykırı tasavvurları gizlemek için kutsallığına dil uzatıldığını işitmek iğrençtir. Şüp-

hesizki seçmenlerin bütün hürriyetlerini muhafaza etmeli, bilhassa bunun içinde halka pervasızca tahakküm etmeğe fazla alışmış olan bütün ayrıcalıklı tiers'in temsilciliğinden tartdetmek zaruridir.

İkinci cevabım doğrudan doğruyadır. Hiç bir suretle hudutsuz bir hürriyet veya bir hak olamaz. Her memlekette kanun, seçmen olabilmek için ve seçilebilmek için belirli vasıfları tesbit etmiştir. Böylece, meselâ, kanun bir yaş haddi tesbit etmelidirki bu haddin altında vatandaşları temsil edecek kadar becerikli olunamaz. Böylece, kadınlar, iyi veya kötü, bu çeşit vekâletlerden uzak tutulmuştur. Bir serserinin, bir dilencinin milletlerin siyasi itimatlarıyla donatılamıyacağı daima kabul edilmektedir. Bir hizmetçi ve bir efendinin tabiiyeti içinde bulunanlar, tabiiyetine kabul edilmemiş bir yabancı milletin temsilcileri arasında bulunmağa kabul edilecektir? Görülüyorki siyasi hürriyetinde medeni hürriyet gibi sınırları vardır? Tiers'in istediği seçilememelik şartının, yukarıda belirttiğim şartlar kadar esasi olup olmadığını bilmek gerektir. İmdi kıyaslama, tiers istediğinin lehinedir; zira bir dilencinin veya bir yabancıların menfaati tiers'in menfaati zıt oluyabilir. Halbuki asil ve rahip, durumları dolayısıyla, faydalandıkları ayrıcalıkların dostudur. Böylece tiers'in ileri sürdüğü şart, kanunun, hakkaniyet ve eşyanın tabiiyetiyle mutabık olarak, temsilciler hakkında tesbit etmesi gereken şartlardan daha önemlidir.

Bu düşünceyi daha belirgin bir hale getirmek için bir faraziye yapıyorum. Farzediyorumki Fransa, İngiltere ile harp halindedir ve harba ilişkin bütün işler, bizde, millet temsilcilerinden mürekkep bir Direktuvar tarafından sevk ve idare edilmektedir. Bu takdirde, soruyorum: İllere, hürriyetlerini incitmek bahanesiyle, Direktuvarlarına saylav olarak İngiliz kabinesinden bir üyeyi seçmeğe müsaade edilecektir?

Şüphesizki, ayrıcalıklılar müşterek düzenliğe karşı, harp sırasında İngilizlerin, Fransızlara karşı olduğundan daha az düşmanlık gösterecek değildir. Bu prensiplerin bir neticesi olarak, ilk iki sınıfın üyelerine çok münhasır surette ait olan tiers'lerinde halkın itimadiyle görevlendirilmelerine asla tahammül edilmemelidir. Bunların durumları dolayısıyla halkı temsile kabiliyetleri olmadığı hissedilir; ve eğer açıkça seçimleri yasak edilmezse, asilin nüfuzu kendisi için faydasız olacağına göre el ve emri altında bulunan kimseler lehine işlemekten geri kalmaz. Bilhassa, feodalitenin müteaddit ajanlarına dikkat edilmesini lüzumlu görürüm (20).

(20) Bu ajanların sayısız zulümleri köyler için halâ yüz kızartıcıdır. Deneyimliki ayrıcalıklı sınıfın kuyruğu kendisi kadar uzundur. Maliye, yüz kolu ile halkın üzerine daha ağır basmıyor.

Fransanın felâketi pahasına, birbirine düşman üç sınıf taksiminin halâ mevcut oluşu bu barbar feodal rejimin iğrenç döküntüleri yüzündendir. Feodalite memurları halk sınıfının temsilciliğini gasbetmeğe kalkışırsa herşey kaybedilmiş olur. Hizmetkârın efendilerinin menfaatları için, bizzat efendilerinden daha sert ve daha cür'etli davrandıklarını kim bilmez?

Biliyorumki memnuiyet bir çok kimseleri şumulü içine alacaktır, çünkü bilhassa bütün asalet adaleti (21) memurlarına taallük edecektir vesaire..... Fakat maslahatın icabı bunu emrediyor.

Bu konuda Dauphiné büyük bir misal verdi. Onun yaptığı gibi maliye memurlarını ve kefillerini, idare memurlarını ve ilâh... Tiers'in seçmesini önlemek zaruridir. İlk iki sınıfa ait emlakın çiftçilerine gelince: Bunlar şimdiki durumlarında kendi sınıfları lehinde serbestçe oy vermek için çok bağlı olduklarını düşünüyorum. Yasamanın bir gün tarımın önemini, kamunun refahı ve temeddünü konuları üzerinde aydınlanmağa muvafakat edeceğini ve malî sertliği hükümet göreviyle karıştırmaktan vaz geçeceğini ümit edemeyiz? Bu takdirde çiftçilere hayat kaydiyle kiralama yapılmasına müsaade edecek, hatta bunu teşvik eyliyecektir. Artık ozaman bu değerli çiftçilere serbest kiracılar, millî menfaatleri savunmağa şüphesizki çok kabiliyetli kimselerden başka bir gözle bakmayız (22).

(21) Patrimonial adaletler (malikâne adetler)! Bundan daha tuhaf (a) birşey tasarlanabilir mi? (b). Feodal anarşinin döküntülerinden ellerinden geldiği kadarının te'yit ve muhafaza edilmesini hukukçulara borçluyuz. Bu kadar monarşik olduğu söylenen bir memlekette krallık esasının bin parça edilmesini veya hirsızların meşru mâlik hâline inkılâp etmesini görmek acaitir. Şüphesizki kamusal görevleri mülkiyetiyle karıştırmak için mülkiyet hakkında garip bir fikir sahibi olmak lâzımdır.

(a) Değ. Doğru politikaya aykırı.

(b) Değ. Tasarlamak güçtür.

(22) Tiers sınıfının iddiaları adını verdiği konu üzerinde lâtife etmek isteyen bir aristokrat bu sınıfı daima kendi uşağı, kunduracısı ve ilâh... ile karıştırmaya yelteniyor; ve sözünü ettiği kimseler hakkında en çok istihkar uyandıracağını umduğu bir dil kullanıyor. Bir milletin şerefine nakise getirmedigine göre, bir sınıfın son tabakaları sınıfının şerefine niçin nakise getirecektir? Bil'akis tiers'i bölmek istedikleri vakit halkı muhtelif tabakalara ayırmasını pekiyi biliyorlar. Ne yaparlarsa ayıran menfaat farklarıdır. Şimdiki durumda yalnız iki menfaat farkı vardır: Ayrıcalıkların menfaatleriyle ayrıcalıksızların menfaatleri (ikinci basının notu)

Bertaraf ettiğimiz güçlükleri arttıracaklarını zannederek, tiers sınıfının kendini temsil ettirmek için yeter derecede aydın, cessus ve ilâh... üyeleri mevcut olmadığını ve asaletin ışıklarına baş vurmak gerektiğini ileri sürüyorlar... Bu garip iddia cevap vermeğe bile değmez. Tiers état'ın hazır (disponible) sınıflarını nazara alınız. Hazır sınıflardan kasdim, herkez gibi, şudur: Bir nevi refahın insanlara liberâl bir eğitim almağa, aklını geliştirmeğe ve nihayet kamu işleriyle ilgilenmeğe müsaade ettiği sınıflar. Bu sınıfların milletin geri kalan kısmının menfaatinden başka bir menfaati yoktur. Bu sınıfların yeter derecede bilgili, namuslu, her bakımdan milletin iyi temsilcileri olmağa lâyük vatandaşlar ihtiva edip etmediğine bakınız.

Fakat nihayet deniliyor ki: Eğer bir seçim çevresi (baillage) tiers vekâletini ancak bir asile veya bir rahibe vermekte ısrar ederse? Eğer ondan başkasına itimadı yoksa?

Sınırsız hürriyet olamayacağını söylemiştim; ve seçilebilmek için konulması gereken şartlar arasında, tiers'in istediği şart en zaruri olanıdır. Fakat daha doğrudan cevap verelim. Farzediyorum bir seçim çevresi mutlaka kendine kötülük etmek istiyor; bundan dolayı başkalarından da kötülük etmek hakkını da haiz olmalı mıdır? Eğer tevkil ettiğim kimsenin yapacağı işler yalnız ben ilgilendiriyorsa bana : Kendi düşen ağlamaz, niçin vekilinizi kötü seçtiniz? Demekle yetilinebilir. Fakat burada bir ilin sayıtları yalnız kendi seçim çevrelerinin temsilcileri değildirler, onlar vatandaşların hey'eti mecmuasında temsil etmeğe, bütün krallık için oy vermeğede çağırılmışlardır. Bunun için müşterek bir kaideye ve şartlara ihtiyaç vardır. Bu şartlar bazı seçmenlerin hoşuna gitmesede milletin bütünlüğünü bazan seçmenlerin keyiflerine karşı teminat altına almalıdır.

§ 2

Tiers'in ikinci isteği

Sayıtların iki ayrıcalıklı sınıf sayıtlarına eşit sayıda olmalarıdır. Tekrar etmekten kendimi alamıyacağım: Bu isteğin çekinilen yetersizliği eski devirlerin etkisini duyuruyor. Krallığın şehirlerin aydınlardaki ve hatta umumî efkârdaki terakkileri yeter derecedede incelemişler. Bir oya karşı iki oy isteseydi daha çok güçlüklerle karşılaşmıyacaktı ve belkide bugün bu kadar şiddetle hücum edilen eşitliği vermekte acele edilecekti.

Esasen böyle bir mesele üzerinde karar almak istenirse, çok kere

yapıldığı gibi, sebep olarak arzu veya iradeyi veya teamülî ileri sürmekle yetinmelidir: Prensiplere çıkmalıdır. Siyasî haklar, medenî haklar gibi vatandaşın san'atına taallûk etmelidir. Bu kanunu mülkiyet herkez için aynıdır. Bu hususta her bir ferdin az veya çok olarak faydalandığı gerçek mülkiyet nazara alınmaz. Seçmen olmak için belirtilen şartları nefsinde toplıyan her vatandaşın kendini temsil ettirmeğe hakkı vardır, ve kendi hakkı başkasına ait temsil hakkının bir parçası olamaz. Bu hak birdir; herkez bu hakkı eşit surette kullanır; herkezin yapılmasına iştirâk ettiği kanunun eşit surette himayesinde oldukları gibi. Nasıl olur da, bir taraftan kanunun umumî iradenin, yani çokluğun ifadesi olduğu müdafaa edilirken aynı zamanda ferdi on iradenin, özel bir iradeye denk geldiği nasıl iddia edilebilir? Bu, azınlığın kanun yapmasına meydan vermekle muhakkak surette tabiatı eşyaya aykırı düşmezmi?

Eğer bu prensipler, muhakkak oldukları halde, harcı âlem müsterek fikirlerden kolaylıkla çıkarabilir mahiyette ise okura gözümüzün altında olan bir kıyaslama hatırlatacağım.

Etat généraux'da koca Poitou seçim çevresinin (balliage) küçük Gex seçim çevresinden çok temsilcisi olmasının Bay Nev. Evekî (23) hariç, herkese haklı görüldüğü doğru değildir? Niçin böyle? Çünkü, deniyor, Poitou'nun nüfusu ve vergileri Gex'inkinden çok üstündür. Böylece, temsilcilerin nisbetini tayine yarayabilecek olan prensipler kabul edilmiş oluyor. Vergilerin esas tutulmasını istiyorsunuz? Her bir sınıfın vergi ödevini muhakkak surette bilmemekle beraber, tiers'in yarıdan fazlasına katlandığı göze batacak kadar meydandadır.

Nüfus bakımından üçüncü sınıfın ilk iki sınıfa karşı ne büyük üstünlüğü olduğu malûmdur, herkez gibi, ben hakikî nisbetin cahiliyim; fakat, herkez gibi, bende hesabımı yapmağa cür'et edeceğim.

Rahipler için, Eklerinide hesaba katarak kırk bin paroisse hesap edeceğiz. Bu, eklerin vazifelerini (dessaer vants) ihtiva etmek üzere

Bir çırpıda papazların sayısını gösterir. Bu 40 000

Üstüste dört paroisse için vicaire hesaplanabilir. Bu10 000

Katedrallerin olduğu gibi diocés'lerini sayılarına göre üst üste yirmiştir.

Chanoine ve yüz kırk evék ve arşı evékde dahil olduğu halde . . 2 800

Bütün memlekette, collégiale'lerin chanoine'ları iki misli farz edilebilir. Bu 5 600

(23) (Bay Nev, Evekî hariç) fıkrası ikinci basıda yoktur. O sıralarda Nevers Evekî Pierre de Seguiran idi. Belkide üyesi olduğu asiller meclisinde bu düşünceyi ileri sürmüştür. Fakat bu nokta üzerinde bir şey bulmadık. (Matbaanın notu)

Bundan sonra, basit rütbe ve ünvanlar, manastırlar, mihraplar, ve küçük kiliseler sayısınca rahip mevcut olduğunu zannetmemelidir. Esasen bir kimsenin birden çok rütbe ve ünvan sahibi olmasının Fransada meğhul olmadığı malûmdur. Evekler ve Şavunalar aynı zamanda abe, priyör ve şaplen'dirler. Aynı kimseleri iki kere hesaba katmamak için, yukarıdaki rakkamlara girmemiş olan rahiplerin sayısının üç bin kişi takdir ediyorum. Bu 3 000

Nihaytt hiç bir çeşit rütbe ve ünvanı olmıyan mukaddes sınıftaki din adamlarını iki bin kişi farzediyorum 2 000

Rahip ve rahibeler kalırki otuz yıldan beri gittikçe hızlanan bir ilerleyişle sayıları azalmaktadır. Bu gün sayılarının onyedi binden fazla olduğuna inanmıyorum. Bu 17 000

80 400

Asalet. Bu sınıftaki fertlerin sayısına yaklaşmak için yalnız bir çare biliyorum. Oda sayılarının en iyi bilindiği bir ili almak ve bunu Fransanın geri kalan kısmına kıyaslamaktır. Bretagne bu ildir; ve şimdiden belirtiyimki gerek bundan asla vaz geçilmemesi, gerekse ayrıcalıkların aileleri çekmesi ve ilâh... Bakımından bu ilde asalet ötekilerden daha mebzuldür. Bretagne'da bin sekiz yüz asil aile vardır. Ben iki bin farzediyorum, çünkü henüz sınıfına girmemiş olanlar vardır.

Her aile beş kişi farzedilirse, Bretagne'da muhtelif yaşta ve cinsde on bin asil vardır. Bütün nüfusu iki milyon üç yüz bin kişidir. Bu mikdar Fransa nüfusunun onbirde biridir. O halde on bini, onbire çarpmak lâzım gelecek ve Krallığın tamamı için yüz on bin asil kafa bulacaktır. Bu 110 000

Bu itibarla, iki sınıf ayrıcalıkların sayısı top yekûn iki yüzbini bulmaz (24). Bu rakkamı yirmibeş - yirmi altı milyon nüfusla kıyaslayınız, ve meseleyi hükme bağlayınız.

(24) Bu konuda gunuda belirtmek isterimki: Manastırları değil, fakat rahibeleri din adamları toplamından çıkarırsak, gerçekten vatandaş,, vergi ödevlisi bulunan ve seçmen olmak sıfatını haiz olanlar aşağı 70.000 Kişi kalır. Asalette, vergi ödevlisi olmıyan ve seçmen olmıyan kadınları ve çocukları çıkarınız; seçmen sıfatını haiz ancak 30 - 40 bin vatandaş ya kalır ya kalmaz.. Bundan şu netice çıkar ki milli temsilde de rahibler, asaletten çok daha önemli bir kütle teşkil ederler. Bunu belirtiyorsam, bilhassa şimdiki peğin yargıların seline aykırı olduğundandır. Put önünde eğilmeyeceğim; ve kör bir düşmanlıkla sürüklenmiş olan tiers, asaletin rahiblerin iki misli temsilci elde etmesi teklifini alkışlarsa, tiers'e ne aklı ne adaleti nede kendi menfaatini nazara almadığını söyleyeceğim. Zamanın peğin yargıları arasından halk asla bir şey görmeyecekmi? Rahiplik nedir? Öğretim ve ibadet kamu hizmetleriyle görevli bir hey'et. Bunun iç idaresini değiştiriniz. bunu az çok islâh

Aynı derecede itiraz kabul etmez başka prensipler gözeterek, şimdiki halde aynı hal çarelerin ulaşılma istenirse vatandaşlar hey'eti karşısına ayrıcalıklı kanun karşısında, istisnalar gibi telâkki etmelidir.

Bütün topluluklar müşterek kanunlar düzenlenmeli ve müşterek bir düzeneğe tabi olmalıdır. Eğer istisnalar yaparsanız bunlar hiç olmazsa nadir olmamalı ve hiç bir surette kamusal işlerde müşterek kaidede kadar ağır basmamalı ve nüfuz sahibi olmamalıdır. Millî kütlenin büyük menfaatleri karşısına müstesnaların menfaatini alıp, yapıldığı gibi, her hangi bir suretle tartmağa kalkışmak gerçekten manasız olur. Esasen bu konu üstünde altıncı bölümde daha fazla izahat vereceğiz. Tiers'in fazla mütevazî olan isteğine karşı çıkarılan bütün güçlükler bir kaç yıl sonra hatırlanacak olursa ileri sürülen bahanelerin değersizliğine ve bilhassa böyle bahaneler aramak cür'etini gösteren insafsızların pervasızlığına hayret edilecektir.

ediniz; fakat bu hey'et şu veya bu şekilde zaruridir. Bu hey'et hiç bir vakit kapalı bir Kst değildir, bütün vatandaşlara açıktır; bu hey'et devlet için hiç bir masrafı mucip olmayacak şekilde kurulmuştur. Yalnız papazlara para vermek işinin kral hazinesine neya mal olacağına hesap ederseniz kilise mallarının israf ve itlâf edilmesi halinde vergilerin ne kadar arttırılması gerekeceğini görür ve korkarsınız. Nihayet bu hey'etten bir hey'et teşkil etmemeklik edemez; Çünkü hükümet hiyerarşisi içindedir, bilâkis, asalet kapalı bir kastır,

Istahkar ettiği tiers'ten ayırır. Asalet asla bir kamu memurları heyeti değildir; ayrıcalıkları her türlü memuriyetten müstakil olarak şahsa aittir; hak kavindir düsturundan başka hiç bir şey bu ayrıcalıkları hakkı gösteremez; bir taraftan rahipler hergün ayrıcalıklarını kaybederken, asalet kendininkileri muhafaza ediyor, ne diyorum? Onları arttırıyor son asiller meclisinde (a), gerek iller meclisinde gerekse her yerdede bundan başka tekaddümün sıra ile rühbanda ve asalette olmasını elde etmedilermi? Bu tekaddümün böylece paylaşılmasını istemekle bakanlık tarafından aynı surete tekaddüme davet edilen tiers'in bundan hariç tutulmasını sağlamış olmalıdırlar mı? Bütün yeni temsil plânlarında altıda iki oy sağlıyan eski nüfuzunu muhafaza etmiyormu? Tiers için en çok sakınılacak sınıf hangisidir? Hergün zayıflayan ve yirmide ondokuzuna iştirak ettiği sınıf mı, yoksa ayrıcalıkların müşterek düzeneğe yaklaşması lâzım geldiği sanılan (b) bir zamanda bilâkis yükselmek çaresini bulan sınıf mı? Rühbanlıkta papazlar, tabii olarak çağrıldıkları rolden faydalanacakları vakit, tiers rühbanın nüfuzunu azaltmaktan ise asaletin nüfuzunu kendisi için ne kadar daha faydalı olacağını görecektir.

() Değ. Askerliğe alınmak için belgeler gösterilmesini şart koşan emirname zamanımızda negredilmedi mi? Meziyet ve kabiliyet belgeleri değil, fakat kağıttan belgeler ki bununla tiers'e hizmet kapısı kapanmış oluyor parlament'lar ki, asillerin istibdatına karşı halkı biraz tutmak ve kuvvetlendirmek için mahsus surette kurulmuş gibi görünüyordu, rollerinin değiştirmeyi uygun gördüler: Son zamanlarda bütün müşavirlik, başkanlık vesaire mevkilerini, kayıtsız şartsız, asalette ebediyet için hediye ettiler. Nihayet 1787 asiller meclisinde,

(b) Değ. Sanıldığı,

Tiers'e karşı olaylar ileri sürenler iyi niyet sahibi iseler, olaylarda nasıl davranmaları gerektiğini görebilirler. État généraux'da bir avam kamarası kurulması için Philippe le Bel zamanında, bir kaç iyi şehrin mevcudiyeti kâfi gelmiştir.

O zamandanberi, feodal kölelik ortadan kalkmış ve köyler çok sayıda yeni vatandaşlar yetiştirmiştir. Şehirler çoğalmış ve büyümüştür. Ticaret ve sanat oralarda söylendiği gibi, çeşitli yeni sınıflar ihdas etmiş; ve bu sınıflar içinde kamusal işlere bağlı, terbiyeli insanlarla dolu birçok müreffah aileler yetişmiştir. Eskiden millet terazisinde iyi şehirlerin işgal ettiği mevkie nazaran bu kadar üstün olan bu çifte artış aynı otoriteyi neden tiers lehine iki yeni kamara daha ihdas etmeğe sevk etmedi? Hakkaniyet ve iyi politika bunu gerçekleştirmekte ittifak ediyordu.

Fransada baş gösteren başka çeşit bir artış hakkında bu kadar nâmakul görünmeğe cesaret edilmiyor; son États généraux'lardan sonra Fransaya birleşmiş olan illerden bahsetmek istiyorum. 1614 deki État'ların dışında olarak, bu yeni illerin kendi temsilcileri olmaması lâzım geldiğini kimse söylemeğe cesaret edemiyor. Fabrikalar ve sanatlar, toprak gibi, yeni zenginliler yeni vergiler ve yeni nüfus ihdas ettiğine göre, niçin toprak artışına kıyaslamayı bu kadar kolay olan bir artış bahis konusu olunca, 1614 deki État'ların dışında temsilciler verilmesi reddediliyor?

Fakat, ben menfaatlerinden başka birşeye kulak asmasını bilmeyen kimselere sebep soruyorum. Bunlar ancak başka çeşit düşüncelerle ilgilendirilebilir. İşte onlara bir tanesini sunuyorum. Asalete bugün gotik asırlardaki dili ve davranışı muhafaza etmek uygun düşer mi? Tiers'e onsekizinci yüzyılın sonunda, eski köleliğin hazin ve korkak adetlerini muhafaza etmek (25) başkalarında onu sayar. Düşünmeliki sınıflar arasında eski münasebet iki taraftan birden değişmiştir; vaktiyle hiçe indirilmiş olan tiers endüstrisi ile, kavi'nin gadirle elinden aldıklarından bir kısmını tekrar kazanmıştır. Hakkını istiyeyeğine, hakkına satın almağı tercih etmiştir; hakkı ona iade edilmiş satılmıştır (26). Fakat nihayet, şu veya bu şekilde, hakkına malik olabilmektedir. O unutulmalıdırki eskiden gölgesi olduğu millî realitenin bu gün ta kendisidir; ve bu uzun değişiklikte, asalet yervasızca gâdredilebilen korkunç bir feodal realite ol-

(25) Değ. XVIII. inci asrın sonunda köleliğin âdetleri içinde uyusup kalmak yakışır mı?

(26) Değ. Satın almağı tercih etmiş, satın almağı kabul eylemiştir. Fakat nihayet.

maktan çıkmış ve bunun ancak gölgesi haline gelmiştir. Bu gölge boş yere halâ bütün bir milleti korkutmağa yelteniyor.

§ 3

Tiers'in üçüncü ve son isteği

Etat généraux'da oyların sınıf başına değil adam başına olması.

Bu mes'ele üç suretle incelenebilir: Tiers'in anlayışına göre, ayrıcalıkların menfaatine göre, ve nihayet iyi prensiplere göre. Birinci bakımdan söylemiş olduklarımıza bir şey ilâve etmek faydasızdır; meydandadırki bu istek tiers için diğer iki isteğin zaruri bir neticesidir.

Ayrıcalıklılar, üçüncü sınıfla nüfuz eşitliğinden korkuyorlar ve bu isteğin anayasaya aykırı olduğunu bildiriyorlar. Şimdiye kadar bire karşı iki oldukları halde bu üstünlükte anayasaya aykırı hiç birşey bulmadıkları için bu hareketleri daha çok göze çarpmaktadır. Menfaatlerine aykırı olabilecek her şeye karşı vetoyu muhafaza etmek ihtiyacını çok kalbî surette hissedyorlar. Bu iddiayı ve eski şeklin delillerini cerheden muharririn düşüncelerini hiç tekrarlamıyacağım. Yalnız arzedeceğim bir mülâhazam var. Fransada şüphesiz kötülükler var; bu kötülükler bazı kimselerin istifadelerine yönelmiştir: Bunlar tiers'e asla faydalı değildir, fakat bilhassa ona zararlıdır. İmdi, soruyorum, bu durumda kötülüklerden faydalananlarda veto bırakılırsa bu kötülükleri yıkmak mümkün olurmu? Bütün adalet kuvvetsiz kalacaktır; her şeyi ayrıcalıklıların müriüvvetinden beklemek lâzım gelecektir. Sosyal düzenlik hakkında edinilen fikir bumudur?

Şimdi aynı konuyu, aydınlatmak için olan prensiplere, yani sosyal bilimin (27) prensiplerine göre incelemek istersek, her türlü özel menfaatten ayrı olarak, bu meselenin yeni veçhe aldığını görürüz. En muhakak kavramları alt üst etmeden, gerek tiers'in isteğini, gerekse ayrıcalıklıların savunmasını karşılamak mümkün değildir. Muhakka ki krallığın iyi şehirlerini böyle bir niyet besledikleri için itham etmiyorum. Bu şehirler iki nüfuz arasında hiç olmazsa muvazene olmasını istemekle, haklarına yaklaşmak istemişlerdir; bir taraftanda çok güzel hakikatleri meydana koymuşlardır: Zira, menfaatlerin bir birine bu kadar zıt olduğu bir memlekette bir sınıfın öteki sınıflar üzerine vetoyu herşeyi felce uğrayacak bir hak olacaktır; şüphesiz adam başına oy vermek istemekle hakiki farklılığı tanımamak yolu tutulmuş oluyor ki mazur-

(27) Değ. Sosyal düzenlik biliminin...

ların en büyüğü (28) buradadır. Çünkü kanun cezri surette hiç olacaktır. Bu hakikatler itiraz götürmez, fakat üç sınıf, kurulmuş oldukları gibi. Adam başına oy vermek üzere toplana bileceklermidir? Hakiki mesele budur. Hayır. Doğru prensiplere göre onlar birlikte ne adam başına, ne sınıf başına oy vermezler. Aralarında hangi nisbeti kabul ederseniz ediniz; takip edilen gayeyi yerine getiremezler. Gaye, temsilcilerin tümünü bir müşterek irade ile bağlamaktır. Bu fikrin şüphesiz izah ve isbat edilmeğe ihtiyacı vardır: Bunu altıncı bölümde bırakmama müsaade dilerim. Hakikatin vakitsiz tecelli etmesinden daima korkan mutedil kimselerin zıdına gitmek istemem. İlk önce onlardan şu itirafı koparmak lâzımdırki, münhasıran ayrıcalıkların hatası yüzünden bu gün öyle bir durum hasıl olmuşturki vaziyet alıp gerçek ve hak olan bütün kuvvetiyle söylemek zamanı gelmiştir.

BÖLÜM III

Tiers'in lehine hükümet neye yeltendi ve ayrıcalıklar ne teklif ediyorlar

Hükümet, takdirle karşılanacak sebeplerle değil, kendi hatalarının sevkiyle, milletin gönüllü iş birliği olmadıkça bunlara bir çare bulamayacağına inanarak ve millet için bir şey yapacağını vadederek, kendi hesabına bütün tasarılarına gözü kapalı muvafakat edilmesini sağlayacağını sandı. Bu düşünce ile Mösyö de Calonne il meclisleri plânını teklif etti.

§ 1

İl Meclisleri

Tiers'in siyasi hiçliği göze çarpmadan, milletin menfaatlarıyla bir an meşgul olmak imkânsızdı. Bakan hatta, sınıflar arasında ayırdın her türlü iyilik ümidine aykırı olduğunu hissetmişti, ve şüphesizki bu ayırdı zamanla ortadan kaldırmağı tasarladı (29). Hiç olmazsa birinci il meclisleri plânının bunu heyetiyle tasarlandığı ve kaleme alındığı anlaşılıyor. Bu plânda vatandaşın şahsi sınıflarının nazara alınmadığını görmek için plânın biraz dikkatle okunması kâfidir. Plânda vatandaşların yalnız mülkleri veya gerçek sınıfları bahis konusu idi. Rahip, asil veya avam olarak değil, mülk sahibi olarak bu meclislere iştirâk edilmesi ge-

(28) Değ. En büyük mahzur.

(29) Değ. Tasarlamıştı.

rekiyordu. Konuları bakımından ilgi çeken bu meclisler, teşekkül tarzları bakımından çok daha önemli olacaktı. Çünkü bu meclislerle hakiki bir millî temsil teessüs ediyordu.

Dört çeşit mülk ayırt edilmmişti: — Haslar (les seignuries). Bunlara malik olanlar, ister asil ister avam, ister din adamı ister laik olsunlar, birinci sınıfı teşkil edecekti. Haslara karşılık, adi veya basit mülkler başkaca üç sınıfa ayrılıyordu. Daha tabii bir tevzii ile işlerin matiyetini menfaatlerin tartılması bakımından ancak iki sınıf teşkil edilebilirdi; bunlar da köy ve şehir mülkleri olabilirdi. Şehir mülkleri içine evlerle birlikte, bütün san'atlar, fabrikalar, imalathaneler vesaire ithal edilebilirdi, bu iki çeşitli taksim içine alelade kilise mallarını da katıştırmanın henüz zamanı gelmemiş olduğu zannedilmiş olacaktır. Böylece rühbanın basit ayrı bir sınıfta bırakmak gerektiğine inanılmıştı. Bu ikincisi idi. Üçüncüsü köy mülklerini, ve dördüncüsü şehir mülklerini ihtiva ediyordu.

Dikkat ediniz ki, bu çeşit mülklerden üçü ayırtsız olarak üç sınıf vatandaşlar tarafından tasarruf edilmekte olduğundan dört sınıftan üçü bağımsız olarak asillerden, avamdan veya rühbandan mürekkep olabilecekti. Bizzat ikinci sınıf bile Malta atlılarını (Chevaliers), hatta hastaneleri, paravas akaretlerini vesaireyi temsil etmek üzere lâyıkları ihtiva edebilecekti.

İnanmak tabiidir ki, bu meclislerde kamu işleri, şahsî sınıflar gözetilmeksizin görüşüleceğinden, kısa zamanda üç sınıf arasında bir menfaat birliği teessüs edecek ve binnetice bu menfaat birliği umumî menfaat olacak ve millet, her milletin başlangıç noktası olması gereken noktaya nihayet ulaşmış yani bir olacaktır.

Bu kadar iyi düşünceler zekası çok övülen başbakanın (principal ministre) gözünden kaçtı. Hizmet etmek istediği menfaati çok iyi görmemiş değildi; bozduğunun gerçek değerini hiç anlamamıştı. Politikaya aykırı olan şahsî sınıfı tekrar tesis etti; ve her ne kadar yalnız bu değişikliğin yeni bir plân yapılmasını zaruri kılmakta isede niyetlerine zat görmediği bütün hususlar için, eski plânda yetindi; ve sonra da ahanksizlik yüzünden hergün binlerce müşkilat çıkmasına hayret etti. Bilhassa asalet, şecerecilerin unutulmuş olduğu bir meclisde kendisine nasıl çeki düzen verebileceğini bir türlü anhyamıyordu. Bu konudaki endişesi müşahitler için eğlenceli olmuştu.

Bu müessesenin tatbikat kusurları içinde en büyüğü tabii temelleri olan halkın serbest seçimine dayanacak yerde, kurulmasına damından başlanmış olmasıdır. Fakat, hiç olmazsa bu bakan, tiers état'ın haklarına saygı göstermek için, rühban ve asaletin üst üste temsilcileri sa-

yısına eşit sayıda tiers temsilcisi olacağını bildiriyordu. Bu hususta müessesese müsbetti. Ne oldu? tiers sayılablarını ayrıcalıklılar arasından tayin ettirdiler. Bu meclislerden biliyorumki orada elli iki üyeden ayrıcalıklı olmayan yalnız bir kişi vardır. İşte tiers davasına böyle hizmet ediliyor; hata ona hakkı verileceği alenen ilân edildikten sonra!

§ 2

EŞRAF

Eşraf bu bakanında öteki bakanında ümitlerini suya düşürdüler. Haklarında en doğrusunu Mösyö C.....i, mükemmel bir fırça darbesiyle belirtmiş: (Kral onları, tahtın ve milletin menfaatleri hakkında fikirlerini almak için etrafında iki kere topladı. Eşraf 1787 de ne yaptılar? Ayrıcalıkların tahta karşı savundular. Eşraf 1788 de ne yaptılar? Ayrıcalıkların millete karşı savundular (30). Ayrıcalıklı eşrafın fikirleri alınacak yerde aydın eşrafın fikirleri alınmalı idi. En küçük kimseler bile, kendilerinin veya gerçekten kendilerini ilgilendiren şahısların işleri hakkında öğüt almak gerektiği takdirde böyle yanılmazlar. Mösyö Necker yanıldı. Fakat il, meclislerinde tiers'in eşit sayıda olmalarını kabul etmek için oy veren bu aynı adamların Etat généraux için bu eşitliği reddedeceklerini nasıl tasavvur edebilirdi? Ne olursa olsun, halk yanılmamıştır. Halk, alınacağını derpiş ettiği bir tedbiri daima tenkit etmiş ve en iyi halinde dahi bu tedbirin alınmasındaki betaetin millete zararlı olduğunu işittirmiştir. Son eşrafın hareket tarzlarını telkin eden sebeplerin bir kaçını burada açıklamamın sırası gelmiş gibi görünüyor. Fakat tarihin hükmüne şimdiden tasarruf etmeğe kalkışmıyalım. Tarih, büyük bir millete doğru, güzel ve iyi olanı bildirmek için en güzel bir duruma getirildikleri halde sınıflarının sefil menfaatleri için bu büyük fırsatı kepace eden insanlardan uzun boylu bahsedecektir.

Bakanlığın teşebüsleri, görüldüğü gibi, tiers lehine mutlu meyveler vermemiştir.

§ 3

İlk iki sınıfın vatansever yazarları

Dikkati çeken bir şeydirki tiers davası bizzat ayrıcalıksızlardan faz-

(30) Bu son iki cümle ikinci basıda eksiktir. Cerutti'nin fıkrasına gelince: Bu yazarın Etat généraux'un toplanmasından önce nesrettiği makalelerin hiç birinde bunu bulamadık. Bununla beraber "Observations rapides sur la lettre de M. Calonne" başlıklı eserinde, 30, buna benzer şöyle bir düşünce ve bir fıkra var: "Eşraf 1787 de sadaaktinin ölgüsünü, 1788 de vatan severliğinin önelliğini verdi."

la rühban ve asil yazarlar tarafından daha çok tehâlük ve kuvvetle savunulmuştur.

Tiers état'ın yavaşlığında mazlumlardaki susmak ve korkmak alışkanlığından başka bir şey görmedim; bu zulmün gerçek olduğunu gösteren munzam bir delildir.

İnsanî müesseselerin igrenç tarafgirliğine karşı ruhun derinliklerine kadar isyan etmeden topluluk durumunun prensipleri ve gayeler üzerinde ciddiyle düşünmek mümkünmüdür? Adalet ve insaniyetin ilk müdafilerini ilk iki sınıfın sağlamış olmasına hiç hayret etmiyorum. Meziyetler münhasıran zekânın kullanılması ile ve uzun alışkanlıklarla elde edilir: Tiers sınıfı üyelerinin bu hususda temayüz etmeleri için bin sebep vardır; fakat siyasi ahlâkın ışıkları (31) büyük sosyal münasebetleri kavramak için daha iyi mevkilere geçmiş bulunan ve umumiyetle menşei zembereği kırılmamış olan insanlara daha önce görünür; zira zekâ kadar ruhada ihtiyaç gösteren bilimler vardır. Eğer millet hürriyete ulaşırsa (32), hiç şüphe etmiyorumki, ilk iki sınıfın bu vatan sever müelliflerine minnettarlıkla bakacaktır; bu müelliflerki ilk adımda eski hartaları tel'in ederek, evrensel adalet prensiplerini millî menfaat aleyhindeki hey'et menfaatlerinin öldürücü dalaverelerine tercih etmişlerdir. Milletin kendilerine tevcih edeceği kamusal şerefe intizaren, ruhu hür bir vatan için tutuşan ve vatani feodalite harabelerinden çıkarmaya masruf gayretlere perestis eden bir vatandaşın tazminatını lütfen (33) kabul buyursunlar.

Eğer bu önemde bir düşünce, Fransız kafalarının ekseriyeti için hercailliğin ve dar bencilliğin üstünde ise, hiç olmazsa umumî efkârda baş gösteren değişikliği görmekten kendilerini alabilirlermi? Aklın ülkesi her gün bir az daha genişliyor; git gide gaspedilmiş hakların iradesini zaruri kıyor. Ergeç, bütün sınıfların sosyal sözleşme sınırları içine kapanmaları gerekecektir. Bu sayısız faydalar elde etmek içinmi, yoksa bunları istibdada feda etmek içinmi olacak? İşte hakiki mesele budur. Barbarlık ve derebeylik gecesinde insanların hakiki münasebetlerini yıkmak, bütün milletleri devirmek, bütün adaleti yoketmek mümkün oldu; fakat, ışık doğunca, gotik saçmalıkların kaçması, eski gaddarlıkların düşmesi ve yok olması lâzımgelir. Bu muhakkaktır.. Yalnız kötülüğü değiştirmekle kalacağız, yoksa sosyal düzenlik bütün güzelliği ile eski dü-

(31) Değ, Eğer meziyetler münhasıran..... elde edilirse ve şer tiers sınıfı üyelerinin..... bin sebep varsa..... ışıklar...

(32) Değ Millet hürriyete ulaşınca bu müellifleri minnettarlıkla hatırlamaya fariğ olmayacaktır

(33) Millet tarafından kendilerine tevcih edilecek..

zensizliğin yerine mi geçecek? Maruz kalacağımız değişiklikler her bakımdan üç sınıf içinde yıkıcı ve yalnız bakanlık iktidarı için istifadeli bir iç harbin mesulümü olacak, yoksa bir basit ve doğru görüşün, bütün ilgili sınıflar arasında kuvvetli vakıaların teşvikine mazhar olan ve açık kalplilikle kabul edilen mutlu bir iş birliğinin tabii, derpiş edilmiş ve iyi idare olunmuş neticelerini olacaktır?

Vergilere eşit surette katlanmak vaidi

Her üç sınıfta aynı vergilerin yükletilmesi dileğini eşraf açıkça ifade ettiler. Onların düşünceleri bu konu üzerinde sorulmuş değildi. Kendilerinden Etat généraux'nun nasıl çağırılması gerektiği soruluyordu, yoksa bu meclisin vereceği kararlar sorulmuyordu. Böylece bu dileğe, pair'lerden, parlemetnt'dan ve nihayet bir sürü özel derneklerden yükselen dileklerden ve bu gün en zengin de en yoksul kadar para vermesi gerektiğini kabulde müsaraaat gösteren kimselerin sözlerinden başka bir gözle bakmağa imkân yoktur (34). Çok iyi hissediliyorki, vergi olması gerektiği gibi, ödevlilerin istekle verdikleri bir para olsaydı, öteki sınıflardan daha cömert görünmek istemiyecektir.

Bu kadar yeni bir müsaraaat karşısında bir kısım halkın biraz ürkütüğünü gizlemeyeceğiz. Şüphesizki (35), kanun tarafından tebliğ edilmezden önce, âdilâne bir vergi bölüşülmesine şimdiden seve seve boyun eğmeğe hazır olduğunu belirtmek iyidir ve övülmeğede değer. Fakat, ikinci sınıftaki bu yeni gayret, bu kadar muvafakat ve bu kadar müsaraaat neden ileri geliyor denilecek (36). Gönüllü bir feragat göstermekle kanunu âdilâne bir tasarrufda bulunmaktan müstagnimi kılmağı umuyorlar? Etat généraux'nun yapması gereken bir işi önlemekte gösterilen bu fazla ihtimam Etat généraux'dan vaz geçirmek temayülünü ifade edemezmi? Asaleti krala: Haşmetmeap, Etat généraux'ya ihtiyacınız yalnız maliyenizi düzeltmek içindir: Pek âlâ! Tiers gibi para vermeği arzediyoruz; bakınız bu artış bizi sizden çok endişeye düşüren bir meclisten kurtaramaz mı? Demekle asla itham etmiyorum. Hayır, bu görüşü farzetmek imkânsızdır. Asaletin daha ziyade, tiers'in gözünü boyamak istediğinden, muadelet avansı bahasına tiers'in şimdiki iddialarını avundurmak ve tiers'i zaruri saydığı Etat généraux'da bir şey olmaktan alıkoymak istediğinden şüphelenilebilir. Asalet tiers'e şöyle söyler gibi görünüyor: "Ne istiyorsunuz? Sizin gibi vergi vermemezmi? Bu haklı,

(34) Değ. Başka bir gözle bakmağa imkân bulamıyoruz.

(35) Değ. Şüphesiz ki, denilmiştir...

(36) Değ.... Bu kadar müsaraaat neden ileri geliyor?

vereceğiz. Eski durumu kendi haline bırakınız. Eski durumda siz hiç idiniz, biz herşey idik ve ancak istediğimiz kadar vergi vermek bizim için ne kadar kolaydı”.

Tiers şu cevabı verebilir: “Bizden çok size faydalı olan bu yükün bizim gibi ağırlığını çekmeğe başlamanızın şüphesizki zamanı gelmiştir. Bu iğrenç haksızlığın daha fazla devam edemeyeceğini pek âlâ derpiş ediyordunuz. Atiyelerimizde serbest isek, sizinkilerden daha mebzul surette atiyeye veremeyeceğimiz (37) meydandadır. Evet, siz ödeyeceksiniz, cömertlik dolayısıyla değil, adalet dolayısıyla, istediğinizden dolayı değil, mecbur olduğunuzdan dolayı ödeyeceksiniz. Sizden, uzun zaman merhametsizce muamele ettiğiniz bir sınıfa karşı hakaret âmiz bir merhameten ziyade, müşterek kanuna itaat bekliyoruz. Fakat bu işin Etat généraux’da görüşülmesi icap eder; onu bu gün iyi korumak lâzımdır. Tiers orada temsil edilmez, millet dilsiz olacaktır. Orada muteber hiç bir şey yapılamıyacaktır. Bizim iştirakimiz olmadan her yerde iyi bir düzenlik kurmak çaresini bulsanız bile, bizsiz bize tasarruf edilmesine tahammül edemeyiz. Uzun ve meş’um bir tecrübe, Kavinin ihsanından başka bir şey olmıyan hiç bir iyi kanunun bile sağlamlığına inanmamıza engel olmaktadır.”

Ayrıcalıklılar, akçalı bağışlıklardan vaz geçtiklerine göre, sınıflar arasında eşitir demekten bıkmıyorlar. Eğer herşey eşitse, tiers’in isteklerinden ne korkuyorlar? Tiers’in müşterek menfaatine hücum ederek kendi kendini yaralamak istemesi tasavvur edilebilirmi? Eğer her şey eşitse, tiers’in siyasi hiçlikten çıkmasını engellemek için bütün bu gayretler ne oluyor?

Fakat soruyorum, sadece asaletin vergi payını ödemesi sayesinde, her türlü kötülüğü, imkânsız hale getirmeği Fransaya sağlayacak mucizeli kuvvet nerededir? Vergiye ilişkin olanlardan başka (38), bir takım kötülükler ve düzensizlikler devam ediyorsa bunlardan faydalanan ile buna katlanan arasında nasıl her şeyin eşit olduğu bana anlatılmaktadır.

Her şey eşit! Eşitlik düşüncesiylemi seçkin bütün mevkiler ve bütün memuriyetlerden tiers’in hariç tutulmasına en haysiyet kırıcı bir şekilde karar verilmiştir? Eşitlik düşüncesiylemi tiers’ten yeni vergiler koparılmış ve bununla münhasıran yoksul asalet adını verdikleri kimseler için bir sürü ve çeşitli ödenekler kabul edilmiştir?

(37) Değ... Atiyeye vermek istemeyeceğimiz, buna borçlu olmadığımız meydandadır.

(38) Değ. Mucizeli kuvvet nerededir? Bir takım kötülükler ve düzensizlikler...

Ayrıcalıklarımız ile bir halk adamı arasında çıkan bütün işlerde halkın pervasızca mağdur edileceği muhakak değildir? Halk hakkını aramak ve adalet istemek cür'etini gösterirse ayrıcalıklılara baş vurmak zorunda değildir? Bütün iktidarı onlar elinde tuttukları için avamın şikâyetine karşı ilk hareketleri buna itaatsizlik nazariyle bakmak olmuyormu? Adli işlerdeki bütün bu ayrıcalıklar, yetkiler, dâvetler, munzam celse mektupları vesaire, ki bunlarla hasım tarafı yıldırılmakta ve soyulmaktadır, kimler içindir? Ayrıcalıksız olan tiers içinmi?

İdarenin her kısmında maruz memurların ve maiyetlerinin şahsî hakaretlerine en çok maruz kalan vatandaşlar kimlerdir? Tiers ü'veleri, daima hakiki tiers'i, hiç bir bağışlıktan faydalanmıyanları kastediyorum.

Hiç değilse tarafgirlikten münezzehtir olması gereken kanunlar ayrıcalıklara suç ortaklığı ediyorlar. Kanunlar kimler için yapılmış görünüyor? Ayrıcalıklar için kime karşı? Halka karşı vesaire vesaire.

Ve asalet kendisi gibi vergi ödemeğe razı oldu diye, halkın memnun olması, artık birşey düşünmemesi isteniyor! İsteniyorki yeni nesiller zamanın ışıklarına gözlerini kapasınlar ve geçmekte olan neslin artık tahammül edememekte olduğu bir zulüm nizamına sükûnetle alışsınlar! İnfial duygularından başka bir şey uyandırmayan ve sonu gelmiyen bu konuyu bırakalım.

Tiers'e mahsus olan bütün vergiler kaldırılmıştır; bundan şüphe etmemelidir. Memleketimiz garip bir memleketti, kamu faaliyetinden en çok faydalanan vatandaşlar giderlere en az iştirâk ediyorlardı; tahammül edilmesi utanç veren vergiler vardır ki, bizzat yasaman bile alçaltıcı olduklarını biliyorlardı. Bu nasıl bir memleketti ki orada çalışmak şeref kırıcı oluyor, istihlâk şerefli ve istihsal utandırıcı sayılıyor, bir takım yabancıların meşakkatli meslekler çirkin diye anılıyor? Sanki ahlâksızlıktan başka çirkin bir iş olabilir mi ve sanki en çok çirkinlik biricik gerçek olan çalışkan sınıfta bulunurmuş gibi!

Nihayet bütün bu tailler (39), frac - fief, ustensiles (40) ve ilâr... gibi kelimeler ebediyen siyasî dilden çıkarılmış olacak ve yasaman, aramıza sermayelerini ve endüstürilerini getirmelerine engel olan bu boğucu tefrikler kaldıktan sonra artık bu yabancıları uzakta tutmaktan artık ahmakça bir zevk almıyacaktır.

(39) Fransızca metninden aynen aldığımız tailler, franc - fief ve ustensiles kelimeleri eski Fransızcın vergilerinin isimleridir. Taille bizdeki eski haraç vergisine benzemektedir, franc - fief eski zeamet usulümüzü andırmaktadır. (Çeviren)

(40) Taille'nin kaldırılması ve yerine umumî bir verginin konulması keyfiyetinin ayrıcalıklar için çok istifadeli olacağını burada belirtmek fena olmaz. Tail-

İyi kurulmuş bir meclisin halka sağlaması gerektiği bu menfaatle birlikte bin türlü menfaatleri derpiş etmekte tiers'e iyi bir anayasa vadeden bir emare görüyorum. Tiers'in talepleri bu tasarılarla is'af edilmiş olmayacaktır. Ayrıcalıklılar iki kamara ve üçte iki oy sahibi olmak istemekte devam ediyorlar ve bu iki kamaradan her birinin ret kararı veribilmesini daima ileri sürüyorlar.

§ 5

Ayrıcalıklıların ve bakanlığın müşterek dostları tarafından teklif edilen mütevassıt çare

Bakanlık herşeyden çok, üstün bütün işleri felce uğratacak bir müzakere şekliinden korkuyor eğer, hiç olmazsa, açığı doldurmak için anlaşma olsa; alt yanı onu hiç ilgilendirmeyecek; varsın sınıflar istedikleri kadar birbirleriyle çatışsınlar. Bil'akis nekadar az çatışsınlar, bakanlık kendini sinyorsuz otoritesine o kadar az dokunulmuş hissedecektir. Bundan dolayı bir uzlaştırma çaresi hertarafda sürülme isteniyorsa ayrıcalıklılarla ve bakanlığa faydalı olduğu kadar tiers için öldürücü olacaktır. Ödeneklerin ve vergilere ilişkin bütün maddelerin adam başına oya konulması teklif ediliyor. Bundan sonra sınıfların, zaptı imkânsız kalelere çekilir gibi, kendi kamaralarına çekilmeleri isteniyor. Böylece Bakanlığın duruma hakimliği devam ederken avam başarısız olarak müzakere-lerde bulunacak, ayrıcalıklılar korkusuz olarak, istifadelerine devam edecektir. Fakat tiers'in bu tuzığa düşeceği zannedilebilir mi? Ödeneklerin

le'nin şahsî olduğu memleketlerde bu verginin büyük bir kısmını kim öder? Zeamet sahipleri. Bu bilinen bir hakikattir. Eğer bunun yerine bütün mallara şamil bir vergi ikame edilirse zeamet arazisinin (bien affermés) vergi yükü, zeamete bağlanmamış arazinin (non affermé) yükleneceği yeni vergi miktarı kadar hafifliyecektir. Bundan dolayı zenginler ki bu değişiklikte kazanacaklarını umuyorlar-Bu kadar cömertlik taslamamalıdır. Gerçek zeamet (taille réelle) memleketlerinde de asalet iyi düzenliğe dönmenin şerefini inhisarı altına almamalıdır. Bildirilen değişikliğin yükü, zeametden istisna edilen bütün maliklerin -ister asil olsun, ister olmasın- üstüne yüklenecektir, ve bunun faydası bütün köy malları mâlikleri için -ister avam sınıfında, ister asalet sınıfında olsunlar- müşterek olacaktır. Esasen zengin senyörler hesap etmelidirlerki taille vesairenin kaldırılması, tebaaları (vassaux) arasında frag ve intikalleri teşvik edecek ve binnetice kendilerine yeni nakdi kazançlar sağlayacaktır. Muhakkak ki taille için ortakçılar (fermiers) kötü bir matruhdur; fakat bunu bizzat maliklerden başka bir isim altında alınmasını halinde tamamiyle siyasi bir vergi ihdas edilmiş olacaktır. Çünkü küçük arazi sahiplerini mallarının idaresini terk etmeğe sevk edecek bir yığınlaşma sürükliyecek, ve büyük arazi sahiplerinin avareliklerine karşı bir para cezası mahiyetini alacaktır.

oya konulması Etat généraux'nun sonuncu işlemi olması gerektiğine göre, önceden her türlü kararlar için bir genel şekil üzerinde uzlaşmış olması lâzım gelecektir.

§ 6

İngiliz anayasasının taklit edilmesi teklif

Asalet sınıfında çeşitli menfaatler şekillenmeğe vakit buldu. Asalet sınıfı iki kısma bölünmekten uzak değildir. En seçkin üç veya dört yüz ailenin bütün müntesipleri, İngilterede olduğu gibi, bir yüksek kamaranın kurulmasına hasret çekiyorlar; gururları artık asiller sürüsüne karıştırmıyacakları ümidiyle besleniyor. Yüksek asalet böylece asaletin geri kalan kısmını vatandaşların umumiyetle birlikte avam kamarasına atmağa seve seve razı olacak.

Tiers, kamarasını müsterek menfaata bu kadar aykırı menfaatleri bulunan kimselerle doldurmağa ve kendisini hiçliğe ve mazlumiyyete tek-rar yerleştirmeğe matuf olan bir sistemden, herşeyin fevkinde olarak (39) sakınacaktır. Bu bakımdan, İngiltere ile Fransa arasında gerçek bir fark vardır. İngiltere'de yasama erkinin bir kısmını anayasadan alan asillerden başka ayrıcalıklı asil yoktur. (40).

Bütün diğer vatandaşlar aynı menfaat içinde karıştırılmıştır; ayrı sınıflar teşkil eden hiçbir ayrıcalık yoktur. Eğer Fransa'da üç sınıfın birleştirilmesi isteniyorsa, ilkönceb ütün ayrıcalıkları kaldırmak lâzımdır. Lâzımdır ki asilin ve rahibin müsterek menfaattan başka bir menfaati olmasın ve bunlar kanun kuvvetiyle basit vatandaşların haklarından başka birşey istifade etmesinler. Bu olmadan, istediğimiz kadar üç sınıfı bir isim altında toplayınız; Onlar daima birleştirilmesi imkânsız üç heterojen madde olacaklardır. Bütün sosyal menfaatler için meşum (41) telâkki ettiğim sınıflar ayrımını savunmakla itham edilmek iste-

(39) Değ. Dikkatle sakınacaktır.

(40) Yüksek kamaranın lordları ayrı bir sınıf bile teşkil etmezler. İngiltere'de bir sınıf vardır: Millet. Lordlar kamarası üyesi bir kısım yasama işlerini ve büyük adli görevleri yapmak için kanunla tayin edilmiş büyük bir memurdur. Kamu göreviyle ilgili olmaksızın, kast hukuku ile ayrıcalıklı kılınmış bir insan değildir; Çünkü bir lordun kardeşleri ağabeylerinin ayrıcalıklarını paylaşmazlar. Bu büyük görevlerin doğuma, hatta daha daha ziyade en önce doğmuş olmağa bağlı bulun-dukları doğrudur; bu, yüzyıl önce oldukça rağbette olan feodaliteye gösterilen bir saygı esridir; bu aynı zaman gotik ve güllünc bir müessesedir; Çünkü, eğer kral-lar irsi olmuşlarsa, basit bir lordun tayininde buna benzer bir şeyden korkmak için hiç bir sebep yoktur.

(41) Değ. Zarar

mem. Sınıflar ayırımından daha büyük bir felâket, ancak bu sınıfları ismen birleştirecek ayrıcalıkları muhafaza etmek suretiyle gerçekte ayrı tutmakla baş gösterir. Bu, onların ayrıcalıklarını millet üzerinde ebediyen te'yit etmek olur. Topluğun müşterek menfaatinin saf ve karışksız bir esasa dayanmasını kamu selâmeti emretmektedir yegâne iyi ve millî olan bu görüşledir ki tiers, sözde bir avam kamarasında üç sınıfın birbirine karıştırılmasına asla razı olmayacaktır.

Tiers'i bu mukavemetinde küçük asalet desteklemeyecektir; çünkü küçük asalet kendi içine yaramıyan bir gösteriş için, faydalandığı ayrıcalıkları değiştirmeye asla istemeyecektir. Filhakika küçük asalet Languedocta baronların aristokratlıklarına karşı ayaklanmış bulunmaktadır. Genel olarak insanlar kendilerine üstün olanları eşitliğe indirmek den çok hoşlanırlar; bu takdirde filozof görünürler. Eşitlik sözü onlara, ancak altlarındakilerde de aynı prensibi gördükleri zaman iğrenç gelir.

§ 7

Taklit zihniyeti iyi davranmamıza elverişli değildir

Siyasî bilgiler bizde daha eski ve daha yaygın olsaydı, İngiliz müesseselerine bu kadar inan beslemezdik. Bu bakımdan Fransız milleti ya çok genç veya çok ihtiyar insanlardan mürekkeptir. Bir çok noktalardan birbirine yaklaşan bu iki çağ, şu bakımdanda birbirlerine benzerler ki biri öteki de ancak misallere göre hareket ederler.; Gençler taklide, ihtiyarlar tekrardan başka bir şey bilmezler. Bunlar alışkanlıklarına sadıktırlar. Ötekiler başkalarının alışkanlıklarını taklit ederler. Bu onların sanatının temelidir.

Gözlerini henüz aydınlığa açan (41) bir milletin, İngiliz Anayasasına teveccüh etmesine ve onu her şeyde örnek tutmak istemesine hayret etmemelidir. Bu anda, bazı iyi yazarların aşağıdaki iki nokta üzerinde bizi aydınlatmaya koyulmaları temenniye çok şayandır:

İngiliz Anayasasının kendisi iyi midir? İyi olsa bile Fransaya uygun gelebilir mi?

Çok korkarım ki bu kadar övülen o şahaser, siyasî düzenliğin gerçek prensiplerine göre yapılacak tarafsız bir inleceğe tahammül edemeyecektir. Onun bir aydınlık eseri olmaktan ziyade tesadüfün ve vakıaların eseri olduğunu belki anlayacağız. Şüphesiz ki Lordlar Kamarası ihtilâl devrinin izlerini taşımaktadır. Ona gotik vahimenin bir âbidesinden başka bir nazarla asla bakılamayacağını esasen belirtmiş idik.

(41) Değ. Açarken.

Millî temsile bakınız, bizzat İngilizlerin de itiraf ettikleri gibi bütün unsurlarıyla ne kadar kötüdür! Halbuki, iyi bir yasama organı kurabilmek için iyi bir temsilin vasıfları en esaslı meseledir.

Yasama erkini üç kısma ayırmak ve bu kısımlardan yalnız birini millet adına söz söylüyor kabul etmek fikri hakikî prensiplerden çıkarılmıştır? Eğer Lordlar ve Kral milletin temsilcileri değilse, yasama erkinde yerleri yoktur, zira yalnız millet kendisi için irade sahibidir ve bundan dolayı kendisine kanunlar yapabilir. Yasama heyetine girerler, milletin vekâletini haiz olmak şartıyla millet için oy vermek yetkisini kullanabilirler. Serbest ve genel seçim olmadıkça vekâlet nerede kalır?

İngiliz Anayasasının, tesbit edildiği zaman için hayrete şayan bir eser olduğunu inkâr etmem. Bununla beraber, İngiliz Anayasası karşısında secde etmeyen bir Fransızla alay etmeğe herkesin hazır olmasına rağmen, söylemeğe cür'et edeceğim ki bu anayasada iyi bir düzenliğin sadeliğini göreceğim yerde, düzensizliğe karşı (42) alınmış bir sürü tedbirler görmekteyim (43). Siyasî müesseselerde her şeyin birbirine bağlı olduğuna ve hiç bir neticenin, dikkat kabiliyetinin derecesi nisbetinde uzatılabilecek bir çok neticeler ve sebepler silsilesinin kaynağı olmaksızın hâli kalamıyacağına göre, kuvvetli kafaların İngiliz Anayasasında bir çok derinlikler görmesi hiç de olağanüstü değildir. Esasen, bütün başka sanatlarda olduğu gibi sosyal sanatta da en karmaşık makinaların hakikî sanat terakkilerinden önce gelmesi olayların olağan akışından mündemiçtir. Aynı vechile, gerçek sosyal sanatın zaferi, en basit vasıtalarla en büyük neticeler elde etmeğe yarayacak tedbirler bulma-şıyla hasil olacaktır..

Yüz yıldanberi ayakta durduğu ve asırlarca devam edecek gibi görüldüğü için İngiliz Anayasasına taraftar olmak doğru değildir. Ne kadar kötü olursa olsun, insanî müesseselerin uzun müddet devam etmeyeni hangisidir? İstipdat da devam etmiyor mu, dünyanın büyük bir kısmında ebediyen devam edecek gibi görünmüyor mu?

(42) İngiltere'de hükümet, muhalefet aristokrasisi ile bakanlık (kabine) arasında sürekli bir savaş konusudur. Millet ve Kral bu savaşta hemen hemen basit birer seyirci gibi görünüyorlar. Kralın politikası en kuvvetlinin politikasını kabul etmekten ibarettir. Millet her iki partiden de aynı derecede çekinmektedir. Millet için selâmeti için savaşın devam etmesi lazımdır; bundan dolayı millet, büsbütün ezilmesine engel olmak için, daha zayıf olan tarafı desteklemektedir. Fakat, eğer millet, işlerinin çevrilmesi yetkisini bu gladiyâtör savaşının mükâfatını teşkil etmesine müsaade yerde, işlerini hakikî temsilcileriyle bizzat yöneltmek istese, bugün erklerin denkliliğine verilen bütün önemin, bunu gerektiren düzenlikte birlikte suya düşmeyeceği hakikaten zannediliyor mu?

(43) Değ. Alınmış tedbirler görmekteyim.

Daha iyi bir delil ve isbat neticeleri gözönünde almakla elde edilir. İngiliz milletini karadaki komşularıyla kıyaslayacak olursak, İngilizlerin daha iyi bir şeye malik olduklarına inanmamak güç olur. Filhakika onların, ne kadar nâtamam olabilirse olsun bir anayasaları var; bizim ise bir şeyimiz yok. Fark büyüktür. Bu farkın neticelerde göze çarpması şaşılacak bir şey değildir. Fakat İngilterede bulunan bütün iyilikleri yalnız anayasanın kudretine atfetmek muhakkak ki yanlış olur. Şüphesiz ki mevcut filan kanun bizzat anayasadan daha değerlidir. İngilterede ferdi hürriyetin hakikî teminatı olan ve dünyanın hür olmak isteyen her memleketinde de hakikî teminatı olacak bulunan jüri usulüyle yargılamadan bahsetmek istiyorum. Kendi emsali tarafından yargılanılmıyan her yerde sık sık ve korkunç bir surette göze çarpan yargı erkini suiistimalinden koruyan biricik yargılama usulü budur. Hür olmak için, bakanlıktan çıkabilecek kanuna aykırı emirlerden hiç korkulmama lâzımdır; bunun için de ya iyi bir anayasa lâzımdır. İngilterede bu hiç yoktur; veya yürütme erkini şefi, keyfi iradelerini yerine getirmek için açıkça kuvvet kullanmasına engel olan şartların mevcudiyeti gereklidir. İyice görülüyor ki, millet için korkunç olacak ehemmiyette bir kara ordusuna malik olmamak imkânının haiz olan biricik millet İngilizlerdir. Bunun için, iyi bir anayasasız hür olabilecek biricik millet İngilizlerdir. Bu düşünce bizi komşularımızı taklit etmek hastahğından iğrendirmek ve bizi (44) kendi ihtiyaçlarımızı ve kendi münasebetlerimizi incelemeğe çekmek için yeter gelmelidir.

İngiliz olduğu için (45) ve çok gerçek kusurlarına değerli faydalar katığı için imrenmekten geri kalmadığımız bu anayasa iyi değildir. Onu tabiyetinize kabul etmek isterseniz, şüpheli değildir ki (46) kusurlarını kolaylıkla elde edersiniz; çünkü (47) bu kusurlar, bazen engeller çıkaracaklarından korktuğunuz biricik kuvvete faydalıdır. Faydalarını elde edecek misiniz? Bu çok şüphelidir, çünkü bu takdirde arzularımızı yerine getirmenize engel olmakta menfaati olan bir kudretle karşılaşacaksınız. Nihayet, İngiliz anayasasına niçin imreniyoruz? (48) Çünkü görünüşte (49) sosyal durumun iyi prensiplerine yaklaşmış bulunuyor. Her türlü terâkki hakkında hüküm verebilmek için bir güzel ve iyi örneği var-

(44) Değ. Ve bizi daha ziyade kendimize daha çok yakın olan kendi ihtiyaçlarımızı.....

(45) Değ. İngiliz olduğu için değil, çok gerçek...

(46) Değ. Hiç şüpheli yoktur ki.....

(47) Değ. Zira...

(48) Değ. Anayasasını niçin bu kadar hararetle istiyoruz?

(49) Değ. Zira görünüşte....

dır. Bu sosyal sanat örneğini (50), bugün bizim, İngilizlerin 1688 de bildiklerinden daha az tanıdığımız söyleyemez. O halde, eğer hakikî bir iyi tipimiz varsa, niçin (51) bir kopyeyi taklit etmekle yetinelim? Milletlere bizzat örnek olmağı istemek ihtirasına birdenbire yükselelim.

Hiç bir millet İngilizlerden daha iyisini yapmamıştır, deniliyor. Bu böyle de olsa, siyasî mahsulleri XVIII - nci asrın sonunda XVII - nci asırda olabildiği (52) kadar mı olmalıdır? İngilizler zamanlarının ışıklarının aşağısında kalmamışlardır: Biz de zamanımızın ışıklarının aşağısında kalmıyalım (53). İyi örneklerin izleri üzerinde yürümek liyakati gösterilmek istenirse böyle taklit edilir. Bilhassa, tarihte bize uygun (54) hiç bir şey bulamayacağımız ümitsizliğine kapılmıyalım. Sosyal durumun gerçek bilimi pek eski değildir. İnsanlar uzun zaman kulubeler yaptıktan, (55) sonradır ki saraylar yapacak duruma ulaşmışlardır. (56) İstibdatla mükemmel surette bağdaşan bir sürü sanatların gelişmelerine nazaran sosyal mimarlığın daha yavaş ilerlemiş olmasının ciddi sebepleri vardır.

BÖLÜM V

Ne yapmak gerekirdi. - Bu bakımdan prensipler.

"Ahlakta basit ve tabii vasıtaların yerini bir şey tutamaz. Fakat insan faydasız denemelerle ne kadar çok zaman kaybederse yeniden başlamak fikrinden o kadar sakınır, sanki bir kerè daha yeniden başlamak ve bitirmek, olaylara ve aldatıcı tedbirlere boyun eğmekten daima daha iyi değilmiş gibi. Halbuki bunlarla hiç ilerlemeden daima yeniden başlanmış olur."

Bütün hür milletlerde, bütün milletler hür olmalıdır, anayasaya fişkin uyumsuzluklara son vermenin ancak bir tek tarzı vardır. Bunun için esrafa değil, bizzat milletin kendisine baş vurmalıdır. Anayasamız yoksa bir anayasa yapmalıdır; bu yalnız milletin hakkıdır. Bazıların ısrarla söyledikleri gibi, eğer bizim bir anayasamız varsa, ve iddia etikleri gibi,

(50) Değ. Bu sanata gelince, bizim....

(51) Değ. Varsa, bir kopyeyi tklit etmeğe yetenmeli miyiz?

(52) Değ. Olduğu kadar mı....

(53) Değ. Kalmıyalım. Bilhassa tarihte...

(54) Değ. Durumumuza uygun....

(55) Değ. Yaptıktan ve yıktıktan sonra....

(56) Değ. Sosyal mimarlığın daha yavaş ilerlemesi gerektiğini, çünkü müstebidlerden ve aristokratlardan hiç bir teşvik görmeyecek mahiyette olan biricik sanat olduğumu kim görmez?

bu anayasa gereğince millet meclisi üç sınıf vatandaşların sayılablarını ihtiva etmek üzere üç kısma bölünmüş ise, şunu müşahede etmekten kendimizi alamıyoruz ki bu sınıflardan biri tarafından o kadar şiddetli bir şikâyet ve dava var ki bu davayı hükme bağlamadan artık bir adım bile atmak imkânsız olmuştur. O halde, böyle bir uyumsuzluğu karara bağlamak kime aittir?

Pek iyi hissediliyor ki bu mahiyete bir mesele (57) ancak, sosyal meselelerde doğru ve tabii vasıtaları istihfaf eden, yalnız az çok haksız, az çok karışık ve oyalayıcı tedbirlere önem veren ve her yerde devlet adamı diye anılan ve büyük politikacı diye ün kazanan kimseler tarafından küçüksenebilir. Bize gelince, biz ahlâkın dışına hiç çıkmıyacağız. Ahlâk insanları birbirine bağlayan, özel menfaatleriyle müşterek veya sosyal menfaatlerini uzlaştıran bütün münasebetleri düzenlemelidir. Ne yapılması lâzımgeldiğini bildirmek ahlâka düşen ve nihayet ül emir bunu bize yalnız ahlâk gösterebilir. Dehanın bütün gayretlerinden daha kuvvetli olan basit prensiplere daima avdet etmelidir.

Bir topluluğu bayağı bir makina gibi analiz etmek yolu tutularak her bir kısmı ayrıca inceledikçe ve zihnen kavşak noktalarını kavramak ve çıkması gereken ahengi, duymak için kısımlar birbirine sırasıyla eklenmedikçe sosyal mekanizma asla anlaşılmaz. Bizim burada bu kadar geniş bir işe girişmeğe ihtiyacımız yoktur. Fakat, daima vazih olmak gerektiğine ve prensipsiz konuşuldukça vuzuha erişilemeyeceğine göre, okurdan hiç olmazsa rica edelim ki (58) siyasî toplulukların teşekkülünde üç devreyi nazara alsın. Bu üç devrenin ayırdı gerekli açıklamalara zemin hazırlıyacaktır.

Birinci devrede, az çok hatırı sayılır sayıda ayrı ferdlerin toplanmak istedikleri tasarlanır. Yalnız bu olay, onların bir millet teşkil etmelerini sağlar; bir milletin bütün haklarına (59) sahiptirler; artık bu hakların kullanılmasından başka bir şey kalmamıştır. Bu birinci devrede ferdi iradelerin davranışı göze çarpar. Topluluk ferdi iradelerin eserdir. Ferdi iradeler bütün erklerin kaynağıdır.

İkinci devrede, müşterek iradenin etkisi göze çarpar. Ortaklar birliklerine bir varlık vermek, birliğin maksadını gerçekleştirmek isterler. Görüşürler, ve kamusal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçları karşılayacak vasıtalar konusunda aralarında anlaşır. Görülüyor ki burada erk kamuya aittir. Ferdi iradeler erkin kaynağı ve esaslı unsurları olmakta devam ediyorsa da ayrı ayrı nazara alırsa artık ferdi iradeler hiçtir. Ferdi

(57) Değ. Bu mahiyette bir mesele...

(58) Değ. Okurdan rica edelim ki...

(59) Değ. Bir milletin haklarına...

iradenin erki yalnız tüm içinde vardır. Topluluğa bir müşterek irade lâzımdır; irade birliği olmadıkça topluluk iradeli ve hareketli bir tüm olmak vasfını kazanamaz. Şüphesiz ki bu tüm de müşterek iradeye ait olmayan hiç bir hakka sahip değildir. Fakat zaman fasıllarını atıyalım. Ortaklar, çok kalabalık ve çok geniş bir sahaya yayılmış olduklarından müşterek iradelerini kolayca kullanamamaktadırlar. Ne yaparlar? Kamu ihtiyaçlarını gözetmek ve karşılamak için gerekli olan bütün yetkileri ayırırlar ve millî iradenin, dolayısıyla erkin bu parçasının kullanılmasını aralarından bir kaç kişiye emanet ederler. Vekâlete dayanan bir hükümetin menşesi budur. Bu nokta üzerinden bir kaç hakikate işaret edelim. 1 — Topluluk irade hakkından hiç vaz geçmiş değildir. Bu onun satılmaz bir malıdır. O ancak onun kullanılmasına yetki verebilir. Bu prensip başka bir vesile ile açıklanmıştır. 2 — Delegeler Heyeti topluluğa ait bulunn irade hakkının tamamını bile kullanamaz. Topluluk tüm yetkisinden, delegeler heyetine ancak iyi düzenliği muhafaza etmek için gerekli olan kısmını vermiş olabilir. Bu işte fuzulî bir şey verilmez. 3 — Bundan dolayı, delegeler heyetinin, kendilerine tevdi edilmiş olan yetkinin sınırlarını bozmağa hakkı yoktur. Böyle bir hakkın kendiliğinden çelişik olacağı anlaşılır.

Üçüncü devreyi ikincisinden ayırdetmek için, artık gerçek müşterek iradenin değil, temsili müşterek iradenin harekete geçtiğini belirtceğim. Bunun iki silinmez vasfını tekrar etmelidir: 1 — Temsilciler heyetindeki bu irade bütün ve sınırsız değildir; bu, büyük millî iradenin bir parçasından başka bir şey değildir. 2 — Temsilciler bunu asla kendi hakları gibi kullanmazlar, bu gayrın hakkıdır; müşterek irade burada komisyon halindedir (60).

Bu maruzatın oldukça tabii surette bize getirdiği bir sürü düşünceleri bir tarafa bırakıyorum, ve hedefime doğru yürüyorum. Bir topluluğun siyasi anayasası (constitution) ile ne anlamak gerektiğini ve anayasa ile bizzat milletin münasebetleri nasıl olması lâzım geldiğini bilmek icabetmektedir.

Bir maksat için bir heyet ihdas edip de, ona yükletilen görevleri yerine getirmeğe elverişli teşkilâtı, şekilleri ve kanunları vermemek imkânsızdır. Buna bu heyetin anayasası (yapısı - bünyesi - konstitus-

(60) Nasıl Millet Meclisi, ile Genel Meclis, Belediye Meclisi komisyonları bu meclisleri bir dereceye kadar temsil ederlerse ve bu meclislerin haklarından bir kısmını kullanabilirlerse; millete nazaran da millet meclisinin bir komisyon mesabesinde olduğu, milleti bir dereceye kadar temsil edebileceği, milletin haklarından bir kısmını kullanabileceği belirtilmek isteniyor; yani "millet meclisi milletin bir komisyonudur." denilmek isteniyor. (Çeviren)

yonu) adı verilir. Meydandadır ki yapısız (anayasasız) bir heyet olamaz. Bundan dolayı görevlendirilen her hükümetin bir anayasası olması gereklidir; hükümet için doğru olan bu hüküm, hükümeti terkip eden her kısım hakkında da carîdir. Böylece yasama erki veya müsterek iradenin kullanma yetkisi emanet edilmiş bulunan temsilciler heyeti, ancak milletin ona vermek istediği şekilde mevcut olabilir. Temsilciler heyeti, bu kuruluş şekli dışında hiçtir; bu şekil dışında hareket edemez; kendini yöneltemez, hiç bir yetki sahibi olamaz.

Hükümet heyetinin hareket edebilmesi için teşkilâtlandırılması zaruretine kamu erki delegelerinin müekkillerine alsa zararlı olmamasını sağlamaktaki millî menfaati ilâve etmelidir. Anayasa belirtilen ve hükümet için birer esaslı kaide olan bir takım siyasi ihtiyat tedbirleri bundan ileri gelmektedir ki bu kaideler dışında erkin kullanılması kanunsuz olur. Hükümeti -gerek içerden, gerek dışardan- kuruluş maksatlarına ehliyetini sağlayacak ve maksatlardan inhiraf imkânını önliyecek belirli şekillere bağlamaktaki çifte zaruret bundan dolayı hissedilir.

Hangi bakımlardan, hangi sebeple milletin bizzat kendisinin bir anayasaya bağlanabileceği bize söylensin. Millet her şeyden önce mevcuttur; her şeyin menşeidir. Onun iradesi daima kanunidir, bizzat kanundur. Milletten önce ve milletin üstünde yalnız tabii hukuk vardır. Ancak milletin iradesinden çıkabilecek olan pozitif kanunlar hakkında doğru bir fikir, edinmek istersek, ilk sırada anayasa kanunlarının geldiğini görürüz. Anayasa kanunları iki kısma ayrılır: Bir takımı yasama heyetinin teşkilâtını ve görevlerini düzenlerler; öteki takımları çeşitli aktif heyetlerin teşkilâtını ve görevlerini belirtirler. Anayasa kanunlarına esaslı kanunlar adı verilir; bu, onların millî iradeden bağımsız olabilecekleri manasına değil, anayasa ile kurulan ve işletilen heyetlerin anayasaya hiç dokunamayacaklarını göstermek içindir. Her bir kısmıyla anayasa, kurulmuş erkin değil, kurucu erkin eseridir. Hiç bir çeşit temsilci, kendi temsil şartlarında hiç bir değişiklik yapamaz. Bu bakımdan anayasa kanunları esaslı, temel kanunlardır. İlkleri, yasama heyetini vücuda getirenler, her anayasadan önce, millî irade ile kurulmuştur; bunlar birinci dereceyi teşkil ederler. İkinciler özel (spéciale) bir temsili irade ile belirtilmelidir. Böylece hükümetin bütün kısımları birbirine tekabül etmekte ve neticede millete bağlı bulunmaktadır. Biz burada doğru olmakla beraber, ancak pek sathî bir fikir vermiş oluyoruz.

Vatandaşları koruyan ve müsterek menfaati karara bağlayan alelade kanunların, anayasa şartlarına göre kurulan ve hareket eden yasama heyetinin eserleri olduğu bundan sonra kolayca anlaşılır. Bu sonuncu kanunları her ne kadar ikinci sırada gösteriyor isek de bunlar en önemli-

leridir, bunlar amaçtır, anayasa kanunları bunlar için ancak birer araçtır. Bu kanunlar iki kısma ayrılabilir; vasıtasız veya koruyucu kanunlar ve vasıtalı veya yönleyici kanunlar. Bu analizi daha ziyade genişletmenin burası yeri değildir.

Anayasanın ikinci devrede doğduğunu gördük. Onun yalnız hükûmete ilişkin olduğu açıktır. Millet, temsilcilerini bağlı tuttuğu şekillere ve anayasaya millet kendisini de bağlı farzetmek gülmünç olur. Bir milletin millet olabilmesi için pozitif bir oluş tarzı iktisap etmeği beklemesi lâzım gelseydi, hiç bir millet vücut bulamazdı. Kavram, yalnız tabii hukuk ile teşekkül eder. Hükûmet ise, bilâkis, ancak pozitif hukuka ait olabilir. Millet, yalnız oluşu ile, ne olabilirse odur. Haiz olduğundan fazla kendisine haz izafe etmek, hiç de millet iradesine bağlı değildir. Millet, birinci devrede, millet bütünü haklarını haizdir. İkinci devrede bu hakları kullanır; üçüncü devrede topluluğun ve iyi düzenliğin muhafazası için kullanılması zarurî olan bütün haklarını temsilcilerine kullanır. Bu basit fikirler silsilesinin dışına çıkılırsa saçmalaktan saçmalığa düşülür.

Hükûmet, ancak anayasaya, uygun davrandığı ölçüde gerçek bir erk kullanır; bağlı tutulduğu kanunlara sadık olduğu ölçüde meşrudur. Bilâkis, milli iradenin daima meşru olması için gerçek olmaktan başka bir şeye ihtiyacı yoktur, Milli irade bütün meşruiyetlerin kaynağıdır.

Millet bir anayasaya bağlı değildir; bağlı tutulamaz ve bağlı tutulmamalıdır da.

Bağlı tutulamaz. Filhakika, millet pozitif şeklini kimden almış olabilir? Bir takım fertlere: "Sizi şu kanunlar altında topluyorum; siz size bildirdiğim şartlar altında bir millet teşkil edeceksiniz." demiş olabilecek mukaddem bir otorite var mıdır? Biz burada eşkiyalıktan ve tahakkümden değil; fakat meşru yani iradî ve hür bir cemiyetten bahsediyoruz.

Bir millet, iradesinin ilk tasarrufu ile, gerçekte hiç bir şekle bağlı olmaksızın, gelecekte ancak belirli bir tarzdan başka türlü irade izhar etmemek taahhüdüne girişebilir mi denilecek? İlk önce, bir millet irade hakkını ne temlik edebilir, ne de bu haktan vaz geçebilir; ve kararı ne olursa olsun, menfaati icap ettirince bu kararını değiştirmek hakkını kaybedemez. Saniyen, bu millet kime teahhüt altına girecektir? Üyelerini, temsilcilerini ve kendine ait olan her şeyi borç altına sokabileceğini anhyorum (61); fakat, her hangi bir yönden, kendine karşı ödevler yükliyebilir mi? Kendi kendisi ile sözleşme nedir? İki taraf da aynı irade olduğuna göre, millet bu sözde taahhüden her zaman kendini kurtarabilir (62).

(61) Değ. Borç altına sokabilir; fakat..

Bir millet, yapabilse bile, kendini pozitif bir şeklin engelleri içine sokmamalıdır. Bu, bir milletin, bir daha dönmemek üzere hürriyetini kaybetmek tehlikesine kendi kendini atması demek oluyor, zira milletleri, anayasa bahanesiyle, artık bir daha iradelerini ifade etmek ve binnetice istibdat zencirlerini sarsmak imkânından mahrum edecek mahiyette bir şekle başlamak için, müstebide anı bir başarı kâfi gelebilir. Yer yüzündeki milletleri, sosyal bağların dışında bulunan fertler gibi, veya, denildiği gibi, tabii halde tasavvur etmelidir. İradelerinin kullanılması hürdür ve hiç bir medenî şekle zağlı değildir. Milletler tabii düzenlikte mevcut olduklarına göre, iradeleri, bütün neticelerini hasıl etmek için, tabii bir iradenin vasıflarını taşımaktan başka hiç bir şeye muhtaç değildir. Bir millet hangi tarzda irade ederse etsin, irade etmesi kâfidir. Bütün şekilleri muteberdir ve iradesi daima en üstün kanundur. Meşru bir topluluk tasavvur etmemek için, tamamiyle tabii halde bulunan ferdi iradelerin dernek kurmak manevî kudretini haiz olduğunu farz ve kabul ettiğimize göre, aynı surette tabii olan müsterek iradenin mümasil bir kuvveti haiz olduğunu nasıl red ve inkâr edebiliriz? Bir millet aslâ tabii halden çıkmaz, ve bunca tehlikeler ortasında, mümkün olan her tarzda, iradesini izhar etmek hakkını muhafaza eder. Tekrar edelim; bir millet hiç bir şekle bağlı değildir; ve hangi tarzda irade ederse etsin, karşısında pozitif hukukun sona ermesi için, bütün pozitif hukukun kaynağı ve üstün efendisi olan iradesinin belirmesi kâfidir.

Fakat prensiplerimizin doğruluğunu gösteren daha kuvvetli bir delil vardır. Bu anayasanın tarafları arasında çıkacak ilk uyuşmazlıkta, ancak münazaah olan anayasaya göre hareket etmek zorunda kalan bir milletin durumu ne olur? Medenî düzenlikte, aktif erkin bir kısmında, vatandaşların davalarını sona erdirecek hazır bir otorite bulmalarının ne kadar esash olduğuna dikkat edelim. Aynı veçhile, (63) aktif erkin muhtelif kolları, rastladıkları bütün güçlüklerde yasamanın kararını (ve hakemliğini) istiyebilmelidir. Fakat eğer bizzat sizin yasamanınız, bu birinci anayasanın muhtelif kısımları aralarında uyuşamazlarsa, üstün yargıç kim olacaktır. Zira daima bir yargıç lâzımdır, yoksa anarşi düzenliğin yerine geçer.

Kurulmuş bir heyetin kendi kuruluşu hakkında karar verebilmesi nasıl tasavvur edilebilir? Manevî bir heyeti bütünleyen kısımlardan biri

(62) Değ. Kendini kurtarabileceği görülüyor.

(63) Değ. Aynı veçhile, hür bir millette, aktif erkin...

veya bir kaç ayrı olarak hiç bir şey değildir. Erk münhasıran tüme aittir. Tümenin bir kısmı davacı olduğu anda tüm ortadan kalkar; imdi, tüm mevcut olmayınca, hasıl hüküm verebilir (64)? Bundan dolayı; eğer milletin varlığı, her türlü kaideden ve her türlü anayasa şeklinden bağımsız olarak tanınmazsa, anayasa organları arsında çıkacak en küçük bir uygunsuzluk halinde, memlekette artık anayasa kalmıyacağını kabul etmek lâzımgelir.

Bu açıklamaların yardımıyla kendimize tevcih ettiğimiz sorguyu cevaplandırabiliriz. Fransız anayasasının organları zannettiğiniz kısımların aralarında uyumadıkları muhakkaktır. Karar vermek kime aittir? (Tabii) ve zarurî olarak hiç bir pazitif şekle bağlı bulunmayan millete aittir. Milletın düzgün états généraux' su mevcut olsa bile, bu kurulmuş heyet, kendi kuruluşuna ilişkin bir uyumsuzluğu hükme bağhyamaz. Bu bir musadere alel matlup (petition de principe) bir fasit daire olur.

Bir milletin olağan temsilcileri, anayasa şekilleri içinde, müsterek iradeden, iyi bir iradenin idamesi için zarurî olan bütün kısımlarını kullanmakla görevlidir. Onların yetkileri hükümet işleriyle sınırlanmıştır.

Olağan üstü temsilcilerin, milletin kendilerine vermediği hoş gördüğü şu veya bu yeni yetkileri olacaktır. Olağan işler dışında zuhur eden şartların lüzum gösterdiği her seferde büyük bir milletin, bizzat toplanamayacağına göre, zuhur eden haller için gerekli yetkileri olağan üstü temsilcilerine emanet etmesi lâzımgelir. Eğer millet karşınızda toplanıp iradesini ifade edebilseydi, şu veya bu şekilde kullandığından dolayı hakkını münakaşaya cür'et edebilir miydiniz? Bu konuda, gerçeklik her şeydir,

Olağan üstü temsilciler heyeti, bu milletin derneği yerine geçer. Şüphesiz ki bu heyet millî iradenin bütünü ile donatılmağa muhtaç değildir; nadir hallerde kendisine özel (spécial) bir yetkiden başka bir şey lâzım değildir; fakat bu heyet milleti, her türlü anayasaya şekillerine karşı bağımsızlığı bakımından temsil eder. Burada görevin kötüye kullanılmasını önlemek için çok tedbir almak gerekli değildir; bu temsilciler yalnız bir iş için ve bir zaman için seçilmişlerdir. Diyorum ki onlar, karar altına alacakları anayasa şekillerine asla bağlı değildirler. 1 — Onları anayasa şekillerine bağlı tutmağa kalkışmak çelişikliğe düşmek olur; zira bu şekiller belirsizdir, bunları düzenlemek onlara düşer. 2 — Pozitif şekilleri tesbit edilmiş işler hakkında söyleyecek bir sözleri yoktur. 3 — Onlar, bizzat anayasasını düzenlemek durumunda bulunan milletin yerine geçirilmişlerdir. Millet gibi onlar da anayasaya karşı bağımsızdırlar. Onların, tabii halde ferdlerin iradelerini belirttikleri gibi, iradelerini belirtmeleri kâfidir. Ne tarzda seçilmiş, toplanmış ve karar vermiş olurlarsa olsunlar -halkın olağan üstü bir göreviyle görevlendirilmiş oldukları-

nın meçhul kalmaması şartıyla (onları görevlendiren millet için bu nasıl meçhul kalabilir?)- Onların müsterek iradeleri bizzat milletin iradesi değerini taşır.

Bir milletin olağan üstü temsilcilerine incelemekte olduğumuz yeni görevi veremeyeceğini söylemek istemiyorum. Şüphesiz ki aynı şahıslar muhtelif heyetlerin teşekkülüne iştirak edebilirler. Fakat olağanüstü bir temsilcinin, olağan bir yasamana hiç benzemediği de bir hakikattir. Bunlar ayrı ayrı yetkililerdir. Yasaman, ancak kendisine belirtilmiş olan şekiller ve şartlar dairesinde hareket edebilir. Öteki hiç bir şarta bağlı değildir: Hükümetini bir anayasaya bağlamak istemesi halinde az sayıda olan bir milletin yapacağı gibi, toplanır ve karar verir. Buradaki ayırtlar hiç faydasız değildir. İktettiğimiz bütün prensipler sosyal düzenliğe esastır; her şeyi derpiş etmeğe elverişli olması gereken hareket kaidelerinin, her hangi bir tek hadisede bile nasıl davranılacağını belirtememiş olması halinde sosyal düzenlik tamam olmaz. (65).

Bu bölümün başlığına dönmek sırası gelmiştir. Yakında toplanması düşünülen états généraux'nun telâşları ve tartışmaları arasında ne yapmak gerekirdi. Eşrafı çağırarak mı? Hayır. Millet ve işleri yüzüstü bırakmak mı? Hayır. İlgili taraflar üzerinde manevra yaparak her birini istediklerinden bir kısmından vaz geçirmeğe çalışmak mı? Hayır. Olağan üstü bir temsil büyük tedbirine baş vurmak gerekirdi. Milleti istimzaç etmek lâzımdı.

(64) İngiltere'de Avam Kamarasının milleti temsil ettiği söyleniyor. Bu doğru değildir. Belki öncede belirtmiştim; bu takdirde tekrar ediyorum ki eğer yalnız başına millî iradeyi Avam Kamarası temsil etseydi, yasama heyeti Avam Kamarasından ibaret olurdu. Anayasa, Avam Kamarasının üç unsuru yalnız bir kısmı olduğunu belirtmiş bulunduğu göre, Krala da Lordlara da millet temsilcileri gözüyle bakmak icabetmektedir.

(65) Zikrettiğimiz prensipler, şu anda İngiltere'de Mr. Pitt ile Mr. Fox arasında tartışma konusu olan meseleyi açıkça halletmektedir. Mr. Fox milletin vekâletini kime ve nasıl isterse öyle vermesini istememekte haksızdır. Kanunun düzenlemesini yalnız millet düzenleyebilir. Mr. Pitt meseleyi Parlemantoya hallettirmekle yanılıyor. Parlemanto natamamdır, hiçtir, çünkü, Parlemantonun üçüncü unsuru olan Kral irade kabiliyetinden mahrumdur. İki meclis bir kanun (statut) hazırlayabilirler, fakat bunu tasdik edemezler. Bundan dolayı milletten olağanüstü temsilciler istemek lâzımdır. Buna hiç yanaşmıyacaklardır. Ne muhalefetin ne de bakanın (a) buna heves ettikleri yok. Ne kadar bozuk olursa olsun, mevcut şekiller muhafaza edilmek istenilmekte ve en güzel sosyal düzenliğe tercih olunmaktadır. Dermansız ihtiyar, yerine geçmeğe hazır olduğunu gördüğü, genç adam ne kadar taze ve çevik olursa olsun, ölmeğe razı olmuyor. Siyasi müesseseler tabii varlıklar gibi, ellerinden geldiği kadar hayatlarını uzatmağa çalışıyorlar.

(a) Değ. Bakanlığın.

Baş gösteren iki meseleye daha cevap verelim. Milleti nerede bulmalı? Milletin düşüncesini sormak kime aittir?

1 — Milleti nerede bulmalı? Olduğu yerde; bütün ülkeyi kaplayan kırk bin bucakta (=paroisses), bütün nüfus, ve bütün kamu ödevlileri oradadır; milletin orada olduğu şüphesizdir. Yirmi otuz bucaktan bir ilçe (= arrondissement) teşkilini ve ikinci seçmenlerin (= Premiérs députés) seçimini kolaylaştıracak surette mülki bir taksimat belirtilebilir. Buna benzer bir plânla ilceler illeri (= provinces) teşkil ederler, ve iller de merkeze, états généraux'nun kuruluşu hakkında karar vermek özel yetkisini haiz gerçek olağan üstü temsilcilerini gönderirler.

Bu tedbirlerin çok zaman alınacağını mı söyleyeceksiniz? Gerçekte bu tedbir, işleri karıştırmaktan başka bir şeye yaramayan bir sürü tedbirden fazla zaman almıyacaktı. Esasen yapılması gereken iş, hedefe ulaştırılacak gerçek tedbirleri almaktı, yoksa zaman kazanmak değildi. Eğer iyi prensiplere saygı gösterilmesi istenilseydi veya bilinseydi, çok kuvvetli olduğuna inandığım umumî efkârın ve aydınların akışı (68) ile yarım asırda yapılamıyacak iş millet için kırk ayda fazlasıyla yapılabilirdi.

Fakat diyeceksiniz, eğer vatandaşların çokluğu olağan üstü temsilcilerini seçerlerse üç sınıf ayırdı ne olacak? Ayrıcalıklar ne olacak? Ne olması gerekiyorsa o olacak. İzah ettiğim prensipler muhakkaktır. Bütün sosyal sınıflardan vaz geçmek veya onları tanımak lâzımdır. Millet anayasasını değiştirmekte daima muhtardır. Bilhassa, anayasasının ihtilâflı olduğu noktasında herkes mutabıktır; eğer bu davada millet, taraflardan birinden başka bir şey değilse, millet için anayasaya dokunmak imkânı olmayacağını görmüyor musunuz? Millet anayasaya bağlı telâkki edilir ve anayasa davasında taraf olarak kabul olunursa millet anayasa şekilleri dışında varlığının, hareketinin, sözlerinin ve kararlarının hiç bir hüküm ifade etmemesi lâzım gelir. Etats Generaux toplansa bile, anayasa konusunda her hangi bir karar almağa yetkisizdir. Bu hak yalnız millete aittir. Tekrar etmekten vaz geçmiyeceğiz ki millet, bütün şekillere ve bütün şartlara karşı bağımsızdır.

Görüldüğü gibi, ayrıcalıklıların bu konu üzerinde fikirleri ve prensipleri birbirine karıştırmaları için epice sebep vardır. Altı ay önce ileri sürdüklerinin aksini bugün kat'iyetle savunacaklardır. O zaman Fransa'da işitilen tek ses şu idi: Anayasamız hiç yoktu ve bir anayasa yapmak istiyorduk.

Bugün ayrıcalıklılara inanılırsa, hem anayasamız vardır, hem de bu

(66) Değ. Aydınların yardımı ile.

anayasamız çok güzel ve çok sağlam iki hüküm ihtiva etmektedir.

Birincisi, vatandaşların sınıflara ayrılmasıdır; ikincisi, millî iradenin teşekkülünde, her bir sınıf için nüfuz eşitliğidir. Bütün bu hükümler anayasamızı teşkil etmiş olsa bile, milletin bunları değiştirmekte daima muhtar olduğunu yeter derecede iyice isbatlamış bulunuyoruz. Millî iradenin tecellisinde her bir sınıfa izafe edilmek istenilen nüfuz eşitliğinin mahiyetini ayrıca incelemek meselesi kalıyor. Göreceğimiz kibu fikir kabil olduğu kadar saçmadır, ve anayasasına buna benzer bir hüküm koyacak bir millet yoktur.

Bir siyasi topluluk, üyelerin tümünden başka bir şey olamaz. Bir millet millet olmamağa veya belirli bir tarzda millet olmağa karar veremez. Çünkü bu her hangi başka bir tarzda millet, millet olmayacak demektir. Aynı veçhile, bir millet, müşterek iradesinin artık müşterek iradesi olmak vasfını kaybetmesine karar veremez. Basitliği budalalık derecesinde görülecek olan bu kaziyeleri bunlardan çıkarılmak istenilen neticeler düşünülmezse belirtmek durumunda kalmak acıdır. İmdi, bir millet hiç bir zaman müşterek iradeye yani çokluğa ait hakların azınlığa geçmesine karar vermiş olamaz. Müşterekirade kendi kendisini tahrip edemez. Eşyanın tabiatını değiştiremez, ve azınlık oyunun çokluk oyu olmasını sağlamaz. Açıkça görülüyor ki böyle bir düzenlik, meşru veya ahiâki bir eser olacak yerde bir bunaklık eseri olur.

İki üç yüz bin ferdin, yirmi altı milyon vatandaş arasında müşterek iradenin üçte ikisini teşkil etmesi Fransız anayasası gereği olduğunu iddia edenlere, iki kere ikinin beş olduğunu ileri sürdüklerinden başka ne cevap verilebilir?

Ferdi iradeler müşterek iradenin biricik unsurlarıdır. Ne çokluğu müşterek iradeye katılmak hakkından mahrum etmek, ne de on iradenin bir sayılmasına karşılık diğer on iradenin otuz irade değerinde olmasına karar vermek mümkün değildir. Bunlar çelişik, gerçek saçmalıklardan başka bir şey değildir.

Birinci derecede apaçık olan şu prensip ki, müşterek iradenin çokluk iradesi olduğunu ve azınlık iradesi olmadığını belirtmektedir, yalnız bir an için terk edilecek olursa artık makulâtan bahsetmek faydasızdır. Böylece bir kişinin iradesi çokluğun iradesi de sayılabilir ve artık états généraux'ya, ne millî iradeye vesaireye ihtiyaç kalmaz; zira bir irade on irade edebilirse, niçin yüz, bir milyon, yirmi altı milyon etmesin?

Bu prensiplerin tabii neticeleri üzerinde daha fazla ısrar etmeğe ihtiyacımız var mıdır? Muhakkaktır ki, olağan ve olağan üstü millî temsilde nüfuz, ancak temsil edebilmek hakkını haiz olan kimselerin sayesiyle

mütenasip olabilir. Temsilciler heyeti, yapacağı işlerde, daima bizzat milletin yerine geçer. Temsilciler meclisinin nufuzu aynı mahiyeti, aynı nisbeti ve aynı kaideleri muhafaza etmelidir. Şu neticeyi belirtelim ve bütün prensipler arasında tam bir uygunluk mevcut olduğuna göre karar verelim ki: 1 — Yalnız olağan üstü bir temsil anayasaya dokunabilir veya bize bir anayasa verebilir ve alâh... 2 — Bu kurucular meclisi sınıflar ayrıcı gözetilmeksizin teşkil edilmelidir.

2 — Milletın düşüncesni sormak kime aittir? Yasama kurulumuz olsaydı onun her bir kısmı bu hakkı haiz olurdu; şu sebeple ki yargıçlara baş vurma kapısı davacılar daima açık olduğundan, veya daha ziyade bir iradenin temsilcileri, gerek vekâletlerinin şumulü hakkında aydınlanmak, gerekse yeni yetkilere ihtiyaç gösteren durum hakkında düşüncelerini bildirmek için müekkillerini istizmaç etmek mecburiyetinde olduklarından. Fakat, eskiden mevcut olduğunu farzetsek bile, iki asra yakın bir zamandanberi temsilcisiz bulunuyoruz. Hiç temsilcimiz olmadığına göre, onun yerini millete karşı kim tutacak? Olağan üstü temsilciler göndermesine ihtiyaç hasıl olduğunu millete kim bildirecek? Bu sorgunun cevabı, ancak çağrı kelimesine İngiliz düşüncelerinin tantanasını, izafe edenleri telâşa düşürebilir. Burada Kirah yetki değil, basit ve tabii manasında bir çağrı bahis konusudur. Bu kelime millî ihtiyacın ilânını ve müşterek bir randevunun tebliğini tazammun eder. Vatanın selâmeti gerektirdiği vakit, çağırma hakkının kime ait olduğunu teyit etmek için zaman kaybedilecek midir? Daha ziyade şunu sormalıdır: Kimin buna hakkı yoktur? Elinde her hangi bir imkân olan her kes için bu mukaddes bir vazifedir? Yürütme erki bunu evleviyetle yapabilir; çünkü onun, basit özel kişilerden çok fazla, vatandaşların umumiyetine haber yetiştirmek, toplanma yerini bildirmek ve sınıf menfaatleri dolayısıyla buna engel olmağa kalkışacak kimseleri durdurmak imkânları vardır. Şüphesiz ki prensin, birinci vatandaş sıfatıyla, halkı çağırma ile herkesten fazla ilgisi vardır. Anayasa üzerine karar vermeğe yetkisiz ise de böyle bir kararı tahrik etmeğe de yetkisiz olduğu söylenemez.

Böylece: Ne yapmak gerekirdi? Meselesi üzerinde hiç bir güçlük yoktur. Olağan millet meclisinin anayasasını düzenlemek üzere özel bir yetki ile donatılmış olağan üstü temsilcilerini seçip merkeze göndermeğe milleti davet etmek gerekirdi. Bu temsilcilerin, bizzat tesbit etmiş olacakları anayasa uyarınca, ve başka bir sıfatla olağan millet meclisini de teşkil etmek yetkisini haiz olmalarını istemezdim. Bu taktirde, munhasıran millî menfaat için çalışacak yerde, ileride bizzat teşkil edecekleri heyetin menfaatlerine çok fazla dikkat göstermelerinden korkardım. Siyasette, erklerin karışması ve karıştırılmasıdır ki yer yüzünde sosyal düzenliğin ku-

rulmasını daima imkânsız hale getirecektir; ayrılması gerekeni ayırmak yolu tutulunca, bir insan topluluğunun büyük meselesini, topluluğu teşkil edenlerin genel menfaatlerine uygun olarak, halletmeğe muvaffakiyet elverecektir.

Ne yapmak gerekirdi konusu üzerinde niçin bu kadar uzun uzadıya durakladığım benden sorulabilir.

Geçmiş, geçmiştir denilebilir. Cevap olarak derim ki: Evvelâ, ne yapmak gerektiğinin bilinmesi ne yapılacağını tasarlamağa yarabilir. Saniyen, bilhassa zihinlerin çoğu için yeni olan bir konuda, gerçek prensipleri öne sürmek daima iyidir. Nihayet, bu bölümdeki hakikatler müteakip bölümdeki hakikatlerin daha iyi anlatılmasına yarayabilir.

Bölüm VI

Yapılacak iş. Bazı prensiplerin izahı

Üç sınıfın, bakanlığın istibdadına karşı savunmaktan başka bir şey düşünmiyerek müsterek düşmana karşı birleşmeğe hazır oldukları zamanlar geçti. Her ne kadar millet için, şimdiki durumdan iyi bir netice çıkarak, tiers état'nın da faydalanmasına meydan vermeden, sosyal düzeneğe doğru bir tek adım bile atmak imkânı yok ise de ilk iki sınıfın gururları, Kırallığın büyük belediyelerinin millete ait olan siyasi haklardan en küçük bir kısmını istemiş olmaları karşısın hiddete kapılmış bulunmaktadır. Kendi fazla haklarını savunmakta bu kadar hararetle, tiers état'nın bu sahada en asgarî ve zarurî olanı elde etmelerine engel olmağa bu kadar müheyya olan bu ayrıcalıklılar o halde ne istiyorlardı? Gerçekleştirileceği ile övünülen intibahı yalnız kendileri için mi istiyorlardı? Daima bedbaht olan halkı, kendi aristokrasilerini genişletmek ve prekinleştirmek için kör bir alet gibi kullanmak mı istiyorlardı? Gelecek nesiller, şehirlerin bütün dileklerini asilzade ve ruhban sınıflarının ne şiddetli bir hiddetle takip ettiklerini öğrenince ne diyeceklerdir? Gelecek nesiller, gizli veya açık derneklerin varlığına, yapmacık endişelere (67) ve halk müdafilerine izafe edilmek istenen haince manevralara inanabilecekler midir? Vatansever

(67) Kalben istibdadı takviye edeceğinden korktukları isteklerin, asılların çoğu tarafından Kırallık otoritesine karşı bir ayaklanma mahiyetine çevrilmeğe çalışıldığını görmek gerçekten çok gülünçtür. Her türlü enerjiden mahrum saydıkları ve cesaretlerini ancak bizzat bakanlığın dalavereleri adını verdikleri âmil ile izah edebildikleri bu zavallı Kırallık tiers'i Kıralla karşı bir asiler topluluğu halinde göstermekten hiç çekinmiyorlar. Asiller kendi aralarında: "Tiers'in" Haşmenmeap, bizi ne isterseniz yapınız, elverir ki aristokratların bizi yutmalarına müsaade buyurma-

yazarların gelecek için hazırladıkları sadık yazılardan hiç biri unutulmıyacaktır. Kendi benciliklerine en çok dalmış insanlar bile bazı vatansızlık duyguları telkin etmeğe bu kadar elverişli şartlar içinde Fransız ileri gelenlerinin (Magnats) asil davranışları (68) bildirilecektir. Nasıl oldu da Kral hanedanına mensup prensler, sınıflar arasındaki bir kavgada yer almağa karar verebildiler? İsimleri altında neşredilen inanılmaz muhtırayı (69) dolduran haince olduğu kadar gülünç iftiraları aşağılık yazarların kusmalarına nasıl müsaade ettiler?.

Bazı tiers état yazarlarının sertliğinden şikâyet ediliyor. Mücerret bir ferdin düşüncü tarzı nedir? Hiç Tiers état'ın resmi olan gerçek teşebbüsleri belediyelerin ve bir kısım devlet memleketlerinin dileklerine münhasırdır. Bunları, aynı vechile resmi olan prenslerin - kendilerine hücum etmekten pek sakınan - halk aleyhindeki teşebbüsleri ile karıştırılmalı: birincilerde ne kadar ölçü var! ikinciler ne kadar sertlik ve derin haksızlıklar dolu!

Tiers état, siyasi haklarının iadesi ve medeni haklarının tamamıyeti için bütü nsnfların el birliği etmesini boş yere beklemiş; ilk iki sınıfta, kötülüklerin düzeltildiğini görmek korkusu (70) hürriyet isteği duygusundan çok fazla telâş uyandırmıyor. Bir takım iğrenç ayrıcalıkları hürriyetten üstün tutuyorlar. Ruhları iltimas ve kölelikle bağdaşmış bulunuyor. Önceleri o kadar hararetle istedikleri états généraux'dan bu gün sakınıyorlar. Onlara göre her iş yolundadır; Yenilik fikrinden başka hiç bir şeyden şikâyetleri yoktur; hiç bir şeyleri eksik değildir; onlara endişe (71) bir anayasa vermiş bulunuyor.

Tiers, fikir hareketlerinden ve işlerin gidişinden şunu anlamalıdır ki kendi bilgisinden ve kend cesareten başka ümt bağhyabileceği hiç bir şey yoktur. Akıl ve adalet onun tarafındadır; yalnız bunları bütün kuvvetiyle kendine sağlaması lâzımdır. Hayır, tarafları uzaklaşturmağa çalışmak zamanı artık geçmiştir. Mazlumun enerjisi ile zalimin öfkesi arasında nasıl bir uzlaşma unulabilir?

Onlar ayrılık (= nifak = scission) kelimesini kullanmağa cür'et ettiler. Onlar Kralı ve halkı tehdit ettiler. Eh! Ulu Tanrı! bu kadar istenilen ayrılığın kat'i surette gerçekleşmesi millet için ne saadet olacak! Ay-

yınız! "tarzında bir yalvarışa, gerçekten çok benzeyen şekilde dil kullanışı kadar hürriyet için tehlikeli bir şey yoktur." diyorlar. Aynı zamanda Kral'a da diyorlar ki: "Halk tahtınıza dış biliyor! Buna dikkat ediniz, Krallığı devirmek tasavvurundadır." (68) Değ. davranışları (69) bahis konusu edilen muhtıra Barbier'ye göre de Montyon tarafından yazılmış ve Comte d'Artois ile prens de Conde, dük de Bourbon dük d'Enghien ve prens de Conti tarafından imzalanmış bulunan Krala sunulan muhtıra başlıklı muhtıradır. (BASICININ NOTU). (70) Değ. endişesi. (71) Değ. korku.

rıcalıklardan vaz geçmek ne kadar kolay olacak! Onları vatandaş olmağa sevk ve imale etmek ne kadar güç olacak!

Adaletten korkanların dokunmamaları gereken meseleler vardır; bunlar muhakkak surette kamuyu aydınlatırlar ve aydınlığın ister istemez hakkaniyeti meydana çıkarması zaruridir. Esasen tiers état için kaderini iyileştirmek veya olduğu gibi kalmak durumu yoktur. Vaziyet böyle bir hesaba hiç müsait değildir; ya ilerlemek veya gerilemek lâzımdır. Haksız ve anti sosyal ayrıcalıkları ya ortadan kaldırmak veya tanıyıp kanunla te'yid etmek icabediyor. Şimdi, On sekizinci asrın sonunda, feodalitenin iğrenç döküntülerini muhafaza etmek tasarısının ne kadar budalalık olacağını artık hissetmek lâzımdır. Asiller soysuzlar (roturiers) terbiyesizler (manants) alçaklar (vilains) kelimelerini kullanmaktan hoşlanıyorlar. Unutuyorlar ki bu sıfatlar, ne mana verilmek istenirse istensin, ya tiers état'ya yabancıdır, veya üç sınıf için de müşterektir; yine unutuyorlar ki, bu sıfatların doğru olduğu devirlerde, onların da yüzde doksan dokuzu söz götürmez surette soysuz, terbiyesiz ve alçak idiler.

Zamanın ve olayların meydana getirdikleri ihtilâl göz yummak boşunadır; ihtilâl bundan dolayı gerçekliğinden bir şey kaybetmez. Eskiden Tiers köle idi, asil sınıf her şeydi. Bu gün Tiers her şeydir, Asalet bir sözdür. Fakat bu sözün altına yeni ve tahammül edilmez bir aristokrasi gizlenmiştir; ve halk hiç aristokrat istememekte yerden göğe kadar haklıdır.

Böyle bir durumda, siyasî haklarına millete faydalı olacak tarzda tasarruf etmek isterse tiers'e ne yapmak düşer? Buna ulaşmak için iki çare görünüyor. Birinci çare tiers'in ayrı toplanmasıdır. Asalet ve ruhbanlıkla hiç işbirliği etmez; onlar ne sınıf ne de adam başı esasına göre birlikte kalmaz. Tiers état'nin meclisi ile öteki iki sınıfın meclisi arasındaki muazzam farka dikkat edilmesini rica ederim. Birinci meclis yirmi beş milyon insanı temsil etmekte ve milletin menfaatlerini tezekkür eylemektedir. Diğer ikisi, birleşseler bile, takriben ancak, iki yüz bin ferдин yetkisini haizdir ve ayrıcalıklarından başka bir şey düşünmemektedir. Tiers yalnız başına Etat généraux'yu teşkil edemez, denilecek. Eh! daha iyi ya! Bir millet meclisi teşkil eder (72).

(72) Yasama erkini, tek bir meclise kullandıracak yerde üç heyet veya meclise kullandırmakta büyük faydalar vardır. Bu üç meclisi birbirine düşman üç sınıftan teşkil etmek son derece akılsızlık olur. Hakiki mutavassıt tedbir, tiers temsilcilerini üç eşit kısma bölmektir. Bu tertipte aynı görevi, müşterek menfaati ve aynı hedefi bulursunuz. Bu ihtarı, yasama erkini kısımlarını denkleştirmek fikrine bayılıp ta bu konuda İngiliz anayasasından daha iyi bir şey olmadığını tasavvur edenlere tevcih ediyorum. Kötülükle bağdaşamadan iyiliğe ulaşmak imkânsız mı? Esasen yu-

Bu ehemmiyette bir meclisin doğru ve haklı olduğunu, iyi prensiplerin en açık ve en yakın bütün verileri ile ispatlamağa ihtiyaç vardır.

Diyorum ki ruhban ve asalet sayılablarının millî temsile hiç bir iştirakleri olamaz, Etat généraux'da üç sınıf arasında hiç bir ittifak imkânı yoktur, ve birlikte oy veremeyecekleri gibi, ne sınıf itibariyle, ne baş itibariyle oy veremezler. Üçüncü bölümü bitirirken, bu hakikati burada ispatlamağa vadedmiştik. Zaten, bu ispatla belki de bilinmeyen hiç bir şey ortaya konmuş olmuştur; iyi düşünenler bunu esasen halk arasında yaymış bulunuyorlar.

Evensel bir hukuk vecizesine göre, temsil kusurundan büyük bir kusur olmaz. Bilinmektedir ki asalet, ruhban ve tiers tarafından seçilmiş değildir. Ruhban, asillerin ve avamın vekâletini hiç haiz değildir. Bunun neticesi şudur ki her sınıf ayrı bir millettir ve diğer sınıfların işlerine karışmağa yetkili değildir; Hollanda Etats généraux'sunun veya Venedik meclisinin İngiltere Parlemtosunun kararlarında oy vermeği beceremeyecekleri gibi. Bir vekil ancak müekkillerini ilzam edebilir, bir temsilci ancak temsil ettiği kimseler adına söz söyleyebilir. Bu hakikat inkâr edilirse, bütün prensipleri yok etmelidir (73).

Buna nazaran, esas itibariyle, her bir sınıfın ne miktarda veya ne nisbette umumi iradenin teğekkülüne iştirak etmesi lâzım geleceğini araştırmanın tamamıyla faydasız olduğu görülmektedir. Üç sınıfı ve üç temsili muhafaza ettikçe umumi irade bir olamaz. En çok, bu üç meclis aynı dilek üzerinde birleşebilir (74), üç müttefik milletin aynı arzuyu izhar etmesi gibi. Fakat siz bununla asla bir millet, bir temsil, bir müsterek irade vücuda getiremezsiniz. Bu hakikatların apaçık oldukları halde, akıl ve siyasi hakkaniyet esasları dairesinde kurulmamış bulunan bir devlet içinde telâşi mucip olacağını hissediyorum. Ne yaparsınız? Eviniz, yıkılmağa yüz tutan kısımlarının çökmesini geciktirmek özentisinden başka bir mak-

karda söyledik, İngilizlerin bir sınıfı vardır veya doğrusu hiç sınıfları yoktur; böylece, yasama denklğini muhtelif sınıflarla teşkil edersek bu denklik gerçekte komşularımızankinden daha da bozuk olacaktır. Bundan başka, müsterek menfaati zedelemeyen, yasama meclislerinin teğekkülünü düzenliyerek çalışmalarının esasını teşkil eden büyük işlerde doğru bir düzenlik kurmak için gözetilmesi gereken prensipler önemli bir araştırma konusudur. Bu konuyu başkaca inceliyeceğiz. (73) Bu münasebetle, her ilde (= bailliage) bütün sayılabları birlikte seçmek üzere üç sınıfın bir arada toplanmasını teklif etmekten sakınalım. Bu fikri son derece tehlikeli görürüm. Tiers, sınıf taksimini ve azınlığın pek büyük çokluk üzerine abes tahakkümünü tanıtmak ve te'yid ettirmeğe matuf olan böyle bir teğebbüse asla rağbet etmemelidir. Bu ihtiyatsız hareket, kendi menfaatlerine, milletin menfaatlerine zararlı olduğu kadar iyi politikanın en basit kaidelerine ve aritmetiğe aykırı olur. (74) Değ. Birleşmesi mümkün olabilir.

sada, bir zevke tabi olmadan yerleştirilmiş bir sürü biçimsiz payandalar yardımıyla ve yalnız yapmacıkla ayakta durmaktadır; ya bu evi yeni baştan yapmalı veya nihayet bir gün onun yıkıntıları altında ezilmek endişesiyle de artan bir sıkıntı içinde günü gününe yaşamağa karar vermeli-siniz. Sosyal düzenlikte her şey birbirini tutar. Eğer bunun bir kısmını ihmal ederseniz, neticelerinde zaruri olarak bunu görürsünüz (75). Akıl ve hakkaniyetten elde edilen meyvelerin aynı haksızlık ve saçmalıktan da elde etmek mümkün olsaydı, akıl ve hakkın üstünlüğü neye yarar-dı?

Eğer tiers genel (généraux) denilen üç sınıftan birini teşkil etmek üzere değil de, millî meclisi teşkil etmek üzere ayrıca toplanırsa ruhban ve asalet adına oy vermeğe - bu iki sınıfın millet adına karar vermeğe hakkı olmadığı gibi - yetkisi olamayacağını haykırıyorsunuz. İlk önce, dik-kat nazarınıza almanızı rica ederim ki, söylemiş olduğumuz gibi tiers tem-silcileri, yalnız takriben iki yüz bin asil ve papazan istisnasıyla, milleti teş-kil eden yirmi beş veya yirmi altı milyon ferdin söz götürmez surette ve-kâletini haiz olacaklardır. Bu hal, kendilerine millî meclis unvanını ver-meleri için pek alâ kifayet eder. Bundan dolayı, ikiyüzbin baş hariç, bütün millet adına, hiç güçlük çekmeden karar vereceklerdir. Bu faraziyede, ruhban parasız bağışlarını kararlaştırmak için toplanmalarına devam ede-bilir, asiller de Kirala verecekleri iane (subside) için her hangi bir çareyi kabul eder; ve bu iki sınıfa mahsus özel tertiplerin tiers hakkında hiç bir vakit tuzluya oturmaması için, tiers şunu resmen (76) beyan etmekle işe başlar ki diğer iki sınıf tarafından yüklenilemeyecek olan hiç bir vergiyi ödemek niyetinde değildir. İaneyi ancak bu şartla kabul edecek; ve vergi (tribut) düzenlenmiş olsa bile; eğer ruhbanın veya asaletin, herhangi ba-hane ile olursa olsun, vergiden bağışık tutulduğu görülünce, halktan asla toplanması cihetine gidilemeyeceğini karar altına alacaktır.

Bu tedbir belki de, görünüşüne rağmen, herhangi bir başka tedbir kadar milleti yavaş yavaş sosyal birliğe doğru çekmeğe elverişli olacaktır. Fakat, hiç olmazsa bu memleketi tehdit eden tehlikeyi derhal önliye-cektir. Filhakika, millet iki ayrıcalıklı heyetin ve belki de üçüncü bir yarı-kısmın(77) états généraux adı altında, kendi mukadderatı hakkında ka-rar vermeğe, kendisine değişmez olduğu kadar felâketli bir kader tâyin etmeğe hazırlandığını görür de nasıl telâşa kapılmaz? Yirmi beş milyon

(75) Değ. bu teselsül zarûridir.

(76) Değ. kuvvetle.

(77) Müellif bu sözle ayrıcalıkların avam temsilcileri olarak bizzat kendilerini veya adamlarını seçtirebilecekleri ihtimâlini imâ etmek istiyor gibi görünüyor. (Çeviren)

insanın endişelerini teskin etmek; ve anayasadan söz açanlara da, prensipleriyle ve davranışıyla onun ilk esaslarının bilindiğini ve sayıldığını göstermek çok doğru olur.

Muhakkak ki ruhban ve asalet sayılları milletin hiç temsilcileri değildir; bu itibarla millet adına oy vermeğe yetkisizdirler.

Eğer onların genel menfaat meselelerinde karar vermelerine müsaade edilirse ne netice hasıl olur? 1 — Eğer oylar sınıf itibariyle toplanırsa, şu netice hasıl olacaktır: Yirmi beş milyon vatandaş genel menfaat için hiç bir şeye karar veremeyeceklerdir, çünkü bu karar yüzbin ayrıcalıklı ferdin hoşuna gitmeyecektir; yâni yüzden fazla insanın iradesi, bir kişinin iradesi ile kısaltılmış ve yok edilmiş olacaktır.

2 — Eğer oylar adam başına toplanırsa, ayrıcalıklılar ile ayrıcalıksızlar arasında nüfus eşitliği halinde bile, daima şu netice hasıl olacaktır: İkiyüz bin kişinin iradesi yirmi beş milyon kişinin iradesi kadar ağır basabilecektir, çünkü temsilcilerinin sayıları eşit olacaktır. İmdi, bir meclisi, azınlığın menfaati için karar verebilecek tarzda tertiplemeğe iğrenç değil midir? Bu ters bir meclis değil midir?

Geçen bölümde, yalnız çokluğun düşünüşünü müşterek irade olarak kabul etmek gerektiğini ispatlamıştık. Bu esas söz götürmez. Bundan dolayı Fransa'da tiers temsilcileri millî iradenin hakikî hâmilleridir. Bu sebele, bütün millet adına söz söylemeleri hata olmaz. Zira, ayrıcalıklılar toplanmış ve daima oylarının tiers aleyhinde ittifak etmiş farz etsek bile, yine tiers sınıfının çokluk kararlarına karşı koymak imkânından mahrum bulunacaklardır. Her bir tiers sayılları, tesbit edilen sayıya göre, takriben elli bin kişi yerine oy vermektedir. Buna nazaran çokluğun avam kamara-sında yarıdan beş fazlası olacağını kararlaştırmak kâfi gelecek, ve böylece ikiyüz bin papazın veya asilin oybirliği ile de olsa verecekleri kararın öğrenilmesine bile lüzum kalmıyacaktır; ve dikkat buyurunuz ki, bu farazi-yede bir an için ilk iki sınıf sayıllarının hiç de millet temsilcileri olmadıklarını unutuyorum; ve hakikî millet meclisi içinde kendilerine ait olabilecek biricik nüfuz ile içtimaâ iştirâk ederek, hiç durmadan çokluğun dilekleri aleyhinde bulunduklarını kabul ediyorum. Bu takdirde bile düşünüşlerinin azınlıkta kaybolacağı görülmektedir.

Tiers état'ın yalnız başına bir millet meclisi teşkil etmesi icabettiğini, ve bu sınıf bütün millet adına karar vermek iddiasına kalkarsa buna yetkili olacağını akıl ve hakkaniyet bakımından ispatlamak için söylediklerimiz kâfi ve vâfidir.

Biliyorum ki böyle prensipler tiers'i savunmada en becerikli olan tiers üyelerinin bile hoşlarına gitmeyecektir. Öyle olsun: elverir ki hakikî prensiplerden hareket ettiğim ve yalnız doğru mantık yollarında ilerlediğim ka-

bul edilsin. İlâve edelimki tiers état, ilk iki sınıftan ayrıldığı takdirde, ayrılık çıkarmakla ittiham edilemez; bu tâbiri ihtiva ettiği mâna ile birlikte, onu ilk kullananlara bırakmalıdır. Filhakika, çokluk hiç ayrılmaz, böyle terimler arasında çelişiklik olur, zira bunun için çokluğun kendi kendisinden ayrılması lâzım gelecektir. Çokluğun iradesine hiç uymak istememek ve binnetice ayrılık çıkarmak ancak azınlık için mümkün olabilir.

Bununla beraber Tiers'e imkânlarının, daha doğrusu haklarının bütün genişliğini göstermekten maksadımız, onu bütün şiddetiyle bunları kullanmağa teşvik ve dâvet etmek değildir.

Tiers, siyasî düzenlikte hakkı olduğu mevkii ele geçirmek için, iki çâre bildirdim. Eğer şimdi bildirmiş olduğum birinci çâre bir az sert görünürse; eğer hürriyete alışması için halka vakit bırakmak lâzımgeldiği düşünülürse; eğer milli hakların, ne kadar apaçık olurlarsa olsunlar, hattâ azınlık tarafından bile itiraz konusu olunca, bir nevi kanunî yargılama ile tesbit olunmak, tâbiri câiz ise, nihaî bir müeyyede ile vâz ve tâyin edilmek ihtiyacında kalacakları zannedilirse, buna da razı olurum. O halde, anayasaya ilişkin bütün uyumsuzluklarda biricik yetkili yargıç olan millet mahkemesine baş vuralım. İşte bu tiers'e açık olan ikinci çâredir.

Burada, gerek olağan temsilciler heyetinin teşkili zarureti, gerekse bu büyük işin özel yetkiyi haiz olağan üstü temsilcilerden başkasına tevdi edilmemesi gerektiği hakkında geçen bölümde söylenmiş olanların hepsini hatırlamağa ihtiyacımız vardır.

Önümüzdeki états généraux da tiers meclisinin Krallığı olağan üstü temsile dâvet etmeğe şüphesiz surette pek yetkili olduğu inkâr edilmeyecektir. Fransa'nın yalancı anayasası hakkında vatandaşların umumiyetini uyarmak en çok ona düşer. O, Etat Généraux nun kötü teşkilâtlanmış bir heyet olduğundan, millî görevlerini yerine getirmekten âciz bulunduğundan açıktan açığa şikâyet edecek (78) ve aynı zamanda, yasama organının kuruluş şeklini sağlam kanunlarla düzenlemek için özel yetki ile donatılmış olağan üstü temsilcilerin gönderilmesi zarureti de ispatlayacaktır. (79) O zamana kadar, tiers meclisi, hazırlık çalışmalarını değil, fakat yetkisinin kullanmasını tâlik ederek hiç bir şey hakkında kesin karar vermiyecek ve üç sınıfı birbirinden ayıran büyük dâvanın millet tarafından hükme bağlanmasını bekliyecektir. En açık (80), en âlicenap davranışın ve bundan dolayı tiers état nun şanına en çok yaraşan hareket tarzının bu olduğunu kabul ederim.

(78) Değ. Şikâyet etmek.

(79) İspatlamak ona düşer.

(80) Değ. En âlicenap davranışın...

Böylece tiers kendini iki şekilde telâkki edebilir: Birinci şekilde, kendine ancak bir sınıf gözüyle bakar; bu takdirde eski barbarlığın peşinde yargularını tamamen silkip atmamağa rıza gösterir; devlet içinde diğer iki sınıfı ayırt etmekle beraber diğer iki sınıfa, eşyanın tabiatıyla uzlaşabileceğinden fazla bir nüfuz atfetmeksizin, mümkün merteye saygılı davranır ve üstün yargıç kararını verinceye kadar ayrıcalıkların haklarından şüphelenmekle yetinmeğe muvafakat eder. İkinci şekilde, o millettir. Bu sıfatla temsilcileri bütün millet meclisini teşkil eder, temsilciler milletin büyük yetkilerine sahiptir. Genel iradenin emanetçileri yalnız kendileri olduğuna göre, yok hükmünde bulunan uyumsuzluk hakkında müekkillerimin düşüncesini almak ihtiyacında değillerdir. Şüphesiz ki onlar, milletin kendilerine bildireceği kanunlara boyun eğmeğe daima hazır olmakla beraber, eğer milletin bir kanun istemek lüzumunu hissederlerse, bu istek konusu, millet meclisinde birden çok sınıf bulunmasından doğan meselelerden hiç birine ilişkin olmayacaktır (81).

Olağan üstü bir temsil heyetinin gönderilmesi veya hiç olmazsa her şeyden önce büyük anayasa dâvasının düzeltilmesi için, yukarıda açıklanmış olduğu gibi, temsilcilere ayrıca yeni bir özel yetki verilmesi, şimdiki uyumsuzluğa son vermek ve milletde muhtemel kargaşalıkları önlemek bakımından hakiki bir çâre gibi görünüyor. Bu kargaşalıklardan korkulacak bir şey olmasa bile, bu yine alınması zarurî bir tedbirdir. Çünkü, sükûnet içinde olsak da olmasak da, siyasi haklarımıza vakıf ve sahip olmak ihtiyacından kendimizi kurtaramayız. Medeni hakların ve ferdi hürriyetin biricik teminatı siyasi haklar olduğuna düşündükçe, bu zaruret bize bir kat daha mübrem görünüyor.

Yalnız hareket tarzı göstermek teşebbüsünde olsaydım muhtıramı burada bitirdim. Fakat prensipleri de açıklamak kararını vermiş bulunuyorum. Bir millet meclisinin gerçek kuruluşu hakkında başlayacak (82) olan aleni münakaşalar safhasına kadar tiers'in menfaatlerini tâkip etmeme müsaade buyurulsun (83). Meclis işlerinden veya yetkisinden değil fakat (84) sayımlar heyetinin kimlerden kurulacağını tâyin etmesi gereken kanunlardan bahsedeceğim.

İlk önce, bir milletin yasama meclisinin konusu ve amacı ne olduğunu açıkça anlamak lâzımdır. Bir yerde toplanıp görüşmek imkânını bulduğu takdirde bizzat milletin vücuda getirebileceği meclisten yasama meclisi farklı olamaz. Bir milletin iradesi nedir? Millet bir fertler topluluğu oldu-

(81) Değ. olmayacaktır. Orada bir tek sınıf vardır.

(82) Değ. başlıca bilecek. (83). Değ. Olağan üstü temsilciler, yasama anayasasını tesbit ederlerken, sınıf taksimini gözetecek midir? (84) Değ. Olağan sayımlar.

ğuna göre, ferdi iradelerin muhassalasıdır. Konusu müşterek emniyet müşterek hürriyet ve nihayet kamu işleri olmayan bir meşrû topluluk tasarlanamaz. Şüphesiz ki topluluk içinde her fert, ayrıca özel amaçlar güder ve kendi kendine: "müşterek emniyetin muhafazası altında, şahsî tasarılarımı sükûnetle tâkip edebilirim, kendi saadetimi istediğim gibi düzenlerim, paylaştığım müşterek menfaat için topluluğun belirttiği sınırlardan başka* hiç bir engelle karşılaşmayacağımdan ve özel menfaatimin genel menfaatle çok faydalı bir birleşme halinde olduğundan eminim." der.

Fakat, genel kurul toplantısında şöyle bir dil kullanacak kadar akılsız üyelerin bulunabileceği tasarlansın mı? "Bu toplantınız müşterek işlerimizi karara bağlamak için değil, benim ve içinizden bir kaç kişi ile birlikte teşkil ettiğim küçük bir zümrenin özel işlerimizle uğraşmanız içindir." Üyeler kendilerine ilişkin müşterek işlerini düzenlemek için toplanırlar demek, üyelerin topluluğa girmelerini sağlayan biricik sebebi açıklamak ve bu kadar basit esaslı hakikatlerden birini belirtmek demek olur ki isbata kalkışmak dâvayı zayıflatmak olur(85).

Şimdi, bir millet meclisinin bütün üyelerinin ferdi iradeleriyle, yalnız kamu menfaatine yönelmesi gereken müşterek iradenin teşekkülüne nasıl hizmet edeceklerini araştırmak faydalı olacaktır.

İlk önce bu siyasi tertibi veya bu siyasi mekanizmayı en iyi durumda farzederek tasarlıyalım: Bu hal, umumî efkârın bütün kuvvetiyle tesirini göstererek, meclisi yalnız müşterek menfaat sahasında faaliyet göstermeğe zorlamasıyla hasıl olabilir. Tarihte böyle hârikalar nadirdir ve devamlı değildir (86). Toplulukların kaderini fazilet gayretlerine bağlamak insanların pek az tanımak demek olur. Bir milletin meclisi öyle kurulmuş olmalıdır ki kamu haklarının çöküntü devirlerinde bile, bütün ruhları bencilliğin idare ettiği sıralarda, bu uzun fasılalarda bile özel menfaatler orada mücerret halde kalmalı ve çokluğun dileği daima genel menfaate uygun düşmelidir.

İnsanların gönlündeki üç çeşit menfaati tâkip edelim: 1 — Onları (87) toplanmağa sevkeden menfaat; bu, müşterek menfaatin tam ölçüsünü verir(88); 2 — Bir kişiyi yalnız bir kaç kişi ile bağhyan menfaat; bu zümre menfaatidir; ve nihayet 3 — herkesi ayıran, herkese yalnız kendisini düşünüren menfaat ki bu da şahsî menfaatir. Bir insanı(topluluktaki) bütün

(85) Değ. işte meclisin konusu: müşterek işler.

(86) Değ. Yer yüzünde böyle harikalar seyrek görülmüş ve hiç biri uzun müddet devam etmemiştir.

(87) Değ. Vatandaşları...

(88) Değ. Gösterir.

ortoklariyle uzlaştıran menfaat, şüphesiz ki her kesin iradesinin konusunu ve müşterek meclisin iradesini teşkil eder(89). Şahsi menfaatin tesiri bu mecliste hiç olmamalıdır. Vâki olan da budur, şahsi menfaatlerin çeşitliliği onun ilâcıdır. Büyük güçlük bir vatandaşın yalnız bir kaç kişi ile uzlaşmasından doğar. Bu anlaşmağa, uzlaşmağa elverişlidir; bununla topluluk için tehlikeli tertipler alınır; bunula topluluğun en korkuçu düşmanları teşekkül eder. Tarih bu hakikatle doludur.

Bu bakımdan, eğer sosyal düzenlik bu kadar şiddetle, basit vatandaşların cemaatler teşkil edecek surette hareket etmelerine asla müsaade edilmemesini gerektirirse, hattâ halia icabı olarak bir heyet eden yürütme erki üyelerinin, memuriyetleri devam ettiği müddetçe, yasama temsilciliği için seçilmekten vazgeçmelerini icabettirirse buna hayret etmemelidir.

Böylece, başka türlü değil, müşterek menfaatin özel menfaatlere hâkim olması sağlanmış olur. Ancak bu şartlardır ki üyelerinin genel menfaatlerine dayanan insan toplulukları kurulabilir (90) ve binnetice siyasi toplulukların meşruiyeti açıklanabilir (91).

Aynı prensipler, bizzat temsili meclisin de, bir sınıf zihniyeti peyde etmesine ve aristokrasi halinde soysuzlaşmasına elverişli olmayacak bir plân üzerine kurulması gerektiğini aynı kuvvetle hissettirmektedir. Bundan, başka yerde yeter derecede incelenmiş olan şu esassı düsturlar belirirki: temsilciler heyetinin üçte biri her yıl değiştirilmeli ve müddetlerini bitirmiş olan sayıların yeniden seçilebilmeleri, mümkün olduğu kadar çok sayıda vatandaşların kamu işlerine karışabilmelerini sağlayacak ve kamu işlerinin bir takım ailelere hasredilmiş gibi görünmesine vesaireye engel olmağa yetecek kadar bir zamanın geçmiş olmasına bağlı tutulmalıdır.

Fakat, bu kadar açık ve bu kadar muhakkak olan bu ilk kavramlara, bu prensiplere saygı göstereceği yerde, kanun koyan, bilâkis, bizzat devlet içinde cemaatler ihdas eder, teşekkül edenleri de kabul ve kuvvetiyle te'yid eylerse ve nihayet cemaatlerin en büyüklerine ve binnetice en meş'umlarına, sınıf adı altında, milli temsilde yer vermeğe cür'et ederse, kötü prensiplerin, insanlar arasında her şeyi bozmak, her şeyi yıkmak, her şeyi devirmek için uğraştığı görülmür. Sosyal düzensizliği en yüksek derecesine çıkarmak ve perkinleştirmek için bu korkunç (=jurandes) loncaya milletin büyük heyeti üzerinde bir üstünlük vermekten başka yapılacak bir şey kal-

(89) Değ. Teşkil eder. Her oy veren meclise diğer iki menfaatini de getirmiş olabilir; öyle olsun. Fakat, ilk önce şahsi menfaatten korkmağa mahal yoktur, o mücerrettir. Her kesinki ayrıdır. Çeşitliği onun gerçek ilâcıdır. Büyük güçlük....

(90) Değ. Topluluklarını kurabiliriz.

(91) Değ. Meşruiyetini açıklayabiliriz.

mıyordu. Eğer bu güzelim krallığı kemiren kötülüklerden çoğunu daha ziyade olayların kör akışına veya islahımızın bilgisizlik ve yabaniliğine atfetmek icabetmeseydi, Fransa'da kanun koyan, bunu yapmış olmakla suçlandırılabilirdi.

Millî meclisin gerçek konusunu biliyoruz; o hiç de vatandaşların özel işleriyle uğraşmak için kurulmuş değildir, o vatandaşları müşterek menfaat bakımından kitle halinde ele alır. Bundan şu tabii neticeyi çıkaralım ki vatandaşların kendilerini temsil ettirmek hakkı, vatandaşları birbirinden ayırt eden vasıflarından (92) değil, onların müşterek olan vasıflarından

Vatandaşlar arasındaki bu üstünlük farkları vatandaşlık karakterinin ötesindedir. Mal ve sanat eşitsizlikleri, yaş, cinsiyet, boy vesaire eşitsizlikleri gibidir. Bu eşitsizlikler medenî eşitliği hiç bozmaz. Şüphesiz ki bu üstünlükler kanunun himayesindedir. Fakat bu çeşit üstünlükler ihdas etmek ve bir takımına ayrıcalıklar vererek bir takımından bunu esirgemek yasanama düşmez. Kanun bir şey vermez, kanun mevcut olanı — müşterek menfaate zarar vermeğe başladığı dakikaya kadar — himaye eder. Ferdî hürriyet sınırları böyle çizilmiştir. Kanunu çok büyük bir kürenin merkezinde tasarlıyorum; bütün vatandaşlar istisnasız olarak kürenin üstünde eşit yerler işgal ederler; hepsi kanuna eşit olarak bağlıdır, hepsi hürriyetlerini ve mallarını korumak üzere kanuna emanet ederler. İşte buna ben vatandaşların müşterek hakları adını veriyorum, bütün vatandaşlar bununla birbirlerine benzerler. Daima kanunun müşterek teminatı altında olmak üzere, bütün bu fertler birbirleri arasında mektuplaşırlar, sözleşirler, alışveriş ederler. Eğer bu umumî hareket içinde bir kimse komşusunun şahsına tahakküm etmek veya malını gasbetmek isterse, müşterek kanun bu tecavüzü cezalandırır ve herkesi tekrar kendisiyle aynı mesafeye yerleştirir. Fakat kanun, kimsenin, kendi tabii ve müktesep hasletleri sâyesinde az veya çok iyi tesadüflere göre bereketli taliin veya daha verimli bir çalışmanın sağlayabileceği kazançlarla malını arttırmasına ve kendi eşitlerinden zevkine en uygun ve imrenilmeğe en lâyık bir saadet seviyesine yükselmesine hiç bir engel olmaz. Her vatandaşın müşterek haklarını korumakla kanun her bir vatandaşın hür olmak istediğinde de — bu olmak istediği (93) müşterek menfaate zarar vermeğe başlayacağı dakikaya kadar — korur.

Aynı fikirler üzerine belki biraz fazla avdet ediyorum, fakat bu fikirelri en mükemmel sâdeliklerine irca etmeğe vaktim yok, ve esasen

(92) Değ. Ayırt eden vasıflardan dolayı değil....
ileri gelir.

(93) Değ. Bu özel teşebbüsler müşterek menfaate....

çok ihmâl edilmiş kavramları belirtmeğe çalışırken o kadar veciz olmak iyi değildir.

İmdi, hep birlikte tartışılıp belirtilebilecek menfaatler yalnız vatandaşların birbirlerine benzemelerini sağlıyan menfaatlerdir. Yalnız bu menfaatler dolayısıyla ve bu menfaatler adına dır ki vatandaşlar siyasî haklar, yâni sosyalkanunun teşekkülünde faal bir rol oynamak istiyebilirler; bînetice vatandaşlara seçmenlik sıfatını kazandıran âmîl yalnız bu menfaatlerdir. Ayrıcalıklı olduğundan dolayı değil, vatandaş olduğundan dolaydır ki fert, saylav seçmek ve seçilmek haklarını haizdir. Tekrar ediyorum ki vatandaşlara ait olan her şey, ister müşterek menfaat olsun, isterse — kanunî zedelememek şartıyla — özel menfaat olsun, himayeye müstahaktır; fakat sosyal birlik ancak müşterek noktalar sâyesinde gerçekleşmiş olduğu için, yalnız müşterek vasıf kanun konusu olabilir. Bundan şu çıkarılabilir ki sınıf menfaati yasamana tesir etmekten uzak kalmalı ve ona anvak şüphe telkin etmelidir; sınıf menfaati, temsilciler heyetinin maksadına aykırı olduğu kadar görevine de yabancıdır.

Ayrıcalıklı heyetler veya sınıflar bahis konusu olunca bu prensipler daha da şiddetli bir mahiyet ahrlar. Ayrıcalıklı sözü ile, gerek müşterek kanunların hepsine tâbî olmadığını, gerekse kendilerine münhasır haklar olduğunu iddia eden her adamı kastediyorum. Bir ayrıcalıklı sınıf, yalnız sınıf zihniyeti bakımından değil, fakat bizzat mevcudiyetiyle zararlıdır. Müşterek hürriyete aykırı olması zarurî bulunan bu imtiyazlardan ne kadar çok elde etmiş ise, millî meclisten o kadar uzaklaştırılması esastır. Ayrıcalıklı ancak vatandaş olmak sıfatıyla seçmen olabilir; fakat onda bu sıfat tahrip edilmiştir, o cemiyetin dışındadır; o müşterek hakların düşmanıdır (94). Ona temsil edilmek hakkını vermek kanunda bir çelişiklik olur; millet buna ancak bir kölelik tasarrufıyla tâbî tutulmuş olabilir ki işte bu farz edilemez.

Aktif erk murahhaslarının yasama temsilinde seçmen olamayacağını ve seçilemeyeceğini (95) ispatladığımız vakit bu sebeble ona hakikî bir vatandaş gözüyle bakmaktan fariğ olmamıştık. O, her kes gibi, ferdî haklarıyla bir vatandaşdır; ve onu ayırt eden görevler, onda hamiyeti yıkmaktan çok uzak olarak, bilâkis, memleket hizmetlerini yerine getirmesi içindir. Böyle olduğu halde onun siyasî haklarını kullanmasını askıda tutmak gerekirse, müşterek hukuku hor görmek milletin yabancı kaldığı bir takım haklar elde eden ve yalnız varlıkları bile milletin büyük kitlesine karşı sürekli bir düşmanlık mahiyeti alan bu adamların siyasî hakları ne olmak

(94) Ayrıcalıklar üzerine deneme ye bakınız.

(95) Değ Seçmen olmaması ve seçilmemesi gerektiğini...

lâzımgelir? Muhakkak ki bunlar vatandaşlık sıfatından vaz geçmişlerdir, ve seçmek ve seçilmek haklarından, bir yabancidan daha gerekli olarak, hariç tutulmalıdır. Çünkü seçimden hariç tuttuğumuz bir yabancının açığa vurduğu menfaati pek âlâ sizin menfaatinize zıt oluyabilir. Özetliyelim: Müşterek vatandaşlık vasfından dışarı çıkan kimselerin siyasi haklara iştirâk edememesini gerektiren prensipler vardır. Bir milletin yasamanı genel menfaati sağlamaktan başka hiç bir işle görevlendirilemez. Fakat, hemen hemen kanuna ilişkin olmayacak derecede basit bir seçkinlik yerine, durumları dolayısıyla sosyal düzenliğin düşmanı olan ayrıcalıklılar varsa bunlar mutlaka hariç tutulmalıdır. İğrenç ayrıcalıkları devam ettiği müddetçe bunlar ne seçmen olabilirler, ne de seçilebilirler.

Biliyorum ki, böyle prensipler okurların çoğuna garip görünecektir. Hakikatta ayrıcalıklılara garip görünebilir, kendilerinin hakikat için garip olabilecekleri gibi. Her şey nisbidir. Prensiplerimin muhakkak olması, çıkardığım neticelerin doğru olması bana yetiştir. Fakat, hiç olmazsa, bunların şimdilik katıyken tatbik kabiliyetinden mahrum olduğu söylenecektir. Esasen onları tatbik etmeği üzerime almış değilim. Benim rolüm, bütün vatansever yazarların rolüdür: hakikati belirtmektir. Başkaları, kuvvetlerine ve duruma göre hakikate yaklaşacaklardır veya kötü niyetle hakikatten uzaklaşacaklardır; bu takdirde önüne geçemediğimizin iztirabını çekeceğiz. Her kes doğru düşünseydi, kamuya faydalı bir mahiyet arz ettikleri zaman en büyük değişikliklerin hiç güç bir tarafı kalmazdı. Yolları hazırlayan bu hakikati bütün kuvvetimle yaymağa yardım etmekten daha fazla ne yapabilirim? Hakikat önce kötü karşılanır, fakat yavaş yavaş zihinler ona alışır, umumî efkâr teşkil eder ve nihayet tatbikatta görülmüyor ki önce çılgın kuruntular diye karşılanan prensipler doğru imiş. Hemen her çeşit peşin yargılarda, eğer yazarlar çılgın diye vasıflandırılmağa katlanmamış olsalardı, dünya bugün daha az akıllı olurdu.

Her yerde öyle mütedil kimselere tesadüf ediyorum ki hakikate yavaş yavaş ve adım adım yaklaşılmasını istiyorlar. Böyle söylemekte haklı olduklarından şüpheliyim. Bunlar idarecinin ilerleyişi ile filozof'un yürüyüşünü birbirine karıştırıyorlar. İdareci elinden geldiği kadar ilerler, iyi yoldan ayrılmaması şartıyla, onu yalnız övmek lâzımdır. Fakat bu yolun sonuna kadar filozof tarafından açılmış olması lâzımdır. Filozof yolun sonuna ulaşmalıdır; yoksa yolun hakikate ulaştırıcı hakiki yol olduğunu hiç temin edemez. İhtiyatkârlık bahanesiyle, filozof beni, istediği zaman ve istediği gibi durdurtmağa kalkışırsa, beni iyi sevkettiğini nasıl anlayabilirim? Sözüne mi inanayım? Akıl işlerinde gözü kapalı itimadayer verilemez. Bana öyle geliyor ki, her bir kelimeyi ötekinden sonraya saklamakla, düş-

manı gasırtmak ve tuzağa düşürmek isteniyor ve umuluyor. Fertler arasında bile açık bir davranışın en mahirane davranış olduğunu hiç müna-kaşa etmek istemem; fakat, insanların uzun tecrübeleriyle elde ettikleri sanılan ipham sanatı ve bütün bu davranış incelikleri, bu kadar gerçek ve uyanık ilgililer tarafından alenen kararlaştırılan millî işlerde hakiki bir çılgınlık olur. Burada işleri yürütmenin gerçek çâresi, bizim kadar iyi bildiklerini düşmandan gizlemek değil, fakat dâvalarının doğruluğunu vatandaş çoğunluğunun zihnine sokmaktır. Hakikatin kısımlara bölüneceğine ve böylece perakende olarak zihinlere daha kolay gireceğine bir az fazla inanılıyor. Hayır, çok kere, iyi silkinişler lâzamdır; kuvvetli bir intiba yaratmak için hakikatin bütün parlaklığı ile ışıldaması ve böylece doğru, güzel ve faydalı olduğu anlaşılana karşı ilgi uyandırması icabeder.

Bütün bir milletin kendi gerçek menfaatleri hakkında kör kalmasını ve en faydalı hakikatlerin yalnız bir kaç kişinin zihninde gizlenerek becerikli bir idarecinin icraatını başarı ile sonuçlandırmak için ihtiyacı olduğu nisbette tedricen açığa vurulmasını istemek için akhın seyri hakkında çok cılız bir fikir sahibi olmak lâzamdır. İlk önce bu görüş yanlıştır, çünkü bu görüşün tatbiki imkânsızdır. İkinci olarak, hakikatin millet gibi çok büyük bir kitle içine ancak yavaş yavaş nüfuz edebildiğibilinmiyormu? Onun sakıntı vereceği insanlara buna alışmaları için vakit bırakmamalı mı, onu hararetle karşılayan gençlerin adam olmalarını, ihtiyarların (çöküp gitmelerini) hiç olmalarını beklememeli mi? Bir kelime ile, ekmek için ekim zamanı mı beklenilmek isteniyor? Böyle bir zaman hiç olmayacaktır.

Esasen akıl esrarı hiç sevmeyiz, o ancak büyük bir genişlikle harekete geçer, ancak her tarafını kavrayınca doğru kavramış olur; zira fikir kudreti böyle teşkil eder ve milletler için hızlı değişikliklerin çoğunu belki de bu fikir kudretine atfetmek lâzamdır. Bana, zihinler sizi anlamağa mütemayil değildirler, pek çok kimseleri sınırlendireceksiniz diyeceksiniz. Böyle davranmalıdır. Yayılması en faydalı olan hakikat, her kesin esasen oldukça yaklaşmış olduğu her kesin kabul etmeğe hazır bulunduğu (96) hakikat değildir. Hayır, daha çok peşin yargıları, daha çok şahsî menfaatleri zedelleyeceği içindir ki bu hakikatlerin yayılması daha gereklidir. Dikkat edilmiyor ki, en çok müsamahaya müstahak olan peşin yargı iyi niyete ilştirilmiş olanıdır, zedelenmesi en tehlikeli olan şahsî menfaat iyi niyetin adalet duygusundan aldığı bütün kuvvetle desteklediği menfaattir. Bu peşin yargılardan ve bu menfaatlerden bu yabancı kuvveti ayırmalıdır; konuyu aydınlatarak bu peşin yargılara ve bu menfaatlere yalnız

(96) Değ. Hazırlanmış bulunduğu

kötü niyetin dayanak olabileceğini göstermelidir. Bu düşünceleri tevcih ettiğim mutedil şahıslar, eğer gerçekten (frottements) menfaat çalışmalarını ve engelleri hesaplamazlarsa her şeyi bozacak olan idarecinin ölçülü ve ihtiyatlı hareketini, güçlükler karşısında şevki artan ve feodal barbarlıkla zihinler ne kadar çok kaşağlanmış ise iyi sosyal prensipleri göstermek borcu o kadar artan filozofun bu hür atılışı ile karıştırmakta inat etmezlerse mevsimsiz diye vasıflandırdıkları hakikatlerin kaderi için korkuya kapılmaktan kurtulurlar.

Nihayet eğer ayrıcalıklıların kendi ayrıcalıklarıyla **müşterek iradenin** ilgilenmemesini, istemeğe hiç bir hakları yok ise de, hiç olmazsa vatandaş sıfatıyla, topluluğun geri kalan kısmına karışmış olarak, siyasi haklardan faydalamp temsil işlerine katılmaları lâzımdır denilecektir.

Ayrıcalıklı vasfını almakla, onların müşterek menfaate hakiki düşman kesildiklerini ve bundan dolayı müşterek menfaatle hiç görevlendirilmeyeceklerini yukarıda anlatmıştım. Şunu da ilâve edeyim ki, istedikleri zaman sosyal düzenliğe dönmek onların elindedir; böylece siyasi haklardan kendilerini kendi istekleriyle mahrum ediyorlar demektir. Nihayet, onların gerçek hakları, millet meclisinin konusu olabilecek haklara gelince, bunlar meclisi teşkil eden sayıavların haklarıyla müşterek olduğundan, bu haklara zarar vermeğe kalkışırlarsa sayıavların kendi kendilerini de zedeliyeceklerini düşünerek avunabilirler (97).

Bundan dolayı, millet meclisinde yalnız ayrıcalıksız üyelerin seçmen ve sayıav olmak kaabiliyetini haiz buldukları muhakkaktır. Tiers'in isteği vatandaşların umumiyeti için daima hayırlı olacaktır, ayrıcalıklıların ki daima zararlı olacağı gibi; meğer ki, kendi özel menfaatlerini ihmâl ederek, basit vatandaşlar gibi, yâni bizzat tiers état gibi oy vermek istemiş olalar. Bunun için, bir millet meclisinden umulabilecek her şeyi yerine getirmek için tiers kâfidir. Ve bu itibarla état généraux dan beklenebilecek bütün hizmetleri yapmağa yalnız tiers ehildir.

Belki, ayrıcalıklılar için şöyle son bir çâre kaldığı düşünülecektir: kendilerinin ayrı bir millet gibi sayılması ve ayrıca bağımsız bir temsil verilmesi..... Bu iddiaye bu yazının birinci bölümünde önceden cevap vermiş ve ayrıcalıklı sınıfların hiç bir vakit ayrı bir millet olmadığını ve olamayacağını ispatlamış bulunuyorum. Onlar, ancak bir milletin zararına olarak mevcutturlar ve vücut bulabilirler. Hangi millet kendi isteğiyle böyle bir ittifaka muvafakat eder?

(97) Değ. avunabilirler ve mutmain olabilirler.

Şimdilik, bu iki ayrıcalıklı sınıfın sosyal düzenlikte hangi mevkiî işgal etmesi gerektiğini söylemek imkânsızdır: Bu bir hastanın vücudunda hastayı kemiren ve tâzip eden habis tümöre (= humeur) hangi yeri vermek uygun olacağını sormak gibidir. Zararı izale etmelidir, sağlığı iade etmelidir, ve bütün uzuvları öyle düzenlemelidir ki vücutte hayatîyetin en esaslı prensiplerini bozmak kaabiliyetinde olan böyle marazî tagayyürler bir daha baş göstermesin.